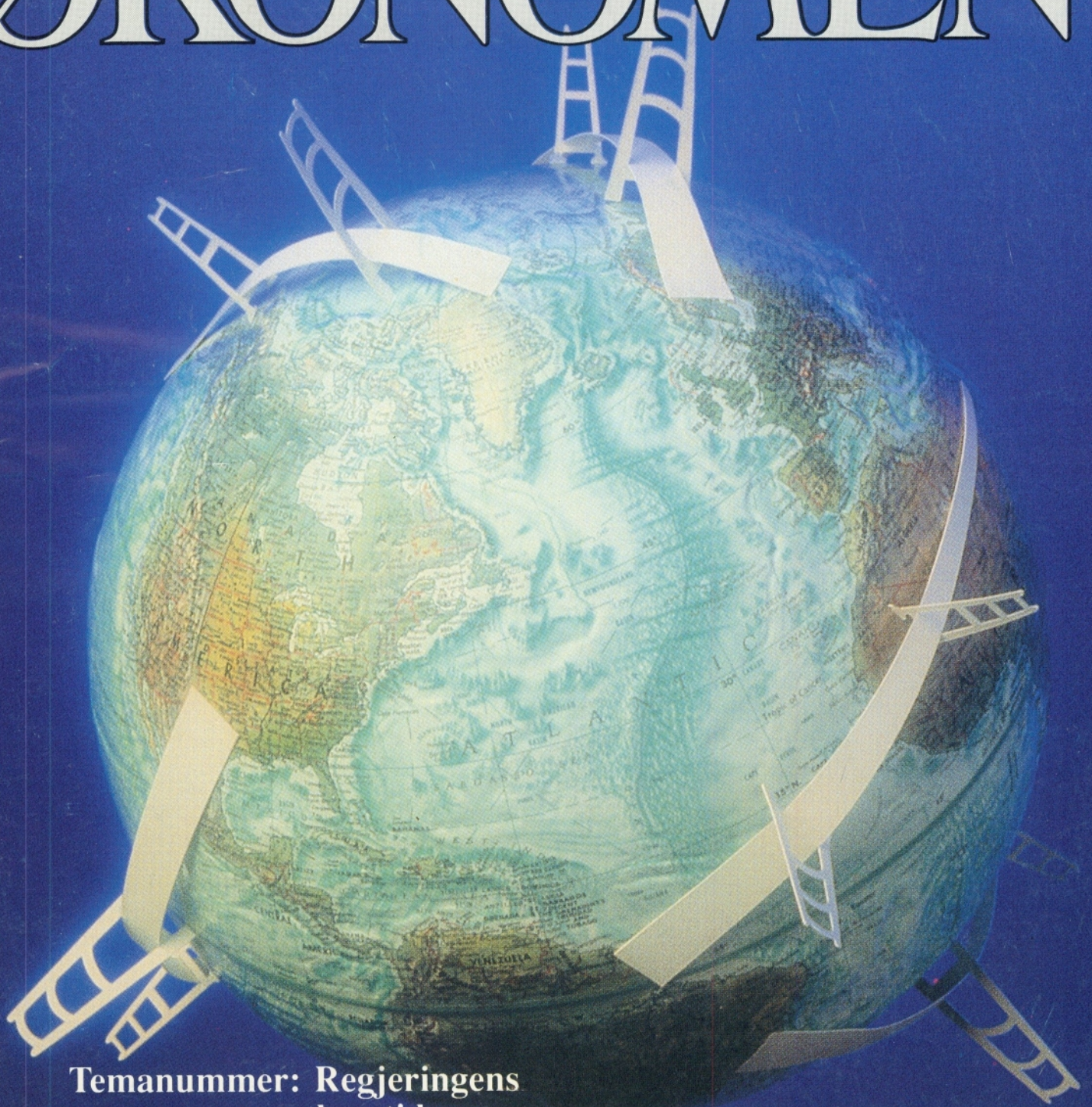

SOSIAL ØKONOMEN

**Temanummer: Regjeringens
langtidsprogram**

©

NR. 6. JUNI 1993 – 47. ÅRG.

SAMLEPERMER

til

SOSIAL ØKONOMEN

Prisen er kr. 100,- for 2 permer inkl. porto.

Permene kan bestilles pr. post eller telefon/telefax i sekretariatet.

Vi sender med innbetalingsblankett.

**TIL
SOSIALØKONOMENES
FORENING**
POSTBOKS 8872
YOUNGSTORGET
0028 OSLO

Samleperm stk.

Navn

Adresse

Poststed

I DETTE NUMMER...

2

TEMA:

Langtidsprogrammet
1994–1997

2

HARALD MAGNUS
ANDREASSEN OG
ROAR BERGAN:Den gode viljen. Om langtids-
programmet og den
økonomiske politikken

7

STEIN HANSEN:

Langtidsprogrammet i et
bærekraftperspektiv

11

JON REIERSEN OG
ØISTEIN RØISLAND:Perspektiver på Langtids-
programmet og sysselsetting

15

ØYSTEIN THØGERSEN:

Langtidsprogrammet:
Om langsiktig vekst og opp-
rettholdelse av velferds-
samfunnet

19

LORENTS LORENTSEN:

Langtidsprogrammet er
fremlagt, hva nå?

AKTUELL KOMMENTAR:

22

SJUR D. FLÅM:

Kvalitet og relevans i
samfunnsforskninga

ARTIKKEL:

24

FRITZ C. HOLTE:

Et alternativ til
Layards et al's teorier

FRA FORSKNINGSFRONTEN:

30

TORE ELLINGSEN OG ÅSA
ROSEN:Hell eller dyktighet?
Teorier om lønnsforskjeller

MÅNEDENS BØKER:

34

Økonomi, individ og samfunn
av Trygve Haavelmo
anmeldt av Agnar Sandmo

35

Omstilling til marked –
økonomiske utfordringer av
Arne Jon Isachsen,
Carl B. Hamilton og
Thorvaldur Gylfason
anmeldt av Asbjørn Torvanger

38

HILDE BOJER:

Minneord om Sven Vigger

Forsidebilde:

© Weinberg/Clark/The Image
BankSOSIALØKONOMEN
ISSN 0038-1624

Kort og lang sikt

Økonomiske analyser vender seg vekselvis mot problemstillinger på kort og lang sikt. Et viktig eksempel på langsiktig analyse er Regjeringas langtidsprogram, som er tema for dette nummeret. Her på lederplass skal vi la langtidsprogrammet ligge, men i stedet reflektere litt generelt over kort og lang sikt i økonomiske analyser.

Det velkjente keynesianske utsagnet, «in the long run we are all dead», er selvfølgelig alt for lettvtint fordi det implisitt antar at langsiktige betraktninger er uinteressante. Dagens generasjon vil riktig nok etter hvert dø ut; men slekt skal følge slekters gang, og det ville være uansvarlig å ignorere kommende generasjoner. Men det ville også være uansvarlig å gå til motsatt ytterlighet og ignorere dagens situasjon og behov; tvert imot er det ofte behov for å veie disse to hensynene mot hverandre. For at vi skal kunne gjøre dette på en fornuftig måte, er det nødvendig at de økonomiske analysene som legges til grunn for slike beslutninger, utføres på en slik måte at avveiningen kan bli meningsfylt.

Her er det verd å advare mot noen mulige fallgruver. For det første bør vi være oppmerksomme på at det er forskjell mellom langsiktig og statisk analyse. For å få tak i langsiktige virkninger er det ikke nok å sette opp en statisk likevektsmodell og hevde at relasjonene gjelder på lang sikt. Vi må også passe på at dynamikken i systemet faktisk leder fram mot en slik likevekt. Denne advarselen gjelder for eksempel anbefalingene om makroøkonomisk tilstramming for å skape et bedre strukturelt grunnlag for langsiktig vekst. Slik tilstramming kan også ha langsiktige skadevirkninger ved at arbeidskraftens kompetanse forringes av lediggang, maskinutstyr foreldes etter mangelfulle investeringer, og forskning og utvikling forsømmes.

For det andre har nyere forskning lært oss å ikke tenke på lang sikt som en stilisert balansetilstand («steady state»), men som et bevegelig mål i stadig utvikling. Planene om en europeisk pengeunion har så langt vist seg utopiske, antakelig ikke fordi en pengeunion er umulig, men fordi Maastricht-traktaten forutsatte en urealistisk vei mot målet. Den strømlinjeformede konvergensen som der ble forutsatt, rimer dårlig med de turbulente begivenhetene vi har opplevd i de internasjonale finans- og valutamarkedene det siste året. Slike begivenheter må vi alltid regne med, og da bør beslutninger og planer reflektere denne realiteten.

En ytterligere illustrasjon av dette punktet ser vi når vi betrakter den økonomiske vekstprosessen i ulike deler av verden. I stedet for en glatt og gradvis konvergens mot en felles balansetilstand for alle land, har forskjellen vokst mellom de industrialiserte landa og de fleste utviklingsland. Samtidig har noen land, spesielt i Øst-Asia, gjennomgått industrialiseringsprosesser av eventyrlige dimensjoner. I så måte er det i dag god grunn til å holde øye med utviklinga i Kina.

Dette mangfoldet leder oss til et tredje punkt. Vi må være forberedt på at det kan skje helt nye ting, som vi ikke har verktøy til å analysere. Selv om de vestlige økonomiene hadde beveget seg i konjunkturbølger siden den industrielle revolusjonen, er depresjonen i 1930-åra blitt stående som en enestående – og kanskje uforklart – begivenhet i den vestlige verdens nyere historie. I dag står vi overfor en situasjon med fem års stagnasjon i Norge, nær tjue år med høy arbeidsledighet i det meste av Europa og ny nedgang i gang i Tyskland og dets naboland. Da er det fristende å spørre om vi igjen står overfor omgivelser som er så annerledes enn det vi før har sett, at de analyseverktøyene vi til nå har utviklet, er helt utilstrekkelige. Det er i alle fall paradoksalt at problemene med å opprettholde vekstprosessen oppstår akkurat på samme tidspunkt som vi mener oss å ha begynt å forstå den bedre.

94-97 Langtidsprogrammet

Stortingets finanskomité ba i slutten av februar SNF-Bergen, SNF-Oslo, Nordic Consulting Group A.S. ved Stein Hansen og ECON Senter for Økonomisk Analyse om å lage en rapport hver om Langtidsprogrammet 1994–97. Rapportene ble presentert for finanskomitéen i mars/april. Sosialøkonomen har bedt fagmiljøene om å skrive et sammendrag av sine rapporter. Sammendragene følger nedenfor sammen med en kommentar fra ekspedisjonssjef Lorents Lorentsen i Plan- og utredningsavdelingen i Finansdepartementet.

HARALD MAGNUS ANDREASSEN OG ROAR BERGAN:

Den gode viljen. Om Langtidsprogrammet og den økonomiske politikken

Finanskomitéen ga ECON og de andre institusjonene et meget omfattende mandat som åpnet både for en kritisk gjennomgang av Regjeringens langtidsprogram, for en evaluering av utviklingstrekk innenfor nyere makroøkonomiske teori og metode, for en evaluering av det modellapparatet som Finansdepartementet benytter og for en utmeisling av alternative strategier i den økonomiske debatten. Samtidig framstår mye av den daglige debatten om økonomiske problemstillinger mellom de politiske partiene som nokså kortsynt og virkelighetsfjern. Snarere enn kunnskapsmangel, kan det virke som om det er evnen og viljen til å omsette kunn-

skapen i praktisk politikk som er hovedproblemet i dag. I denne situasjonen valgte ECON å legge hovedvekten i rapporten på å understreke noen sentrale poenger som burde være godt kjent for økonomer, men som tilsynelatende ikke alle politikere ønsker å ta hensyn til.

Diagnosen i Langtidsprogrammet

Hovedelementene i den beskrivelsen vi finner i Langtidsprogrammet av de utfordringene Norge står overfor, er etter vår oppfatning lite kontroversielle:

Det overordnede målet for den økonomiske politikken er å *redusere arbeidsledigheten*. Det er flere årsaker til at ledigheten i Norge har økt. For det første betydelige *kostnads- og strukturproblemer* som bygde seg opp gjennom 70- og 80-årene. For det andre oppsto det *store ubalanser* i norsk økonomi på midten av 80-tallet både i husholdningene, i bedriftene og i utenriksøkonomien. Veien ut av disse ubalansene, sammen med et internasjonalt tilbakeslag, har gitt et markert *konjunkturelt tilbakeslag* som har bidratt til å øke ledigheten.

Norge hadde på midten av 80-tallet en betydelig *finanspolitisk handlefrihet*. Denne handlefriheten har regje-

ringen brukt aktivt for å dempe utslagene av det sterke fallet i den private etterspørselen. Resultatet er en kraftig forverring av budsjettbalansen fra et overskudd før lånetransaksjoner på nærmere 25 milliarder kroner i 1985 til et underskudd i år på mer enn 50 milliarder kroner. Den finanspolitiske handlefriheten er dermed betydelig redusert og en ytterligere svekkelse av budsjettet i kampen for økt sysselsetting framstår ikke som noe realistisk alternativ. Å utforme en politikk for lavere ledighet innenfor disse nye rammene er en stor utfordring.

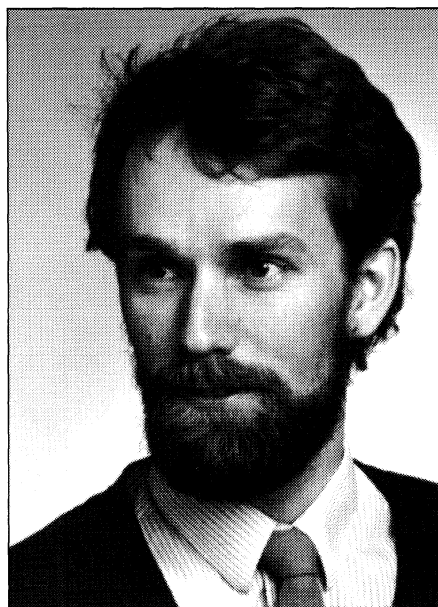
Oljevirkksomheten bidrar til at Norge på flere områder er i en betydelig bedre situasjon enn andre vestlige land: Utenriksøkonomien er relativt solid og staten har store netto inntekter fra kontinentalsokkelen. Samtidig har leveransene til oljevirkksomheten gitt arbeidsplasser i fastlandsøkonomien. Oljeinntektene er spesielle både ved at de er mer usikre enn andre inntekter og ved at vi *vet* at de vil slutte å vokse og gå markert ned i overskuelig framtid. Dette reiser spesielle planleggingsproblemer for Norge.

Et stykke inn i neste århundre *kan tilgangen på arbeidskraft* bli meget lav og gi et klart fall i forholdet mellom antall arbeidde timer og antall innbyggere. Det er derfor viktig at politikken for å redusere ledigheten på mellomlang sikt ikke medfører tiltak som reduserer arbeidsstyrken på lengre sikt.

Veksten i sysselsettingen har siden 1970 i stor grad kommet i offentlig sektor. Andelen sysselsatte i offentlig sektor kan framover *ikke* øke i samme tempo som før. For å redusere ledigheten må det derfor bli en sterkere vekst i den private sysselsettingen i fastlandsøkonomien. Dette krever en styrking av næringslivets evne til å konkurrere nasjonalt og internasjonalt. En vellykket politikk på dette området er samtidig en forutsetning for økt offentlig sysselsetting.

De politiske svarene

Langtidsprogrammet signaliserer ingen vesentlig omlegging av den

Harald Magnus Andreassen, cand. oecon fra Universitetet i Oslo, 1984, arbeider i ECON, Senter for økonomisk analyse

økonomiske politikken. Beskrivelsen av hovedelementene ligger nær opp til det vi finner i Sysselsettingsutvalgets «solidaritetsalternativ». Sentrale komponenter i en helhetlig og langsiktig strategi for å øke verdiskapingen og sysselsettingen er:

- En aktiv stimulering gjennom *finanspolitikken* innenfor rammen av det som er «forsvarlig i et flerårig perspektiv». Regjeringen vil begrense veksten i de offentlige overføringene for å gi rom for tiltak som kan styrke sysselsettingen og for å styrke de offentlige finansene.
- I *pengepolitikken* er retningslinjen å etablere en fast valutakurs «så snart situasjonen på det europeiske valutamarkedet tilsier det».
- Hovedtrekkene i *skattesystemet* skal ligge fast.
- Regjeringen er innstilt på et *inntektspolitisk samarbeid* med partene i arbeidslivet for å bidra til en lav pris og kostnadsvekst
- Regjeringen vil føre en aktiv *arbeidsmarkedspolitikk* for å fremme et mest mulig effektivt arbeids-

marked og øke mulighetene for å få de arbeidsledige i arbeid.

- Regjeringen mener det er nødvendig med en «omfattende *strukturpolitikk* for å få til en nødvendig forbedring av økonomiens virkemåte». Dette inkluderer
 - en aktiv konkurransepolitikk
 - en bred *næringspolitikk*, med prioritering av hensynet til verdiskapingen
 - en bedre organisering av *offentlig sektor*
 - en *utdanningspolitikk* som kan øke arbeidstakernes kompetanse.

Hvor går politikken?

Vi mener Langtidsprogrammet følger seg inn i en gradvis utvikling i beskrivelsen av den økonomiske politikken der det legges stadig større vekt på blant annet:

- Behovet for å se finanspolitikken i et mellomlangsigte perspektiv
- De budsjettmessige skrankene for finanspolitikken
- Reduserte styringsmuligheter på kort sikt
- Mulige negative incentiveeffekter ved ulike velferdsordninger
- Behovet for å utnytte markedet bedre – der det er egnet til det

Dette er forhold som økonomer har framholdt i lang tid og som andre land trolig har tatt inn over seg i større grad i enn Norge. Samtidig er de så generelle at det er vanskelig å være uenig i dem slik de står. Det er imidlertid lett å finne mange eksempler fra budsjettbehandlingen de siste årene på at dette også gjennomføres i praktisk politikk.

Har økonomene svarene?

Det er liten grunn til å legge skjul på at *økonomenes kunnskap* om økonomiens virkemåte og evne til å spå om utviklingen framover er *begrenset*. På tross av den raske utviklingen innenfor økonomifaget de siste 20 årene, fins det fortsatt ingen allment akseptert teori eller modell som kan

være grunnlag for debatten om den økonomiske politikken.

Dette åpner for et *betydelig rom for økonomisk og politisk skjønn* ved utformingen av politikken. Det betyr imidlertid ikke at dette skjønnet kan utøves fritt uten hensyn til økonomiske realiteter, slik vi ofte kan få inntrykk av at mange gjør. Politiske ønsker kan for eksempel ikke fjerne de begrensningene på politikken som ligger i utviklingen i statsbudsjettets balanse. Vår oppfatning er at det oftere er fornektelse av slike realiteter som dominerer økonomisk-politisk debatt snarere enn forslag som kan forankres i alternativ økonomisk teori. Det burde nå ikke være mulig å diskutere norsk økonomi uten å ta hensyn til at:

- Det er bare et spørsmål om *når* og *hvor raskt* budsjettunderskuddet må reduseres, ikke *om*
- Veksten i overføringene må ned
- Sysselsettingsproblemet kan på lang sikt ikke løses ved økt offentlig sysselsetting, det kreves økt vekst i privat sektor
- Norske bedrifter har generelt et kostnadsproblem

I tillegg til skjønn er det naturligvis også rom for *ulike politiske prioriteringer*. For eksempel kan finanspolitikken utformes ut fra ulik vektlegging av sysselsettingen på kort sikt. Vi kan imidlertid ikke se at det finnes noen muligheter for en vesentlig omlegging av finanspolitikken som ikke samtidig innebærer store kostnader. En betydelig innstramning av politikken ut over det Regjeringen legger opp til, kan neppe gjennomføres uten en klar svekkelse av arbeidsmarkedet på kort og mellomlang sikt. En markert mer ekspansiv politikk kan redusere ledigheten på kort sikt, men prisen vil trolig være en desto sterkere innstramning senere.

Har forutsetningene skylden?

Analysene i Langtidsprogrammet av den økonomiske utviklingen framover er basert på en lang rekke forutsetninger om økonomiske, politiske

og sosiale forhold. Det hovedbildet som presenteres av den internasjonale økonomiske utviklingen synes å være relativt nøkternt. Usikkerheten er naturligvis stor, men vi kan ikke se at Regjeringen systematisk har vært verken svært optimistisk eller svært pessimistisk. Vi tror heller ikke at valget av forutsetninger har vært utslagsgivende for utformingen av hovedlinjene i politikken. Andre forutsetninger ville primært ha endret *tempoet* i gjennomføringen av politikken.

I et fireårsperspektiv er forutsetningene om utviklingen i *oljeprisen* av sentral betydning. En vesentlig høyere oljepris kan i stor grad redusere de kortsiktige budsjettproblemene og gjøre det mulig å prioritere tiltak mot de konjunkturelle delene av arbeidsledigheten høyere. På den andre siden har Regjeringen valgt en nokså forsiktig nedtrapping av budsjettunderskuddet framover slik at det er en fare for at en vesentlig lavere oljepris kan tvinge gjennom en betydelig omlegging av politikken med svært ubehagelige konsekvenser. Dette er en situasjon som Regjeringen tidligere har lagt stor vekt på å unngå å komme i.

Har modellene skylden?

Regjeringen har benyttet to av Statistisk sentralbyrås makroøkonomiske modeller som hjelpemiddel ved utarbeidelsen av de økonomiske framskrivningene i Langtidsprogrammet. Ved en seriøs bruk av slike numeriske modeller er det alltid et nært samspill mellom selve modellen og brukeren av modellen. Resultatene reflekterer derfor i stor grad brukerens forestillinger om den økonomiske utviklingen framover og er ikke bare lik summen av forutsetninger og modell. Vi tror derfor heller ikke at valget av modeller har vært avgjørende verken for diagnosen av den økonomiske politikken eller for hovedtrekkene ved den økonomisk-politiske medisinen som Regjeringen foreskriver.

Vurdert ut fra *resultatene* av beregningene er det et relativt nøkternt bilde av utsiktene som Regjeringen teg-

ner. På tross av at det er en relativt «vellykket» politikk som beskrives, med gradvis styrking av konkurransevnen, er veksten i privat forbruk og investeringer på 90-tallet relativt moderat.

Endringer i de *internasjonale rammebetingelsene* – blant annet økt økonomisk integrasjon i Europa, økt kapitalmobilitet og en friere verdenshandel – kan bety at kostnadsforskjeller mellom landene som ikke motsvares av tilsvarende produktivitetsforskjeller vil gi både raskere og større negative utslag på sysselsettingen enn før. Det er grunn til å frykte at dette ikke fullt ut fanges opp av de eksisterende modellene som derfor kan undervurdere de positive effektene på produksjon og sysselsetting av lavere kostnadsvekst innenlands.

Statsfinansene må styrkes

Vi valgte å konsentrere vurderingene av Regjeringens politikk om noen få tema. I dette og de neste avsnittene har vi gjengitt hovedpunktene i våre kommentarer til Finanskomiteen. Av plasshensyn er disse kommentarene nødvendigvis meget kortfattede.

Det er viktig å erkjenne at svekkelsen av *statsfinansene* var nødvendig for å unngå et for kraftig fall i etter-spørselen da privat sektor måtte foreta en rask finansiell konsolidering på slutten av 80-tallet. Uten en ekspansiv finanspolitikk, ville ledigheten blitt enda høyere. Nå kan ikke denne politikken føres videre selv om ledigheten fortsatt er for høy.

Begrunnelsen for at en omlegging av finanspolitikken er nødvendig, er enkel. Høye underskudd undergraver raskt den økonomiske handlefriheten, de eksponerer statsfinansene i en uansvarlig grad overfor usikre oljeinntekter og vil på sikt svekke tilliten til norsk økonomi. Det vil igjen kunne skape problemer på valuta- og dermed på rentemarkedene. Videre må staten legge beslag på en mindre del av samfunnets sparing for å gi rom for økte investeringer i bedriftene

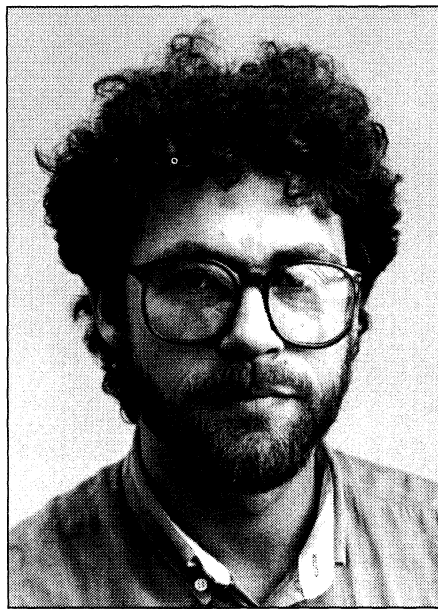
uten svekkelse av driftsbalansen overfor utlandet. Driftsbalansen bør ikke svekkes, for med dagens gode oljepriser tilsier både hensynet til en langsiktig forvaltning av oljeformuen og behovet for å bygge opp buffere i utlandet mot et fall i oljeprisen, at Norge må ha et betydelig finansiell sparing i utlandet.

Politikken må derfor legges om, og ambisjonene burde etter vår vurdering vært høyere enn Langtidsprogrammets. Det betyr ikke at det er mulig å redusere underskuddet raskt fordi et markert etterspørselsbortfall vil føre til økt ledighet.

Vi tror ikke det vil være fornuftig å basere den økonomiske politikken på at det samlede skatte- og avgiftsnivået kan økes, bl.a. fordi det allerede er høyt i forhold til i andre land. Skal underskuddet ned, må derfor *utgiftsveksten dempes*, også i forhold til Regjeringens program. Hvilke utgifter som skal reduseres, vil avhenge av politiske prioriteringer, men utgifter som svekker økonomiens evne til å utnytte ressursene, burde stå øverst på listen. Næringsoverføringene peker seg ut. Andre overføringer må også reduseres. At det er lettere for økonomer å si dette, enn for politikere å gjøre det, forstår vi godt. Det er like fullt et politisk ansvar å gjennomføre slike beslutninger når det er nødvendig, selv om det er ubehagelig.

Mot faste valutakurser – igjen

Pengepolitikken er nesten ikke omtalt i Langtidsprogrammet. Vi slutter opp om det som står, nemlig at Norge bør ha som siktemål å vende tilbake til en fastkurspolitikk. På kort sikt ville det være en meget dristig linje å gå inn på raske og store reduksjoner i rentenivået utover det valutakursen «tåler». En slik rentepolitikk kan i løpet av kort tid undergrave den troverdigheten i pengepolitikken som er bygget opp siden 1986 og som nå gir håndfaste resultater i form av en rekordrask nedgang i rentene. Det viktigste for å bygge opp troverdig-

Roar Bergan, cand. oecon fra Universitetet i Oslo, 1981, arbeider i ECON, Senter for økonomisk analyse

heten ytterligere er å føre en generell økonomisk politikk som ikke forsterker ubalansene i norsk økonomi.

Politikk for vekst

Verdiskaping og sysselsetting i fastlands-bedriftene må øke for å få norsk økonomi ut av den langvarige stagnasjonen – offentlig sektor har ikke muligheten til å løse sysselsettingsproblemet alene. Vi tror det er nødvendig med en økning i investeringsnivået, særlig i maskiner og utstyr for å få en slik vekst i bedriftene. Den forventede avkastningen på nye investeringer må øke før bedriftene investerer mer, og de må tjene mer på allerede foretatte investeringer for å kunne finansiere nye investeringer. *Bedriftene må derfor få en større del av verdiskapingen.* Lønnsandelen må reduseres. Den såkalte inntektspolitikken kan bidra til at dette skjer, men like viktig er det at også politiske ledere (og de dokumenter de presenterer) klargjør de reelle utfordringene overfor de som har valgt dem. Krisepakker med staten som

mellommann kan ikke være en permanent medisin. Partene i arbeidslivet må selv bli enige om en inntektsfordeling som bidrar til økt sysselsetting på lang sikt. På dette punktet synes ikke vi at programmet er så klart som det burde være, selv om *analysene* av kostnadsnivå og kapitalavkastning er gode.

Vårt fokus på kravet til økt lønnsomhet betyr ikke at tiltak som bedrer økonomiens funksjonsevne ikke er viktige og nødvendige, tvert i mot, de er helt nødvendige på lang sikt. Det er likevel viktig at det gis entydige signaler om at økt kapitalavkastning er nødvendig, og at lønnsandelene i bedriftene må ned.

Arbeidsmarkedet er et marked

Arbeidsledigheten er ikke jevnt fordelt mellom ulike grupper. Yngre arbeidssøkende med lav utdanning og kort praksis står sist i køen, andre med lav utdanning nest sist. Det er hevet over tvil at det skyldes at deres antatte bidrag til produksjonen er lavere enn kostnadene ved å ansette dem.

De viktigste tiltakene for bedre tilpasningsevne på det norske arbeidsmarked er

- større fleksibilitet i lønninger og arbeidsorganisering
- større vekt på yrkesopplæring med praksis parallelt med skolegang
- en mer effektiv arbeidsformidling

Alle disse forholdene er Regjeringen opptatt av, men overlater i stor grad ansvaret for å treffe de nødvendige tiltakene på de to førstnevnte områdene til arbeidslivets organisasjoner. Om ungdomslønningene sies det f.eks. følgende:

«Det er en viktig oppgave for partene i arbeidslivet å bidra til at begynnerlønningene for ungdom uten yrkeserfaring og læringer fastsettes slik at den gir disse gruppene et godt innpass i yrkeslivet.» (s.31)

Dette er for passivt. Det kan stilles krav til maksimallønn for læringer

dersom det skal mottas økonomisk støtte. Staten kan også gå foran ved å tilby lavere ungdomslønninger innenfor offentlig virksomhet.

De største ulikhetene i det norske samfunnet er mellom de som har jobb og de som ikke har det. Lavere begynnerlønninger vil få flere unge i arbeid. Det er god fordelingspolitikk. Utfallet av lønnsoppgjøret ble som kjent det motsatte, i rettferdighetens navn – for de som har jobb.

Den store økningen i utdanningskapasiteten har bidratt til å dempe arbeidsledigheten. Men det ville vært bedre med større fleksibilitet i lønnsdannelsen, slik at flere kunne fått mulighet til jobb. Den sterke veksten i utdanningssektoren har på kort sikt gjort det mindre påkrevet å gjøre noe med ungdomslønningene. Men problemet er bare utsatt: Uten økt fleksibilitet både i lønnsdannelsen og arbeidsorganiseringen, kan det bli betydelige arbeidsledighetsproblemer også for høyt utdannede utover på 1990-tallet.

Diagnosen er ikke endret, pasienten trenger mer medisin

Vi sammenfattet vår analyse av norsk økonomi til Finanskomiteen med at «Norge er blitt som andre land». Vi kan ikke basere videre velstandsvekst på raskt økning i oljeinntektene, men må stå på andre ben. Vi har en altfor høy ledighet, og staten kan ikke løse problemene ved å bevilge mer penger. Slike problemer har vært kjent gjennom en årrekke i andre land, og det finnes ingen mirakelmedisin som ingen har hørt om før, som den svenske Lindbeck-kommisjonen uttalte i sin rapport tidligere i år.

Det er nærliggende å trekke paralleller til det som nå skjer i Sverige og Finland, selv om mye selv om utfordringene ikke fullt ut er sammenlignbare med Norges. Disse landene må nå etter alt å dømme i løpet av få år gjennomføre dyptgripende endringer i sine økonomier og institusjoner for å bedre ressursbruken, øke vekstkraften og dempe alvorlige ubalanser. De har liten frihet til å foreta konfliktfylte omlegginger i det tempo de selv helst ville og burde. Norge har foreløpig handlefrihet til å gjennomføre vanskelige, men nødvendige omlegninger i vår egen takt. Benytter vi ikke denne tiden godt, vil raske, men uunngåelige omstillinger senere kunne koste oss langt mer. Langtidsprogrammet har delvis tatt opp analysene, men ikke trukket konklusjonene fullt ut.

Har Langtidsprogrammet utspilt sin rolle?

Den potensielle styrken ved Langtidsprogrammet er dels den muligheten som Regjeringen får til å presentere politikken på ulike områder i sammenheng og dels muligheten som programmet gir til å anlegge et lengre tidsperspektiv på politikken. Samtidig leder programmet ikke direkte opp til konkrete beslutninger. I dette ligger det åpenbart en fare for at dokumentet blir uforpliktende og preget av ønsker og god vilje uten praktiske konsekvenser.

I det seneste Langtidsprogrammet synes denne faren å være tatt mer alvorlig enn tidligere, noe som for eksempel har gitt seg utslag i at hvert kapittel avsluttes med avsnitt med «oppsummering av Regjeringens politikk». Vi sitter likevel med et inn-

trykk av at ønsker og god vilje fortsatt er et hovedelement som gjør at Langtidsprogrammet til tider framstår som et partiprogram med departementsstempel. Programmet har dessuten denne gangen et passivt preg ved at det i større grad er en oppsummering av status for politikken på ulike områder heller enn stedet der det lanseres ny tenkning og ny politikk.

Det er nå lenge siden viktigheten av å utvide tidsperspektivet fra et ett-årig til et flerårig perspektiv ble understreket første gang i Nasjonalbudsjettet. Utviklingen i retning av dette har imidlertid gått smått. «Illustrative framskrivninger» basert på beregningstekniske forutsetninger, som har fått en stadig mer sentral plass i de årlige budsjettene, er neppe tilstrekkelig til å ivareta langsiktige hensyn. Med Norges spesielle posisjon som stor oljeprodusent er behovet for å ha et langsiktig perspektiv større enn i de fleste andre land. Det er derfor nokså oppsiktsvekkende at vi fortsatt har kommet så kort på dette området. Primært ligger svakheten i den årlige budsjettprosessen hvor analyser av de mellomlangsigte konsekvensene av og rammene for vedtakene i hovedsak er fraværende.

Det er neppe realistisk med en grundig gjennomgang av de langsiktige utfordringene og utsiktene for norsk og internasjonal økonomi ved behandlingen av de årlige budsjettene. Vi tror derfor at det også i framtida er behov for et dokument som Langtidsprogrammet. Det er imidlertid også behov for å tenke gjennom hva vi egentlig skal med dette dokumentet og ikke minst på forholdet mellom Langtidsprogrammet og de årlige budsjettene. Den gode viljen er nødvendig, men ikke tilstrekkelig.

Langtidsprogrammet i et bærekraftperspektiv

Forvaltning av nasjonalformuen

Forholdet mellom generasjonene står sentralt i alle økonomiske bærekrafts-diskusjoner. Bærekraftig ressursforvaltning fokuserer gjerne på at nålevende generasjoner må forvalte ressursgrunnlaget slik at valgmulighetene til fremtidige generasjoner ikke forringes. Mange definerer imidlertid bærekraftig utvikling slik at også forholdene til de som er fattige og underprivilegerte idag må forbedres samtidig som fremtidige generasjoners valgmuligheter må ivaretas. Når hensynet til befolkningsvekst skal inn i begrepet oppstår ytterligere problemer. Erkjennes det at det er fysiske begrensninger på hvor mye man kan belaste jordens ulike deponi- og avløpssystemer, og hvor hvor mye som kan dyrkes, demmes opp, og tas ut i form av mineraler og malmer uten at det går ut over verneverdige områder og det biologiske mangfoldet, så vil fortsatt rask befolkningsvekst kombinert med politikk som skal gi økonomisk vekst innebære enn bærekraftstrussel.

Ressursene som må forvaltes ut i fra hensynet til nåværende og kommende generasjoner inngår i noe som gjerne betegnes nasjonalformuen. Denne utgjøres av dagens verdi av fremtidige forbruksmuligheter for landets innbyggere. Fremtidige generasjoners valgmuligheter påvirkes av nåværende generasjoners forvaltning av nasjonalformuen. Tar vi ut et høyt forbruk gjennom forringelse av naturmiljøet, eller svekkes kunnskaps-erhvervelse og teknologiutvikling gjennom lave investeringer i utdanning og forskning, kan forbruksmulighetene for fremtidige generasjoner bli svekket ved at nasjonalformuen reduseres. Man kan si at nåværende generasjoner har spist av «kaken».

Nasjonalformuen består av en rekke ulike komponenter, som kan betegnes (a) den menneskelige kapitalen, (b) produksjonskapitalen, (c) forbrukskapitalen, (d) tilstanden i naturmiljøet, (e) tilgangen på naturressurser, og (f) fordringer eller gjeld overfor utlandet.

Et godt utgangspunkt for nærmere presisering av et nødvendig (men ikke tilstrekkelig) vilkår for bærekraftig utvikling er at den samlede avkastningen av nasjonalformuen er en inntekt som kan forbrukes uten at grunnlaget for fremtidig forbruk svekkes. Av dette følger at det vil være viktig for bærekraftig utvikling at myndighetene gjennom bl a Langtidsprogrammet og de perspektiver det trekker opp legger særlig vekt på utviklingen i tilstanden, beholdningen og kvaliteten på viktige deler av nasjonalformuen. Det er vanskelig å verdsette nasjonalformuens ulike komponenter i penger, men utviklingen i de ulike komponentene søkes kartlagt og sammenholdt med utviklingen i samfunnets samlede inntekt, forbruk og andre nasjonalregnskapsmål. Slik sett kan man i prinsippet godt tenke seg at man selger olje- og gassformuen, og plasserer salgsinntekten i sikre papirer eller langsiktige investeringer med høy avkastning av hensyn til fremtidige generasjoner valgmuligheter.

I tillegg til rasjonell forvaltning av nasjonalformuen krever bærekraftig utvikling internasjonalt forpliktende samarbeid om forvaltningen av globale fellesressurser som luft, hav og biologisk mangfold. Her er det et gjensidig samspill med forvaltningen av ulike lands nasjonalformuer. Dels vil det være slik at økt forbruk idag betyr økt belastning på globale deponi- og avløpssystemer. Dersom kapasitetene til viktige slike systemer

overskrides vil det kunne oppstå kompliserte naturprosesser som vil kunne være vanskelige å reversere. Bl a vil det kunne tenkes betydelige tilbakevirkninger (positive noen steder, negative andre steder) på naturressurs- og miljødelene av landenes nasjonalformuer som følge av globale miljøforstyrrelser. Foreløpig vet vi lite om konsekvensene av disse prosessene, men usikkerheten om utfallet er så stor at et økende antall forskere anser praktisering av «føre-var» prinsippet anvendt på rike folks produksjons og forbruksmønstre som en nødvendig forutsetning for bærekraftig utvikling.

Brundtlandkommissjonens hovedbudskap var at miljø-, forbruks-, produksjons- og fordelingsmessige problemstillinger må sees i sammenheng og behandles integrert. Bærekraftig utvikling ble oppstilt som et altomfattende mål som omfatter økonomisk vekst, inntektsutjevning, sosial trygghet, demokrati, lokal medinnflytelse, bevaring av biologisk mangfold og beskyttelse mot forurensninger av ulike slag. Det er nettopp konflikten mellom de ulike delmålene i disse formuleringene som har gjort det så vanskelig å konkretisere begrepet slik at det kan danne grunnlag for omforente handlingsprogrammer.

Bærekraftig utvikling i langtidsprogrammet

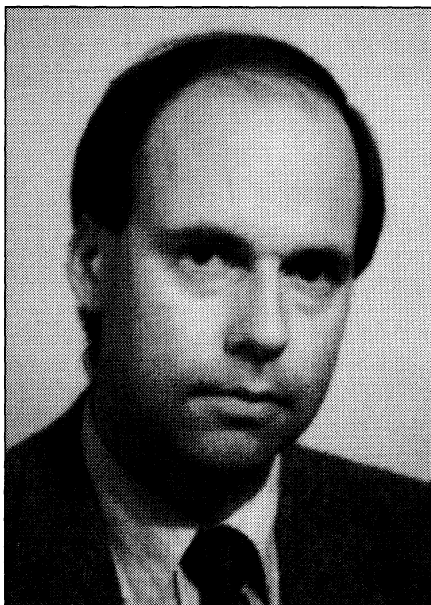
Kapittel 5 i Langtidsprogrammet er viet bærekraftig utvikling og gir en fin presentasjon og pedagogisk diskusjon av samspillet og den gjensidige avhengigheten mellom de ulike komponentene i nasjonalformuen og økonomiske produksjons- og inntektsmål. Langtidsprogrammet presiserer at jo lengre tidsperspektiv desto vik-

tigere er det å fokusere på utviklingen i nasjonalformuens ulike komponenter fordi det er endringer i disse som i første rekke forteller hvorvidt fremtidige generasjoner vil få minst like store forbruksmessige valgmuligheter som dagens generasjoner.

Diskusjonen av globale utfordringer i ressurs- og miljøforvaltningen legger særlig vekt på utviklingstrekk som truer en bærekraftig utvikling. Rask befolkningsvekst kombinert med økonomisk vekst og uendret produksjons- og forbruksmønster fremheves spesielt. Det presiseres at «*økonomisk vekst må finne sted innenfor de grenser naturen setter*», og at «*det endelige mål for klimakonvensjonen er stabilisering i konsentrasjonen av drivhusgasser på et nivå som vil forhindre farlig, menneskeskapt påvirkning av klimasystemet.*» Selv om ingen idag kan si hva dette konsentrasjonsnivået bør være eller hvor raskt eller langsomt det bør få endre seg, er dette grunnleggende forskjellig fra et mål om en stabilisering av årlige utslipp av slike gasser på dagens nivå, og burde nettopp av denne grunn vært fremhevet som et sentralt punkt i bærekraftsdiskusjonen i denne delen av Langtidsprogrammet. Dernest burde det ha dannet grunnlaget for ytterligere virkningsalternativer i den langsiktige perspektivanalysen.

Det gis en omfattende presentasjon av utviklingen i utslipp og miljøtilstand, og resultatene kobles til myndighetenes miljøpolitikk. Et særlig politisk følsomt område er utslipp av CO₂. Her er Norges nasjonale utslippsmål om stabilisering på 1989 nivå innen år 2000 presentert uten noen som diskusjon om hvorvidt en slik stabilisering vil være forenlig med bærekraftig utvikling. Således er den alvorligste innvendingen mot dokumentet på dette punkt hva man unnlater å drøfte.

Langtidsprogrammet fokuserer på kostnadseffektivitet i internasjonal produksjon og handel og synes å forutsette at man derved automatisk og uten ytterligere tiltak/reguleringer får kontroll med eksterne negative miljøforhold som skyldes degradering av

Stein Hansen, Cand. oecon fra Universitetet i Oslo, 1968, er partner i Nordic Consulting Group A.S.

nasjonalformuens og den globale fellesformuens livsbærende miljøkomponenter. Man kan vel litt slentrete si at Langtidsprogrammet synes å fokusere på optimal og kostnadseffektiv fordeling av lasten på et skip uten å spørre hvor mye last skipet kan ta. Man risikerer altså at skuta overleses (nasjonal- og globalformuen brukes opp) og synker. Trøsten får vel være at den synker på en (i en eller annnen forstand) optimal måte!

Virkemidler for å hindre overlesing er selvsagt tilstede i prinsippet, men de kan fortone seg langt mer ubehagelige ut i fra tilvante syn på forbrukernes frie valg og det markedsorienterte samfunnets fortrefelighet. Igjen burde konsekvensene av «føre-var» prinsippet komme mer i fokus enn det gjør i Langtidsprogrammet. Klimakonvensjonens mål synes klare, men omfanget på inngrep og virkemidlene dosering synes det som om man i det lengste kvier seg for å ta opp til diskusjon.

Denne globale skalaeffekten av økt effektivitet og økt realdisponibel inntekt vil kunne fordre betydelige skat-tepolitiske tiltak langt utover de

«småjusteringer» som drøftes i Langtidsprogrammet. Langtidsprogrammet synes helt fokusert på effektivisering uten at skalaspørsmålet skaper særlig bekymring, til tross for at Statsministeren i åpningstalen til Rio-konferansen sa: «*De industrialiserte land må skjære kraftig ned på den byrde de pålegger jordens økosystemer i kraft av sine ikke-bærekraftige forbruks- og produksjonsmønstre.*» På bakgrunn av slike uttalelser ville man forventet at Langtidsprogrammet ikke bare så på miljøavgifter som et alternativ til inntektskatt, kapitalskatt og skatt på arbeidskraft (hvilket forøvrig er en utmerket ide som burde følges opp langt mer aktivt enn den lille påpekingen i Langtidsprogrammet), men som et nødvendig supplement som både skal bidra til en mer bærekraftig forvaltning av nasjonalformuen og som skal dempe totalforbruket slik at globalformuen også ivaretas for fremtidige generasjoner. Jeg savner diskusjon av mulighetene for og en klargjøring av potensialene for grunnrentebeskatning ut over det vi har i petroleumsektoren. Slik beskatning vil ha to roller: a) den miljø- og ressursforvaltende, og b) den fiskale, og må komme i tillegg til avgifter som skal dekke eksterne miljøkostnader. Skal dette lykkes må inndratt kjøpekraft ikke uten videre overføres til pressgrupper med foten i Stortingets dørsprekk.

De økonomiske fremskrivningene, og diskusjonen av usikkerhet i denne sammenheng er, i lys av bærekraftskommentarene over, oppsiktsvekkende, når det uten forbehold eller referanse til Statsministerens dramatiske uttalelser om behovet for drastisk endring i forbruks- og produksjonsutvikling i Rio, fastslås at «*Potensialet for økt forbruk og økte investeringer forventes imidlertid å være stigende, fordi det etter hvert vil kunne framstå som mindre nødvendig for husholdninger og bedrifter å nedbetale gjelden eller øke fordringene. Stor finansformue og et deregulert kredittmarked kan gi et langt større potensial enn før for rask vekst i konsumet ved endring i husholdningenes tro på framtiden*» (side 81).

I perspektivanalysens basisalternativ og i de fire virkningsalternativene forutsettes nesten en fordobling av inntekten (og dermed forbruket) per innbygger i løpet av en førtiårsperiode uten nærmere diskusjon eller bærekraftsmessige betenkeligheter. Dette er vel kanskje det mest betenkelige med hele Langtidsprogrammet sett fra et bærekraftsperspektiv. Kanskje er en slik vekst både mulig og bærekraftig med den dominerende rolle som tillegges utviklingen i total faktorproduktivitet, men denne veksten sammen med den omleggingen av forbrukets og produksjonens sammensetning som fremkommer, harmonerer ikke uten videre særlig godt med det tidligere utsagnet fra Statsministeren under Rio-konferansen. Det savnes med andre ord ett eller flere virkningsalternativ som reflekterer en utvikling mer i overensstemmelse med dette dramatiske utsagnet. Beslutningstakere bør få anledning til å se ulike konsekvenser av slike forutsetninger innenfor rammen av et eller flere virkningsalternativ analysert med en totalmodell for norsk økonomi, og så vurdere om dette er noe de kan gå inn for.

Mot år 2030: Hvor er bærekraften?

Langtidsprogrammets perspektivanalyse er ikke detaljerte prognoser for fremtiden. Den er snarere laget for å:

- skissere hvordan vekstpotensialet kan bli;
- kaste lys over konsekvensene av langsiktige beslutninger; og
- avdekke utviklingstrekk som kan gi holdepunkter for utformingen av den økonomiske politikken på kort og mellomlang sikt.

Regjeringen ønsker med de langsiktige beregningene «å få frem hovedlinjer og viktige trekk ved utviklingen som kan ha betydning for dagens beslutninger, og gi et grunnlag for debatt om utfordringer og muligheter framover» (side 99). Til dette formål anvendes en flersektors likevektsmodell, der veksten i total

produksjon bestemmes av teknologisk utvikling, vekst i realkapital og i arbeidstilbud, og tilgangen på råvarer og naturressurser. Det er altså verdien på de ulike komponentene i nasjonalformuen som er avgjørende for den langsiktige økonomiske utviklingen når man anvender denne modelltypen.

Utgangspunktet er «Basisalternativet» med jevn stabil vekst i norsk og internasjonal økonomi i mot en mye høyere realinntekt per innbygger i 2030. I tillegg er det gjennomført fire såkalte virkningsalternativer for å teste robustheten i «Basisalternativet». Det er viktig å være klar over at de resultatene modellen gir beror på hvilke forutsetninger brukeren putter inn i modellen. Det antas blant annet en stabil råoljepris på NOK 130 per fat, men petroleumsaktiviteten er antatt å øke kraftig frem mot århundreskiftet, for så å avta jevnt i resten av perioden til den er nærmest halvert i år 2030 i forhold nivået i år 2000. Hva angår arbeidstilbudet i «Basisalternativet» så ligger det spesielle forutsetninger til grunn om utviklingen i antall uføretrygdede, i arbeidstidreduksjoner, og i antall utførte timeverk. Videre antas det en vekst i total faktorproduktivitet på ca 1% per år, og det antas lav vekst i offentlig sektor etter 2010. Blant annet pga veksten i antall pensjonister etter 2010 vil personskattene øke 4 prosentpoeng for å dekke finansieringsbehovet for pensjonsutbetalinger, mens overføringene til næringslivet reduseres drastisk. Ingen nye miljøtiltak utover de som allerede er vedtatt som følge av internasjonale miljøavtaler er forutsatt i «Basisalternativet».

Med utgangspunkt i Statsministerens U-landssolidariske Rottale og øvrige bekymringer for viktige miljøforhold, er det av interesse og se på enkelte resultater av slike forutsetninger, for så å se på hvor mye disse endres i mer bærekraftig eller motsatt retning under de øvrige virkningsalternativene. Det første som bør understrekes er at den påtagelige realøkonomiske veksten i tiden fra 2010 til 2030 ikke er et

resultat av stadig ressursuttømming, men i det alt vesentlige et resultat av økningen i den totale faktorproduktiviteten. Av en årlig gjennomsnittlig vekst i BNP på 1,1% fra 2010 til 2030, så skyldes hele 0,9% økningen i den totale faktorproduktivitet, mens bare 0,2% av veksten i BNP skyldes økte faktorinnsatser, og her er det økt realkapitalinnsats som overdominerer siden antall timeverk går tilbake i dette «Basisalternativet» i forhold til antallet i 2010. Av en rekke grunner antas det at arbeidstiden ikke vil bli ytterligere redusert etter 2010. På grunn av den dominerende vekststimulerende rollen til den totale faktorproduktivitet synes merbelastningen på nasjonal- og globalformuens ulike miljø- og naturressurskomponenter å ville bli relativt beskjedne. En slik antakelse kan imidlertid vise seg utilstrekkelig om det skulle være behov for å fokusere på noe i retning av stabilisering av konsentrasjonen av klimagasser snarere enn de årlige utslippene.

Brundtlandkommisjonens bærekraftsbegrep forutsetter at kløften mellom fattig og rik ikke fortsetter og utvide seg. Denne bærekraftsdimensjonen er vanskelig å oppfylle med slike forutsetninger og tiltak som Langtidsprogrammet bygger på. Med en ambisiøs og langvarig bistandsmessig og økonomisk-politisk snuoperasjon med «Marshallhjelp» og strukturtilpasningsprogrammer ville en kanskje kunne snu den langvarige forverringen og bringe vekstraten per hode i Afrika sør for Sahara opp på 3% per år. I tidsperspektivet 1990 – 2030 hjelper det imidlertid lite å satse på at de fattigste landene skal ha minst samme årlige prosentvise realinntekstsvekst som de rike landene. 3% årlig økning for den enkelte etiopier vil bare utgjøre \$3.60, mens den samme forutsatte veksttakten i Nord som skal gi grunnlag for slike overføringer til Sør vil gi den enkelte Nordboer ca \$600 i årlig merinntekt. Etter ti år med slik politikk vil gjennomsnittsinntekten i det rike Nord ha økt med ca \$7000 mens den i Etiopia vil ha økt med \$40!

Det finnes ikke noe alvorlig forsøk på drøftelse av hva som skal til for å bryte den dominerende økonomiske enveiskoblingen mellom Nord og det fattige Sør der Nord er lokomotivet og Sør er tilhengeren. Langtidsprogrammet berører ikke disse viktige bærekraftsaspektene, men det er kanskje ikke å vente idet hverken Nord-Sør meldingen (St. meld. nr. 51 (1991-92)) eller Rio-meldingen (St. meld. nr. 13 (1992-93)) heller analyserer disse fundamentale bærekraftskonfliktene på noen konkret måte. I skarp kontrast til dette har man den vedvarende raske økonomiske veksten i Sør-Øst- og Øst-Asia. Med utsikter til fortsatt to-sifret vekst i denne regionens industri burde nok Langtidsprogrammet viet mulige toveis-virkninger for norsk og europeisk økonomi og globalt miljø et avsnitt i forbindelse med forutsetningene for virkningsalternativene.

Langtidsprogrammet legger vekt på at den prosentvise veksten i verdiskapingen antas å bli på bare halvparten i de neste førti årene av hva den har vært i de foregående førti årene. Her er det viktig å huske på at startvolumet på ressursbruken i 1990 er det firedobbelte av hva det var i 1950. Dette innebærer at selv med en beskjedne årlig vekst – ja selv med nullvekst – i uttaket av diverse naturressurser (inklusive bruken av deponisystemene) så vil belastningen og eventuelt opphopningene av uønskede stoffer i naturen kunne bli mye høyere enn hva den var i de tidligere høyvekstperiodene i etterkrigstiden. Befolkningsveksten i Sør vil bidra ytterligere til et slikt ressurspress.

«Basisalternativet» oppviser en betydelig strukturvridning bort fra tradisjonell råvareintensiv industri over mot kunnskapsbasert teknologisk industri og rene tjenesteytende (offentlige og private) sektorer. Mange synes å tro at avanserte og rimelige telekommunikasjoner vil erstatte ressurskrevende flyreiser i fremtiden. Det er ikke gitt at så vil skje uten videre. Mye kan tyde på at bedre telekommunikasjoner snarere stimulerer «behovet» for personlige kontakter i offentlig og privat virk-

somhet. Det er blitt så enkelt og raskt å inngå avtaler og fastsette møter ved hjelp av en telefaks.

Så er det spørsmålet om folk kommer til å ta ut den økte realinntekten på f.eks. flytjenester for å komme til syden eller om de velger å bli fotturister og cafegjester i Norge. CO₂-utslippene per hode vil være svært avhengige av hvilke alternativ folk velger, og det spørs da i hvilken grad myndighetene vil ta i bruk virkemidler for å stabilisere eller redusere utslippene fra slike fritidssysler. Sammensetningen i det fremtidige private forbruket og muligheten til/ønskeligheten av å påvirke det, sies det svært lite om i Langtidsprogrammet. Nå kan det kanskje sies at dersom ny sysselsetting primært skapes i hjemmenæringer som helse, sosialarbeid og miljøoppdydding, vil reduserte eksport-inntekter automatisk begrense våre samlede valg av importerte varer og tjenester. Mange vil nok savne en eksplisitt diskusjon av dette i lys av at det samlede private konsumet i førtiårsperioden nesten fordobles.

Nå er nettopp de samlede CO₂-utslippene beregnet eksplisitt for både «Basisalternativet» og de fire virkningsalternativene. Den mye omtalte CO₂-målsettingen om stabilisering av utslippene oppfylles ikke i noe alternativ. Selv med innføring av CO₂ avgifter som gradvis stiger til NOK 260 per tonn CO₂ i alle land (et virkningsalternativ som er blitt kalt «CO₂-alternativet» og som er valgt fordi OECD med en global energiøkonomisk analysemodell har beregnet å kunne stabilisere globale CO₂ utslipp med et slikt avgiftsnivå), er det beregnet at utslippene i Norge i 2030 blir 4 millioner tonn høyere enn i 1989. Dette litt overraskende resultatet henger sammen med at CO₂ avgiftene vil øke mye mer i andre land enn i Norge hvor de allerede i utgangspunktet er relativt sett svært høye (f.eks. er CO₂ avgiften på bensin i Norge i 1993 allerede NOK 320 per tonn).

Det er kanskje verd å merke seg at ulike studier av hvor høy global CO₂ avgift som trengs for å stabilisere

globale utslipp har gitt svært ulike svar. Så sent som i 1991 baserte man seg i Klimautvalget på et avgiftsnivå på hele NOK 1500 per tonn med en tilhørende BNP reduksjon på hele 7%. Det er verd å merke seg at det er OECD's optimisme vedrørende fremkomsten og utbredelsen av relativt billige alternative energibærere (såkalte «backstop» teknologier) som gjør det mulig med en såvidt lav avgift kombinert med en beskjedne BNP-reduksjon på bare 1,5% globalt sett i år 2050. «Forsikringspremien» i form av å disponere den ikke-fornybare delen av nasjonalformuen på å utvikle slike bærekraftige alternativer for å ivareta fremtidige generasjoners valgmuligheter synes svært beskjedne i forhold til en del skisserte alternative miljøødeleggende utviklings-scenarier.

Imidlertid bør det bemerkes at U-landene taper mer BNP vekst enn OECD-landene og må på grunn av større avhengighet av skitne fossile brenslers (kull, lignitt og tung olje) beregne en betydelig høyere CO₂ avgift enn OECD-landene. Dermed er den politiske realismen i avgiftsstrukturforslag etter en slik lest er heller tvilsom, selv om det forutsettes at inntekten fra disse CO₂ avgiftene skal tilfalle de landene som utskriver avgiften. Til tross for at «CO₂-alternativet» altså forutsetter stabilisering av globale utslipp, vil Norge ikke oppfylle sitt erklærte nasjonale stabiliseringsmål. Pga den politiske interessen omkring oppfyllelse av det målet burde kostnadene ved norsk måloppfyllelse vært gjenstand for virkningsanalyse. Imidlertid ville man ikke kunne beregne dette i tilknytning til den foreliggende OECD analysen og dens tilhørende forutsetninger for global stabilisering. Siden det er viktig å studere CO₂ avgifter innenfor rammen av det globale energimarkedets virkemåte, ville en analyse av partiell norsk måloppfyllelse kreve en egen studie. Dette burde i det minste vært redegjort for i langtidsprogrammet.

Grunnleggende for bærekraftsdiskusjonen er spørsmålet om muligheten av å foreta beregninger i form av

virkningsalternativer av nasjonal politikk med tilhørende tilpassede internasjonale rammevilkår for stabilisering av klimagass-konsentrasjonene eller en langt lavere vekst i konsentrasjonene enn hva stabilisering av utslippene innebærer. Det kan synes som om slike beregninger ville være vanskelige eller umulige å gjennomføre ved hjelp av de anvendte likevekstsmodellene fordi det vil være tale om meget dramatiske økonomiske endringer. Likevel savnes sterkt en grunnleggende diskusjon med mulige heuristiske resonnementer av dette brennaktuelle temaet,

spesielt når det sies i Langtidsprogrammet at det er nettopp dette som er klimakonvensjonens egentlige mål. Mangelen på slik analyse i Langtidsprogrammet vil nok av mange bli oppfattet som mangel på forståelse av hva de grunnleggende omstillingsproblemene til bærekraftig utvikling virkelig kan innebære.

Langtidsprogrammet har på en glimrende pedagogisk måte presentert prinsipielle bærekraftsspørsmål, og operasjonalisert begrepet på viktige måter for den fremtidige planleggingen og debatten. Ved at Langtidsprogrammet så klart og oversikt-

lig har presentert de ulike virkningsalternativene og forutsetningene bak dem, har det muliggjort en konstruktiv rolle for prosjektet «Bærekraftig økonomi» i regi av Alternativ Framtid og Norges Naturvernforbund, som et viktig supplement og alternativ som vil kunne fremskaffe viktige premisser og de ulike konsekvensene av disse til fremtidige Langtidsprogrammer. Dermed skulle alt ligge til rette for en spennende og stimulerende dialog om hvorledes bærekraftsdimensjonen kan ivaretas i strategier og planer for Norges utvikling i det 21 århundret.

JON REIERSEN OG ØISTEIN RØISLAND:

Perspektiver på Langtidsprogrammet og sysselsetting

Stiftelsen for Samfunns- og Næringslivsforskning, avdelingen ved Sosialøkonomisk institutt, Universitetet i Oslo (SNF-Oslo) fikk i slutten av februar 1993 i oppdrag av Stortingets finanskomite å lage en rapport om Langtidsprogrammet 1994-97. Etter avtale skulle vi konsentrere oss om perspektiver på sysselsetting og arbeidsledighet. Her følger et sammendrag av deler av denne.¹ Vi har i dette sammendraget valgt å konsentrere oss om problemer i forbindelse med lønnsomhet og etterspørsel, herunder lønnsreduksjon, systemet for lønnsdannelse, budsjettunderskuddet og rentenivået. I tillegg til de temaene som blir nevnt her, tar rapporten opp kortere

arbeidstid, kostnader ved nyansettelser og oppsigelser, minstelønn, utdanning og etablering av nye arbeidsplasser. Langtidsprogrammets langsiktige framskrivninger blir også kommentert i rapporten.

Generelt blir nivået på sysselsettingen begrenset av følgende fem forhold:

- A) Hvor mange som er villige til å ta arbeid til gjeldende lønns- og arbeidsvilkår, og hvor mye disse er villige til å arbeide. (Arbeidstilbudet).
- B) Tilgangen på produksjonsmidler, dvs. hvor mange arbeidsplasser en fysisk sett har. (Etablerte arbeidsplasser).

- C) Hvor mye arbeidskraft det lønner seg for bedriftseierne å bruke. (Lønnsomheten).
- D) Hvor mye arbeidskraft som trengs for å dekke etterspørselen etter varer og tjenester. (Etterspørselen).
- E) I hvilken grad bedriftene og de som søker arbeid finner hverandre og har kvalifikasjoner/kvalifikasjonskrav som passer til hverandre. (Parproblemet).

Sysselsettingen kan ikke bli større enn den snevreste av disse skrankene. Ulike skranker kan være bindende i ulike deler av arbeidsmarkedet på samme tid. Det vil også være en viss avhengighet mellom de forskjel-

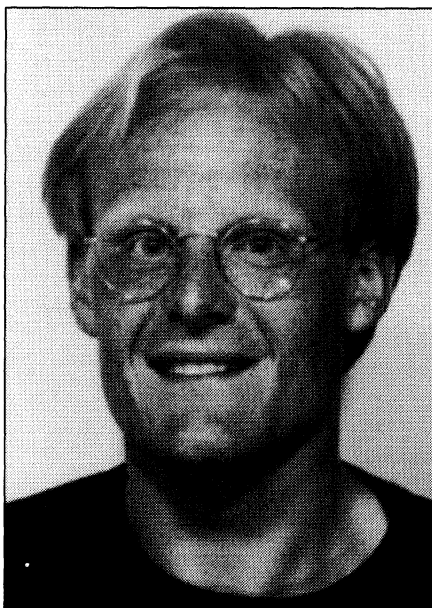
lige skrankene. For eksempel vil lønnsomheten avhenge av tilgangen på produksjonsmidler.

Vi vil her drøfte offentlige tiltak som kan påvirke de fem skrankene for sysselsettingen. Det er da viktig å være klar over at tiltak som flytter en av skrankene kan være uten virkning på sysselsettingen dersom sysselsettingen i øyeblikket er begrenset av en annen skranke. Norges økonomiske situasjon ser i dag ut til å være karakterisert av både dårlig lønnsomhet og lav etterspørsel. For at økt etterspørsel skal gi økt sysselsetting, må derfor lønnsomheten få lov til å bli bedre. Likeså må etterspørselen ikke bli redusert, hvis bedre lønnsomhet skal gi økt sysselsetting. Men offentlige tiltak er ikke alene om å flytte skrankene for sysselsetting. I frie markeder kan det være sterke krefter som virker i retning av at skrankene A, C, og D faller sammen, at tilgangen på produksjonsmidler ikke begrenser sysselsettingen og at parproblemet får lite omfang. Vi vil nå se nærmere på lønnsomheten og etterspørselen.

LØNNSOMHET

Det virker som om det i dag er alminnelig enighet om at nivået på lønnskostnadene ved dagens valutakurs er for høyt sammenlignet med lønnskostnadene ute. Et ofte referert tall er at timelønnskostnadene for arbeidere i industrien lå 20 prosent høyere i Norge før de spesielle begivenhetene i høst. Men disse tallene sier i seg selv ikke så mye. Kostnadsnivået avhenger også av arbeidsproduktiviteten. Dessuten refererer tallene bare til industrien, mens konkurransen også foregår på mange andre områder.

Det er samtidig et paradoks at oppfatningen i de fleste OECD-land er at kostnadsnivået er for høyt sammenlignet med utlandet. Alle kan ikke ha rett. En mulig forklaring er at den høye realrenten har gjort at de fleste land har et kostnadsproblem i den forstand at kapitalavkastningen er dårlig sammenlignet med realrenten.

Jon Reiersen er Cand. oecon fra Universitetet i Oslo, 1993. Har jobbet som forskningsassistent ved Stiftelsen for samfunns- og næringslivsforskning (SNF) i Oslo. Avtjener nå førstegangstjenesten

Det klareste tegnet på at kostnadsnivået i Norge er for høyt, er at investeringene i nye arbeidsplasser i konkurranseutsatt industri lenge har vært lave. De var lave også før oppgangen i realrentene. Kostnadsproblemene vil bli ytterligere forsterket ved at EØS-avtalen og en eventuell GATT-avtale åpner for konkurranse på nye områder. Det kan reises tvil om de negative sysselsettingskonsekvensene dette kan få er tilstrekkelig innarbeidet i beregningene i Langtidsprogrammet.

Reduksjon i lønnskostnader:

Sysselsettingskommisjonen la til grunn at det var ønskelig med en bedring av den kostnadmessige konkurranseevnen med 2 prosent per år i de neste fem årene. For å realisere dette kom de til at lønnskostnadsveksten i Norge burde bli maksimalt 3 prosent per år. Dette er et meget ambisiøst mål i historisk perspektiv.

Ifølge de foreløpige nasjonalregnskapstallene steg lønn per normalårsverk med 3,6 prosent i 1992. Lavere lønnsvekst enn dette har vi ikke hatt på de siste 30 år (bortsett fra under lønns- og prisstoppen i 1979 da lønnsveksten per normalårsverk var 3,4 prosent).

Samtidig er det viktig å være klar over at lønnsreduksjon isolert kan være et utilstrekkelig virkemiddel til å øke sysselsettingen. En reduksjon i lønningene vil i utgangspunktet bedre lønnsomheten i næringslivet, noe som gir grunnlag for økt sysselsetting. Denne direkte virkningen kan imidlertid bli noe begrenset fordi det tidligere har vært investert lite i arbeidsplasser i konkurranseutsatt industri. Men samtidig vil redusert lønn redusere kjøpekraften til de lønnstakerne som er i arbeid. I noen grad vil det bli kompensert ved at flere får arbeid på grunn av økt lønnsomhet i konkurranseutsatte næringer. Den samlede effekten blir likevel etter alt å dømme redusert kjøpekraft og lavere konsumetterspørsel, som i sin tur kan føre til redusert produksjon i skjermede næringer. Konklusjonen er altså at bedre lønnsomhet kan øke sysselsettingen, men forutsetningen er at den innenlandske etterspørselen ikke samtidig blir redusert for sterkt.

Systemet for lønnsdannelse:

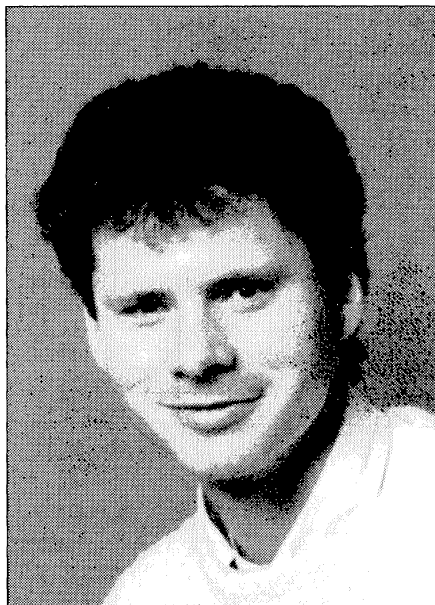
Gitt at en reduksjon i lønningene gir økt sysselsetting, står en likevel overfor følgende dilemma: Målet om 3 prosent lønnsvekst i solidaritetsalternativet kan være for lite ambisiøst i forhold til den forbedringen av kostnadsposisjonen som er nødvendig. Samtidig kan målet være for ambisiøst i forhold til det som er mulig innenfor det nåværende systemet for lønnsforhandlinger.

Hvilket system for lønnsfastsettelse som er best egnet til å øke lønnsomheten i næringslivet og redusere arbeidsløsheten er imidlertid et kontroversielt spørsmål. Hverken teoretiske betraktninger eller empiriske sammenligninger mellom land gir entydige svar. Det er likevel mye som taler

for at sentraliserte oppgjør gir større lønnsmoderasjon i forhold til mer desentraliserte forhandlinger. Den viktigste grunnen til det er at sentraliserte fagforeninger i prinsippet kan ta hensyn til alle gevinster og kostnader av lønnsoppgjørene. Når en fagforening øker lønnsnivået innenfor sin bransje veltes deler av lønnsøkningen over i produktprisene, slik at levekostnadene for andre arbeidstakere øker. I tillegg kan den økonomiske aktiviteten gjensidig bremses på grunn av kryssleveranser og etterspørselssammenhenger, slik at kostnadene ved f.eks. reduserte investeringer som regel må bæres av medlemmer av mer enn en fagforening. En sentralisert fagbevegelse kan ta hensyn til slike indirekte virkninger, mens ukoordinerte fagforeninger i den enkelte sektor, bransje eller bedrift ikke har grunn til å gjøre det. Lønnsmoderasjon har karakter av et fellesgode som krever koordinert opptreden fra fagforeningene dersom det skal realiseres fullt ut. Sentraliserte lønnsforhandlinger er trolig den eneste ordningen som kan få dette til.

Solidaritetsalternativet innebærer en nokså ensidig satsing på lønnsmoderasjon for å oppnå bedre lønnsomhet i næringslivet. Men lønnsomheten i næringslivet påvirkes også av arbeidsproduktiviteten, investeringer, strukturtilpasning o.l. Disse forholdene kan også henge sammen med hvordan lønnen fastlegges. Det er derfor ikke sikkert at de makroøkonomiske gevinstene som kan oppnås ved sentraliserte oppgjør oppveier eventuelle mikroøkonomiske kostnader. Slike kostnader kan være knyttet til at lønnstrukturen blir lite fleksibel og dårlig tilpasset de lokale forhold. Videre kan arbeidsproduktiviteten gå ned dersom lønnen lokalt er uavhengig av hvor godt den enkelte bedrift går.

I Norge blir tarifflønnen fastlagt på sentralt nivå. I tillegg kan de fleste arbeidstakere i privat sektor forhandle seg til lønnsglidning lokalt. En kan dermed si at det norske systemet er et slags kompromiss av konkurrerende hensyn.

Øistein Røisland er Cand. polit. fra Universitetet i Oslo, 1992, og har også fullført «Advanced Studies in International Economic Policy Research» ved Institut für Weltwirtschaft, Kiel. Han er nå universitetsstipendiat ved Sosialøkonomisk institutt, Universitetet i Oslo

Systemet for lønnsdannelsen er også viktig for myndighetenes styringsmuligheter. Myndighetene kan lettere føre en politikk for full sysselsetting så lenge de står overfor en samarbeidsvillig fagbevegelse med vilje til noe lønnsmoderasjon. Fagbevegelsen på sin side kan være villig til en viss lønnsmoderasjon så lenge myndighetene kan sørge for full sysselsetting. Forholdet kan karakteriseres som en institusjonell likevekt med et gjensidig gavebytte mellom regjering og fagbevegelse.

Likefullt er moderasjonslinjen og sammenpressingen av lønnsforskjeller kontroversiell innad i fagbevegelsen, først og fremst fordi forbund som kunne tatt ut mer ved oppgjørene holder tilbake sin lønnsvekst. Samtidig kan den økende konkurransen mellom fagforeninger gjøre det vanskelig å koordinere lønnsfastset-

telse gjennom sentrale fagforeninger. Stabiliteten i det norske lønnsdannelsessystemet er derfor truet.

Den viktigste trusselen mot den institusjonelle likevekten i systemet synes imidlertid å komme fra myndighetenes brudd på løftet om full sysselsetting. Moderasjon og samordning kan lett gå tapt når myndighetene synes ute av stand til å oppfylle sin del av den underforståtte avtalen. Hvorfor skal fagforeningene moderere seg for å øke sysselsettingen når arbeidsløsheten likevel blir høy? Vi kan da lett ende opp i en situasjon med ukoordinerte fagforeninger som er sterke nok til å presse opp lønnskostnadene, men som ikke omfatter en tilstrekkelig stor andel av arbeidsstyrken til å ta samfunnsøkonomisk ansvar. Det kan da bli mye vanskeligere å få til full sysselsetting, spesielt sett i lys av solidaritetsalternativet som stiller svært strenge krav til partenes evne til tilpasning og samarbeid i arbeidsmarkedet.

ETTERSPØRSEL

Budsjettunderskuddet:

Underskuddsbudsjettering er en effektiv metode for å øke etterspørselen. Konjunktursvingninger vil føre til variasjoner i offentlige inntekter og utgifter. Hvis staten ikke tok opp lån eller brukte av sin formue i nedgangstider, ville det forsterket svingningene og ført til lavere gjennomsnittlig sysselsetting på grunn av hysteresis-mekanismer. Spørsmålet er hvor langt en bør gå i underskuddsbudsjettering. Et underskudd på statsbudsjettet vil ikke utgjøre noe problem så lenge statens nettogjeld ikke vokser raskere enn nasjonalproduktet.² Imidlertid er underskuddene i de fleste OECD-land, inkludert Norge, så store at gjelden som andel av nasjonalproduktet vil øke. Denne utviklingen må før eller senere snus. Det hadde vært naturlig at Langtidsprogrammet hadde drøftet ønsket nivå på det offentlige gjeld ved utløpet av programperioden. En kunne så drøftet hvordan underskuddet burde fordeles over tid. Dette avhenger av hvilket forløp en ser for

seg for etterspørsel fra privat sektor og utlandet i perioden.

Privat sektor bygger nå opp sine nettofordringer i raskt tempo. Dette må enten slå ut i økte nettofordringer på utlandet eller økt offentlig gjeld. Hvis det utelukkende skal slå ut i en bedring av driftsbalansen, vil det innebære lavere aktivitetsnivå og økt arbeidsledighet. Dette vil gi lavere offentlige inntekter og høyere utgifter, slik at det vil være nødvendig med drastiske innstramningstiltak for å unngå økte budsjettunderskudd. Slike innstramningstiltak vil øke ledigheten ytterligere. Dette taler for at en må godta at en vesentlig del av formuesoppybyggingen i privat sektor tar form av en økning i nettofordringene på offentlig sektor. For å unngå økt ledighet, må vi derfor ha et betydelig budsjettunderskudd i dag.

I de fleste OECD-land er det et mål å redusere de offentlige budsjettunderskuddene. Samtidig er det i mange land bekymring over at gjeldsgraden i foretakene er for høy og reservene i finansinstitusjonene for lave. Hvis nettofordringene for både det offentlige, foretakene og finansinstitusjonene skal øke, må enten husholdningenes nettofordringer avta eller utenlandsgjelden for land utenom OECD øke. Langtidsprogrammet følger den internasjonale tendensen med at det blir lagt opp til at både det offentlige, foretakene og finansinstitusjonene skal styrke sin finansielle stilling. Det er dessuten lagt opp til at norske husholdninger skal øke sine nettofordringer. Som nevnt kan dette bare skje ved et stort overskudd på driftsbalansen med utlandet. Hvis alle land legger opp til samme utvikling som Norge, er noen nødt til å mislykkes. En måte de kan mislykkes på, er at aktivitetsnivået i alle land går ned, at statsinntektene minsker og utgiftene øker, og at sparetiltakene ikke gir noen særlig bedring av budsjettbalansen.

Det fins imidlertid tiltak innenfor budsjettbalansen som kan føre til økt sysselsetting. For eksempel vil flytting av midler fra overføringer til offentlig forbruk ha en positiv sysselsettingseffekt, forutsatt at det blir ført

en streng kontroll med bruken av offentlige midler.

Rentenivået:

De høye budsjettunderskuddene i verden kan sees i lys av det høye rentenivået. Høy realrente fører til lave realinvesteringer. Samlet sparing i verden må da bli lav. Siden et høyt rentenivå fører til høy sparing, alt annet likt, må nedgangen i sparingen komme som resultat av et lavere aktivitetsnivå og dermed lavere inntekter. Dette fører til økt budsjettunderskudd for det offentlige.

I Langtidsprogrammet ble det lagt til grunn en nedgang i det kortsiktige europeiske rentenivået fra vel 10 prosent i 1992 til omlag 8 prosent i løpet av programperioden. Det er grunn til å tro at rentenedgangen i praksis kan komme til å bli større av flere grunner. For det første har realrenten historisk vært lavere. For det andre er Vest-Europa og spesielt Tyskland inne i en alvorlig nedgangskonjunktur. For det tredje har USA og Japan gjennomført en kraftig rentereduksjon.³ Det kan imidlertid tenkes at de store investeringsmulighetene i Øst-Europa vil trekke i motsatt retning.

Med flytende valutakurs står Norge i prinsippet noe friere enn før ved fastsetting av rentenivået. Denne friheten består i at en kan la rentene avvike fra det internasjonale nivået for kortere perioder. Selv om en ikke permanent kan holde et lavere rentenivå enn det internasjonale, kan dette være nyttig i konjunkturpolitikken. Mye tyder på at det kan være mulig å gå et stykke videre på vegen med forsiktige rentekutt. Med den usikkerheten som råder er det ikke sikkert at rentene på tyske mark eller ECU-rentene er noe absolutt golv for hvor langt vi kan sette ned rentene uten vesentlige utslag i valutakursen. Det er bare ved å prøve seg fram at en kan finne ut hvor grensene går. Tilliten til at vi skal klare å holde inflasjonen under kontroll ser ut til å være stor.

AVSLUTNING

Statens styringsmuligheter har gjennom årene blitt redusert:

Økonomien har blitt mer åpen, vi er bundet av flere internasjonale avtaler, markeder er blitt deregulert og statsbedriftene er blitt mer uavhengige. Det finnes som kjent ingen mirakelkur som innenfor disse rammene kan fjerne arbeidsledigheten raskt og risikofritt. Det vi kan se, er et alternativ som ligner den politikken som blir ført:

- rentene reduseres videre så langt det lar seg gjøre,
- underskuddsbudjetteringen fortsetter på omlag dagens nivå så lenge det skjer en rask nedbetaling av gjeld i privat sektor,
- en videreføring av arbeidsmarkedspolitikken og satsing på utdanning med sikte på at det skal være mulig å mobilisere store mengder kvalifisert arbeidskraft når oppgangen kommer.

En slik politikk kan gi vesentlig økt sysselsetting på sikt, men kan også mislykkes bl.a. dersom rentenivået i resten av Europa blir værende høyt, privat sektor fortsetter å bygge opp fordringer i raskt tempo i lang tid, eller fagforeningene utnytter oppgangen til å ta ut høyere lønn, slik at lønnsomheten blir for lav.

Dersom en holder fast ved solidaritetsalternativet, er det en del tiltak som kan støtte opp om dette. Vi skal kort nevne to av disse:

- 1) Solidaritetsalternativet forutsetter at en bestemt lønnsvekst skal gi en bestemt bedring i kostnadsposisjonen. Samtidig skal ikke prisstigningen være for høy. Dette stiller krav til valutapolitikken. Å binde krona til en bestemt valutakurv før de innbyrdes forholdene mellom andre lands valutaer er mer avklart, innebærer stor risiko for å få en importert inflasjon som ikke er konsistent med solidaritetsalternativet. Så lenge valutakursen blir holdt flytende blir den påvirket av rentepolitikken, av om statlig opplåning skjer i kroner eller valuta og av Norges Banks valutahandel. Siden finstyring er vanskelig, må det i praksis være et visst slingsmonn i målene fra år til år.

Det er ikke til hinder for at en kan gjøre den langsiktige retningen klar. En slik klargjøring kan også bidra til å stabilisere rentenivået.

2) For at dagens relativt store budsjettunderskudd ikke skal føre staten inn i gjeldsproblemer, er det viktig at en faktisk får en økning i sysselsettingen i framtiden. Det betyr at opplegget forutsetter at arbeidsledigheten ikke fører til en stor varig reduksjon i arbeidsstyrken, f.eks. gjennom enda mer utførepensjonering. En politikk som samtidig går inn for store underskudd i dag og en permanent

reduksjon i arbeidstyrken, f.eks. gjennom redusert normalarbeidstid, er neppe konsistent.

NOTER:

¹ Arbeidet ble ledet av Asbjørn Rødseth, og arbeidsgruppen besto forøvrig av Erik Hernæs, Steinar Holden, Karl Ove Moene, Jon Reiersen, Øistein Røisland, Oddbjørn Raaum og Steinar Strøm. Rapporten ble presentert på et seminar arrangert av Finanskomitéen 29. mars 1993.

² Tilgangen på lån kan imidlertid sette en begrensning på dette.

³ De kortsiktige rentene i dollar og yen er nå (07.05.93) henholdsvis 3.19 og 3.25 prosent p.a. (3 mnd. Euro-rente).

ØYSTEIN THØGERSEN:

Langtidsprogrammet: Om langsiktig vekst og opprettholdelse av velferdssamfunnet*

Denne kommentaren fokuserer på langtidsprogrammets behandling av to hovedproblemer i norsk økonomi. Det første består i å opprettholde et variert og konkurransedyktig næringsliv i et økonomisk mer integrert Europa, noe som i stor grad vil være bestemmende for utviklingen i sysselsettingen og som vil kreve omstilling til ny næringsvirksomhet i en periode hvor oljesektoren og andre råvarebaserte næringer gradvis vil få redusert betydning. Dette må sees i sammenheng med et annet hovedproblem, nemlig å opprettholde velferdssamfunnet når omsorgsoppgavene vokser. I det følgende vil vi først drøfte disse problemstillingene nærmere, og i en slik sammenheng vil vi også kommentere den store oljerelaterte risikokseponeringen i norsk økonomi. Deretter omtaler vi de makroøkonomiske fremskrivningene i langtidsprogrammet.

Omstillingsprosessen og næringsstrukturen

Omstillingsproblemene og den tilhørende høye arbeidsledigheten er delvis et resultat av strukturelle skjevheter som har vokst frem helt siden begynnelsen av 1970 årene. Innfasingen av petroleumssektoren og innlands bruk av etterhvert betydelige oljeinntekter bidro til høyere lønnsvekst og lavere produktivitsvekst enn i våre konkurrentland. Petroleumsinntektene ga rom for vekst i næringsoverføringene, noe som i stor grad må tilskrives vektlegging av distriktshensyn og gjennomslagskraft for pressgrupper, og innføring av flere omfattende og vanskelig reverserbare velferdsordninger. Dette medførte latente strukturproblemer som først ble akutte etter oljeprisfallet i 1986 og som forsterket behovet for omstilling til ny konkurranseutsatt virksomhet. Det har imidlertid vist seg vanskelig å

reversere den utviklingen i næringsstrukturen som man hadde i den forutgående perioden. Behovet for omstilling vil kunne forsterkes ytterligere når oljeinvesteringene etter all sannsynlighet når et toppnivå om få år og deretter avtar raskt. Justeringsproblemene i omstillingen mellom næringssektorene er derfor sentrale for utviklingen i årene fremover.

Omstillingsproblemene blir vanskeliggjort av det høye kostnadsnivået i Norge og av liten fleksibilitet i lønnsdannelsen. Konkurranseevnen er svak til tross for en positiv utvikling i de senere år. For å legge forholdene til rette for en gunstig omstillingsprosess er det nødvendig at denne tendensen vedvarer. Man er derfor avhengig av moderate lønnsoppgjør i en lengre periode fremover, noe som får stor oppmerksomhet i langtidsprogrammet. Videre må man rette oppmerksomheten mot forhold som kan

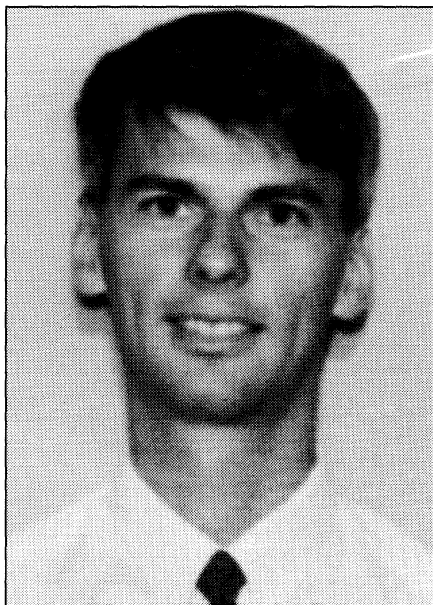
forbedre produktivitsutviklingen som i perioder har vært svak i Norge. Blant annet synes det nødvendig å revurdere elementer i sykelønnsordningen og utformingen av lønssystemet i mange bransjer slik at incentivene i større grad innrettes mot å belønne høy innsats og produktivitet. På dette området er langtidsprogrammet lite konkret. Utviklingen i arbeidsstyrkens kvalitet er av stor betydning på lengre sikt. Dette har implikasjoner for utformingen av utdannelsessystemet, noe som drøftes inngående i langtidsprogrammet. For at kunnskapsnivået i Norge ikke skal svekkes relativt til nivået i andre land er det avgjørende at reformarbeidet i norsk skole sikrer en forbedret kunnskapsformidling i de sentrale fag.

Skattesystemet er av stor betydning for investeringsbeslutningene og aktiviteten i konkurranseutsatte næringer, og det må sees i sammenheng med en utvikling mot økt internasjonal økonomisk integrasjon. En slik utvikling taler for en harmonisering av beskatningen av avkastningen til mobile resurser, hvilket i stor grad er lagt til grunn for vurderingene i langtidsprogrammet.

Europa-tilknytningen er viet stor oppmerksomhet i langtidsprogrammet. Uklarheten på dette området kan gi norske bedrifter incentiver til enten å utsette sine investeringer i Norge eller til å investere i utlandet i stedet for hjemme. I sammenheng med spørsmålet om Europa-tilknytningen må det forøvrig presiseres at en liten åpen økonomi som den norske vanskelig kan omgå omstillingsproblemene uansett valg av tilknytning. Alternativet til omstilling er en skjerming av store deler av økonomien, noe som vil begrense den økonomiske veksten vesentlig og derved svekke fundamentet for velferdssamfunnet.

Nærmere om arbeidsmarkedet

To spesielt alvorlige forhold ved den store økningen i arbeidsledigheten i de senere år er at et høyt ledighetsnivå har en sterk tendens til å

Øystein Thøgersen er siviløkonom fra BI 1988 og har høyere avdelingseksamen i samfunnsøkonomi fra Norges Handelshøyskole 1990. Han er nå forskningsstipendiat ved SNF-Bergen

vedvare over tid og at ledigheten i Norge i særlig grad har rammet ungdom. Disse forholdene vil i tillegg til dyptgående sosiale problemer medføre tæring på vår «menneskelige kapital» ettersom langtidsledige over tid tenderer til å falle ut av arbeidsstyrken på permanent basis. Dette vil medføre en økt belastning på trygdebudsjettet, og på lang sikt vil en reduksjon i arbeidsstyrken begrense vekstmulighetene i økonomien. Med andre ord foreligger det gode grunner til å rette stor oppmerksomhet mot ungdoms- og langtidsledigheten. I langtidsprogrammet er inntekts- og arbeidsmarkedspolitikken gjenstand for betydelig oppmerksomhet, men man er i mindre grad villige til å gå konkret inn på svakheter ved arbeidsmarkedets funksjonsmåte.

Det er grunn til å anta at den høye norske ungdomsledigheten i stor grad kan relateres til det såkalte insider/outsider problemet i arbeidsmarkedet og at dette i særlig grad kan tilskrives

de tariffestede minstelønnene. Slike minstelønner er gunstige for insiderene, men de er med på å gjøre det vanskelig for unge og ufaglærte outsiders å oppnå et ansettelsesforhold. Et mer fleksibelt lønnsgrulv vil bidra til å øke sannsynligheten for at ufaglært ungdom kan få tilbud om arbeid til en lavere lønn enn sine mer erfarne kollegaer. Den motsatte utviklingen med økt inntektsutjevning mellom ufaglærte og faglærte vil derimot gjøre det mindre attraktivt for bedriftene å ansette ufaglærte, og insider/outsider problemet vil bli større. Dessuten behøver ikke et fleksibelt lønnsgrulv med lave begynnerlønner for ufaglærte bety at lønnen skal være vedvarende lav, men at man får en lønnsutvikling som står i forhold til yrkeserfaring og produktivitsutvikling. Ved siden av å bidra til forbedrede muligheter for outsiderene vil et slikt mer differensiert og produktivitsavhengig lønnsystem også gi insiderene incentiver til økt innsats. I Sverige er dette poenget fremhevet av den regjeringsutnevnte «Økonomikommisjonen» som i sin rapport vektlegger slike uheldige virkninger av et lite fleksibelt lønnsystem med en nesten flat lønnsprofil over livsløpet (jfr. SOU 1993:16). Sannsynligvis har man en lignende situasjon i mange bransjer i Norge, noe som tilsier et behov for en overgang til et mer differensiert lønnsystem.

Et annet forhold som også gir bedriftene incentiver til å unngå nyansettelser, er det strenge oppsigelsesvernet. Dette er et gode for insiderene, men det bidrar til at mange arbeidsgivere er forsiktige med å foreta nyansettelser ettersom justeringsproblemene ved eventuelt å måtte redusere arbeidsstyrken er betydelige. Arbeidsgivere som står overfor usikre rammebetingelser for sin virksomhet, kan således miste fleksibilitet og tilpasningsevne til mulige «dårlige tider» ved å foreta nyansettelser. Dette er trolig spesielt kritisk i en situasjon med stor usikkerhet med hensyn til den økonomiske utvikling og særlig i små og mellomstore bedrifter hvor kostnadene forbundet med en nyansatt arbeidsta-

ger kan ha en meget sterk effekt på bedriftens økonomiske resultat. Hvis man tror at nye arbeidsplasser i stor grad vil bli skapt i nettopp denne typen bedrifter, er det også grunn til å anta at det sterke oppsigelsesvernet vil bidra til å opprettholde arbeidsledigheten.

Bevaring av velferdssamfunnet

Utgiftene for å finansiere velferdsstatens omsorgsyntelser er økende som en følge av blant annet den innebygde utgiftsveksten knyttet til tidligere vedtatte ordninger. Eksempelvis vil selve utbyggingen av foketrygden og den langsiktige utviklingen i alderssammensetningen til den norske befolkningen medføre en kraftig vekst i folketrygdens pensjonsytelser. På de offentlige budsjettets inntektsside er det flere forhold som innebærer restriksjoner på det langsiktige offentlige aktivitetsnivået. De store statlige petroleumsinntektene er usikre og etterhvert vil de avta og gradvis bli faset ut over en lengre periode. Samtidig vil staten stå overfor begrensninger i beskatningsmulighetene ettersom den økonomiske integrasjonsprosessen medfører økt mobilitet for kapital og arbeidskraft og dermed mer mobile skattefundamenter.

Den skisserte utviklingen i det offentlige budsjettkomponenter kan gjøre det vanskelig å opprettholde det ønskede nivå på offentlige velferdsyntelser og andre tiltak, og dette problemet er grunnleggende for opplegget i langtidsprogrammet. På lengre sikt kan man tenke seg at dette presser frem en gradvis overgang til større innslag av brukerfinansiering av mange offentlige tjenester, men finansieringen av overføringene vil uansett kreve store statlige inntekter. Behovet for å skjerme de personrettede overføringene kan gjøre det vanskelig å opprettholde næringsoverføringene i et betydelig omfang.

Kleppe II-utvalget har gitt en grundig kartlegging av ulike offentlige støtte- og overføringsordninger og man har foreslått endringer som innebærer en samlet reduksjon på 5 milli-

arder kroner. Det er viktig at arbeidet med en effektivisering av overføringsordningene fortsetter og at en i dette arbeidet fokuserer på trykkesystemets virkninger for arbeidsmarkedets funksjonsmåte. Derfor er det riktig å foreta en gjennomgang av velferdsytelser som sykelønnsordningen og uføretrygden med sikte på å komme frem til tiltak som reduserer ordningenes uheldige incitamentsvirkninger. Slike tiltak (eksempelvis innføring av karenstider) vil kunne gi en reduksjon i ytelsenes kvalitet, men på den annen side vil de bidra til at ytelsene kan opprettholdes på lang sikt. Over tid kan man også tenke seg at de offentlige trygdeytelsene reduseres til å omfatte et begrenset «sosialt sikkerhetsnett», mens behovet for mer omfattende forsikringsordninger må dekkes av den enkelte. Dette er også et viktig poeng i den svenske «Økonomikommisjonens» rapport (jfr. avsnitt 3.7 i SOU 1993:16).

Organiseringen av budsjettprosessen er et tema som bør diskuteres i sammenheng med langsiktige planer for finansiering av offentlige aktiviteter og tiltak. De perspektiver på det offentlige inntekter og utgifter som er omtalt i dette avsnittet, indikerer at finansieringen av velferdssamfunnets ytelser på lengre sikt betinger en relativt stram budsjettutvikling, noe som medfører liten fleksibilitet til å gjennomføre ekspansive tiltak på kort sikt. Det vil derfor være av stor interesse å iverksette tiltak som vil forenkle de politiske problemer relatert til høy prioritering av langsiktige hensyn. Slike tiltak er ikke diskutert i langtidsprogrammet, men i Sverige har den omtalte «Økonomikommisjonen» rettet oppmerksomheten mot denne problemstillingen. I sin rapport har man fremsatt et forslag om at man i budsjettarbeidet først skal vedta budsjettets størrelse og i neste omgang fordelingen på de ulike områder. Tankegangen bak dette forslaget er å dreie oppmerksomheten fra enkeltformål til helheten i budsjettet og derved bidra til økt budsjett disiplin. En slik utvikling er ønskelig, og tiltaket bør også overveies gjennomført i Norge.

Den store oljerelaterte risikoeksponeringen

Norsk økonomis sårbarhet overfor fall i petroleumsinntektene er svært stor, og det meste av denne risikoen bæres av staten. Et kraftig fall i statens petroleumsinntekter vil gi direkte utslag i budsjettbalansen, og det anslåtte rekordunderskuddet i 1993 vil bli enda større og driftsbalansen svekket. Dette vil tvinge frem innstramminger i finanspolitikken, og vurdert i lys av arbeidsledighetsproblemer vil det ha meget uheldige konsekvenser. En svikt i nivået på petroleumsinntektene vil også få konsekvenser for opprettholdelsen av velferdssamfunnet. Dagens situasjon tilsier derfor at man tillegger usikkerhetsaspektet større vekt i den langsiktige økonomiske planleggingen enn det som kommer til uttrykk i langtidsprogrammet.

Usikkerheten i petroleumsinntektene bør for det første gi seg utslag i en forsiktighetsmotivert holdning til den langsiktige disponering av petroleumsinntektene, og en slik tankegang synes å være reflektert i langtidsprogrammets opplegg. Et viktig forhold som fortjener større oppmerksomhet, er mulighetene for å diversifisere deler av den store risikoen knyttet til petroleumsinntektene. En slik diversifiseringseffekt kan oppnås over tid hvis utfasingen av petroleumssektoren skjer samtidig med en ekspansjon i et variert utvalg av nye næringsvirksomheter. En slik prosess vil imidlertid ta lang tid, og det er derfor av interesse å studere supplerende tiltak. En prinsipielt interessant mulighet som har vært nevnt i mange sammenhenger, er å selge eierandeler i petroleumsfeltene. Staten kan deretter benytte salgssinntektene til å investere i andre (internasjonale) finansielle fordringer på en slik måte at statens formue blir mer veldiversifisert.¹

Til tross for at varianter av dette forslaget har vært gjentatt en rekke ganger, synes det ikke å ha fått særlig stor oppmerksomhet hos myndighetene. Den vedvarende petroleumsavhengigheten gjør imidlertid risikodi-

versifisering stadig mer interessant. Det hadde derfor vært formålstjenlig om man gjennomførte analyser av hvordan slike tiltak kunne gjennomføres i praksis. Selv om direkte salg av petroleumsfelt er vanskelig, for eksempel på grunn av kontraktsproblemer, finnes det flere muligheter. Et forslag som har vært fremmet, er å gjøre om Statoil til et aksjeselskap og deretter selge en andel av aksjene til internasjonale investorer. En annen mulighet er å forsøke å inngå avtaler som innebærer bytte av eierandeler på norsk sokkel mot andre formuesobjekter, for eksempel aksjeposter i utvalgte internasjonale selskaper. En slik avtale vil kunne ha en diversifiserende effekt. Miljøproblemer og muligheter for omfattende restriksjoner på bruk av fossile brennstoffer gjør at en eventuell avtale bør inngås med selskaper som i minst mulig grad er berørt av CO₂-avgifter eller tilsvarende miljøbestemmelser.

De omtalte forslagene har av mange blitt relatert til et helt annet tiltak, nemlig å overføre salgsinntektene til privat sektor. Vurdert utifra statens langsiktige formuesposisjon (jfr. diskusjonen over) er dette neppe ønskelig. Dersom myndighetene ønsker en omprioritering fra offentlig til privat konsum, er det mer nærliggende å foreta en parallell nedjustering av skatter og offentlige utgifter fremfor en stor engangs formuesoverføring til privat sektor.

Modellfremskrivningene

Langtidsprogrammet presenterer to sett av modellfremskrivninger. For det første dreier det seg om mellomlangsigtede fremskrivninger for perioden frem til 2002. Ettersom disse er direkte relatert til sysselsettingsutvalgets beregninger, må man gå ut i fra at man her har benyttet en versjon av MODAG. Beregningene søker blant annet å illustrere hvordan lav lønnsvekst kan bidra til forbedret konkurranseevne og derved ny vekst og økt sysselsetting i Fastlands-Norge. For det andre presenteres et sett av langsiktige beregninger helt frem til 2030

basert på MSG-modellen. Sentralt i disse beregningene står blant annet omstilling til ny konkurranseutsatt virksomhet og oppbygging av fordringer på utlandet i en periode hvor petroleumssektorens betydning gradvis vil bli redusert og hvor en forventet stagnasjon og tilbakegang i arbeidsstyrken vil legge begrensninger på den økonomiske veksten. Dessuten rettes oppmerksomheten mot hvordan det offentlige aktivitetsnivået kan opprettholdes når de store statlige petroleumsinntektene etter hvert reduseres samtidig med at folketrygdens utgifter vil øke kraftig.

Beregningene virker både grundige og innsiktsfullt utført, og i stor grad støtter de opp om de politikk-vurderinger som er gjort i langtidsprogrammet. Det er likevel grunn til å diskutere i hvilken grad de utførte modellberegningene bidrar med innsikt i hvordan den økonomiske politikken påvirker samlet ressursbruk og den økonomiske utvikling.

Ettersom de norske planleggingsmodellene er svært åpne, må man gjøre forutsetninger om flere viktige økonomiske størrelser som i prinsippet burde bli bestemt endogent. I de mellomlangsigtede beregningene fremkommer det at solidaritetsalternativet forutsetter en 10% styrking av konkurranseevnen over perioden 1993-1997. Dette forutsettes oppnådd gjennom et forpliktende opplegg for lønnsdannelse og inntektspolitisk samarbeid, men det sies lite konkret om hvordan et slikt opplegg kan gjennomføres. Videre legges det til grunn at man gjennomfører reduksjoner i overføringene til privat sektor med 5 milliarder kroner i perioden 1994-1997, og man forutsetter også en vekst på under 1.5% per år i de offentlige utgiftene, noe som er lavere enn den anslåtte veksten i Fastlands-Norge. Med andre ord legger man til grunn en reversering av den utvikling man har stått overfor i Norge siden begynnelsen av 1970-årene. I de langsiktige beregningene frem til år 2030, presenteres basalternativet som en videreføring av det relativt optimistiske solidaritetsalternativet. Forutsetningene om budsjet-

tutviklingen synes også her å være kritiske.

Når det gjelder forutsetningene om forhold som utviklingen i faktorproduktivitet, befolkning og internasjonal økonomi, er det vanskelig å evaluere disse. Det må imidlertid påpekes at forutsetningen om den usikre og betydningsfulle oljeprisutviklingen synes å gi uttrykk for en rimelig grad av forsiktighet. I hovedsak antas en konstant realpris på 130 kroner per fat (1993 kroner) helt frem til 2030. Sammenlignet med de fleste tidligere anslag på den fremtidige oljeprisbanen i norske offentlige dokumenter, er dette meget moderat.

Makroøkonomiske fremskrivningsmodeller vil nødvendigvis være basert på forenklinger av virkeligheten, og det vil alltid være usikkerhet forbundet med modellbeskrivelser av økonomiens virkemåte. Spørsmålet er i hvilken grad de benyttede modellene har egenskaper som er kritiske for analysen av flere sentrale problemstillinger i norsk økonomi i årene fremover. Eksempelvis blir ikke aktørenes intertemporale avveininger ivare tatt. Ettersom det nå er lettere enn tidligere å frikoble løpende opp-tjening og disponering av inntekter, kan det medføre at modellverktøyet er lite egnet til å belyse hvordan konsum-, investerings- og formuesutviklingen vil påvirkes av endringer i finanspolitikken eller variasjoner i andre størrelser som er viktige for spare- og investeringsadferden. I særlig grad kan denne kritikken rettes mot MSG-modellen.

Et annet forhold som ikke kan belyses innenfor det benyttede modellrammeverket er hvordan forskjellige generasjoners skattebyrde over livsløpet blir påvirket av finanspolitikken. Generelt sett er det grunn til å anta at vedvarende underskuddsbudsjettering vil medføre økt velferd for de generasjoner som nyter godt av lav nettoskatt eller høye offentlige utgifter, mens fremtidige generasjoner vil få redusert velferd som følge av at deres nettoskatt vil øke eller offentlige ytelser må reduseres. Realøkonomisk kan dette forklares ved at denne økonomiske politikken

svekker den samlede sparingen og fører til lavere fremtidig nasjonalinntekt. I langtidsprogrammets analyser er den langsiktige utviklingen i det offentlige formue viet stor oppmerksomhet og relatert til både folketrygd og oljeformue, men det benyttede modellapparatet kan ikke belyse den intergenerasjonale velferdsutviklingen på en eksplisitt måte.

Videre er det kontroversielle spørsmål relatert til hvordan modellene fanger opp virkningene på privat sektors tilpasning av endringer i skattepolitikk og i offentlig ressursbruk. Beregningsresultatene vil for det første avhenge av hvordan modellene fanger opp de mekanismer som fører til at offentlig ressursbruk fortrenger privat konsum og investering. I MODAG synes det å ta lang tid før fortrenningsprosessen har løpt ut, og det bidrar til at underskuddsbudsjettering av vekst i offentlige utgifter som regel har større positive virkninger på sysselsetting og økonomisk vekst enn tilsvarende skattereduksjoner. For det andre påvirkes beregningsresultatene av hvordan modellene fanger opp effektivitetstapet ved beskatningen. Det kan argumenteres for at manglende evne til å ivareta effektivitetstap i både MODAG og

MSG gjør modellene mindre egnet til for eksempel å belyse virkningene av varige omfordelinger av ressursbruk mellom offentlig og privat sektor.

Kritiske momenter ved det benyttede modellverktøyet kan gjøre det ønskelig å videreutvikle modellene. Selv om modellverktøyet kan forbedres, vil det uansett neppe være mulig eller hensiktsmessig å utvikle en stor totalmodell som kan brukes til alle analyseformål. Dette taler for at det utvikles flere modeller som kan være mindre detaljerte enn de tradisjonelle planleggingsmodellene, og som i stor grad kan bli «skreddersydd» til de problemstillinger som skal analyseres. For eksempel kan man tenke seg en modell for å analysere utviklingen i formueskomponenter splittet opp på ulike generasjoner og en annen modell for å studere strukturendringer og omstillingsproblemer.

Avsluttende betraktninger

Langtidsprogrammet er på mange måter et imponerende dokument. Det inneholder verdifull bakgrunnsinformasjon om både den historiske økonomiske utviklingen og fremtidsperspektiver på viktige områder for norsk økonomi. Analysene og vurde-

ringene virker gjennomarbeidede og faglig solide, og langtidsprogrammet er utvilsomt av stor verdi for den økonomiske debatten i Norge.

Langtidprogrammet er et politisk dokument, og når vi i dette innlegget har etterlyst mer konkrete vurderinger på enkelte felt, må det nok tilskrives dette forholdet. Den politiske utfordringen ligger i å la langtidsprogrammets opplegg være retningsgivende for de løpende beslutninger. Dette er krevende og vil sannsynligvis medføre at regjeringen etter hvert tvinges til å gå inn på vanskelige områder som eksempelvis utformingen av fremtidens trygdesystemer og tiltak som forbedrer arbeidsmarkedets funksjonsmåte.

NOTER:

* Dette innlegget er basert på en mer omfattende rapport som er utarbeidet av en prosjektgruppe ved SNF-Bergen for Stortingets Finanskomiteé. Kåre Petter Hagen og Erling Steigum takkes for nyttige kommentarer til denne versjonen.

¹ En slik diversifisering kan innebære både lavere totalrisiko og lavere forventet avkastning for den statlige portefølje. Dette er naturlig ved inngåelse av en slik forsikringsordning. I hvilken grad man godtar en viss reduksjon i den forventede avkastning for en gitt reduksjon i risiko må selvfølgelig vurderes nøye.

LORENTS LORENTSEN:

Langtidsprogrammet er framlagt, hva nå?

De fire rapportene ble utarbeidet på oppdrag fra Finanskomiteen og presentert for komiteen i mars/april, dvs. i perioden mellom framleggelsen av Langtidsprogrammet og Stortingsdebatten. Dette er et opplegg som ikke har vært prøvd tidligere i forbindelse med langtidsprogrammene. Rapportene er flittig sitert i Finanskomiteens innstilling, noe som ikke minst skyldes at det i løpet av en snau måned ble utarbeidet fire meget lesverdige rapporter. Prosessen har vært nyttig fordi den har fjernet noe

av den usikkerheten og tvilen som alltid vil hefte ved et faglig dokument med politisk farge: Hva mener «uavhengige» fagfolk?

Det er selvsagt hyggelig å konstatere at de fire rapportene i hovedsak gir sin tilslutning til de faglige analysene og strategien i Langtidsprogrammet. Det pekes imidlertid på svakheter og områder som kunne vært grundigere drøftet i meldingen.

I en kort kommentar til rapportene kunne det selvsagt være fristende å nøye seg med å pirke litt i en del

utsagn som neppe er altfor godt gjennomtenkt. Jeg finner det imidlertid mer fruktbart, med utgangspunkt i Langtidsprogrammet og rapportene, å komme med noen personlige synspunkter på en mulig agenda for utredning og forskning der norske fagmiljøer kan bidra. Hvem som kan bidra med hva, hvordan og når – og hvorfor ikke alt er bestilt og utført allerede – lar jeg ligge. Når det gjelder nytten av utredninger og forskning, må jeg derfor distansere meg noe fra ECONs utfall mot politikernes

manglende «evne og vilje» til å omsette tilgjengelig kunnskap i praktisk politikk. ECONs utredere er neppe uenige i at økonomene på en del viktige områder ikke har bidratt med alt for krystallklare analyser og råd – eller formidlet disse på en overbevisende måte. Formålet med utredninger er ikke alltid å lete fram ny kunnskap, men å modne synspunkter – og å skape forståelse for akseptable løsninger.

Internasjonale økonomiske forhold

Ingen av fagmiljøene har forsøkt å løfte på de store steinene her, men nøydt seg med å etterlyse en nærmere omtale av norsk valutapolitikk og av omstillingsproblemer for norsk økonomi i forhold til EØS/EF/GATT. Det har selvsagt god mening å gruble på hva Norge kan gjøre på egen hånd, gitt en eller annen veloverveid betraktning om hvordan det går med våre viktigste handelspartnere. Lett maskert av oljeinntekter, sliter imidlertid Norge med mange av de samme problemene som andre «veletablerte» industriland. Et grunnleggende spørsmål er derfor: Hvorfor er veksten så lav og ledigheten så høy i vestlige industriland og særlig i Vest-Europa?

Valutauro og høyt realrentenivå er symptomer på ubalanser, ikke grunnleggende årsaker. Det har vært reist spørsmål om mer dyptgripende kursendringer/systemskifter vil tvinge seg fram i Vest-Europa, bl.a. som følge av konkurranse fra land med en mindre byrdefull strukturell ballast. Det ville åpenbart være av interesse om norske fagmiljøer kunne bidra til analyser av de mer grunnleggende årsaker til stagnasjonen og skissere mulige veier ut.

Arbeidsledighet

Et kjernepunkt i Langtidsprogrammet og i rapportene er hvordan en skal få ledigheten i Norge ned. Det synes ikke å være noen uenighet om at det norske kostnadsnivået er et hovedproblem, gitt valutakurs og produktivitetsnivå. En dempet kostnadsutvikling er nødvendig, men

Lorents Lorentsen, Cand. oecon fra Universitetet i Oslo 1973, er ekspedisjonssjef i Plan- og utredningsavdelingen i Finansdepartementet

ikke tilstrekkelig for å krympe ledigheten ned mot tidligere nivå. Arbeidsmarkedets funksjonsmåte, lønnsdannelse og lovverk, utdanning og opplæring, og innretningen av budsjettets inntekts- og utgiftsside kommenteres i flere av rapportene. Dette er sentrale temaer både i Langtidsprogrammet og i de utredningene som har kommet i kjølevannet av Sysselsettingsutvalgets innstilling.

Også rapportene understreker at det er all grunn til å ta den høye ungdomsledigheten meget alvorlig. Her er det nylig, som en oppfølging av Langtidsprogrammet, nedsatt et ekspertutvalg fra tunge fagmiljøer som skal se nærmere på «ungdom, begynnerlønninger og ledighet».

Både ECON og SNF støtter klart opp om Langtidsprogrammets advarsel mot å forsøke å pensjonere seg ut av ledigheten. Store bundne offentlige utgifter som skyldes en permanent reduksjon i arbeidsstyrken vil være meget betenkelig. Her er det nedsatt to utvalg som skal utrede omfang og konsekvenser av ulike førtidspensjonsordninger og private pensjonsforsikringer.

Omfanget av offentlig sektor

De siste ti-årene har veksten i sysselsettingen i stor grad skjedd i offentlig virksomhet. Sysselsettingen i alle de store sektorene utenom forsvar har økt. Dette er i stor grad en felles utvikling i alle europeiske land. Det er neppe heller noen tvil om at tyngden av sysselsettingsveksten framover må komme i (skjermede) tjenesteytende næringer. Budsjettproblemer gjør det imidlertid vanskelig å fortsette ekspansjonen av skattefinansiert tjenesteyting (samtidig som overføringene opprettholdes/økes). Helse, utdannings- og omsorgstjenester m.v. er tjenester som folk vil ha mer av etterhvert som samfunnet blir rikere. Muligheten for produktivitetsvekst i produksjonen av flere av disse tjenestene er lav, og dermed blir kostnadsveksten høy. Derfor blir gapet mellom forventninger om frie ytelser og skattefinansiert produksjon stadig større. Dette har på mange måter blitt velferdssamfunnets dilemma. Det fins – omstridte – veier ut av dilemmaet, og noen faglig godt begrunnede skisser som alternativer til dagens løsning ville neppe være av veien.

Kan restruktureringen av norsk økonomi forseres?

Norsk økonomi har gjennom en del år vært under tilpasning til nye rammebetingelser (deregulering av bolig- og kredittmarkeder, skattenringer, lavere oljepriser, ..). Dereguleringene er prosesser som det neppe er ønskelig å reversere, men de har bidratt til større og mer langvarige tilpasningsproblemer enn de fleste forutså. Endringer i rammevilkårene har gitt store forskjeller mellom ønskete og realiserte størrelser, og store prisendringer, både for boliger og for andre kapitalbeholdninger.

Finansiell sparing i privat sektor har dempet innenlands etterspørsel kraftig. Det har vært foreslått å gjøre pinen kortere ved en engangsoverføring fra en «rik stat» (via utdeling av Statoilaksjer e.l.) for å få unnagjort den finansielle konsolideringen i husholdningen. En slik gave fra staten vil medføre en reduksjon i statens framti-

dige inntekter, og dermed isolert sett bidra til høyere underskudd, jf. kommentaren fra SNF-Bergen. Gevinsten kan være en raskere økning i privat etterspørsel og produksjon enn uten en slik overføring av formue.

Det kan tilføyes at i et noe mer langsiktig perspektiv vil det å overføre eierrollen i oljesektoren til private også eksponere privat sektor for økt risiko, noe som neppe vil bidra til økt framtidig stabilitet. SNF-Bergen avviser gaveløsningen og finner det langt mer interessant å stille spørsmål ved om statens samlede formue er fordelt på en slik måte at det gir en god avveining mellom forventet avkastning og risiko.

Problemstillingene ovenfor er åpenbart interessante, og fortjener bredere faglige vurderinger enn hittil.

Byrdefordeling mellom generasjoner

SNF-Oslo etterlyser en nærmere drøfting av «ønsket» offentlig gjeld og fordeling av underskuddet over tid, mens SNF-Bergen ivrer for generasjonsregnskap. Her har jo som kjent SNF-miljøet prosjekter på gang, støttet av Finansdepartementet. Målet er å utarbeide et forslag til generasjonsregnskap for norsk økonomi etter samme lest som tilsvarende regnskaper for USA og Italia. Generasjonsregnskap for Norge er av særlig interesse på grunn av petroleumformuen. Samtidig er det grunn til å understreke at slike forenklete og pedagogiske rettesnorer har sine klare begrensninger, med mindre de inngår i mer omfattende analyser.

Etterlysningen av intertemporale avveininger og bedre håndtering av usikkerhet er gjengangere i debatten om langsiktige økonomiske beregninger. Dette er notorisk vanskelig, men det jobbes med saken, i tunge forskningsmiljøer. Så får vi se hvor anvendelig resultatene blir.

Miljøforhold

Stein Hansen gir en relativt treffende beskrivelse av det gradvis overlastede skip, som etterhvert vil synke, men der

lasten i hvertfall vil være optimalt fordelt hvis sosialøkonomens råd følges. Nå er det riktignok genuin usikkerhet om skipet vil bli så overløst at det synker, men det er all grunn til å støtte Stein Hansen i at det er rasjonalt å forsikre seg mot slike utfall, selv om sannsynligheten skulle være liten. Nå faller Stein Hansen for fristelsen til å antyde at bare vi forlanger disiplin i et område av ruffen (Norge), så vil skipet fortsette å flyte, underforstått at da vil disiplinen spre seg over hele fartøyet. Et like realistisk alternativ er jo at mennesket flykter unna jerndisiplinen i ruffen og griser videre annensteds. Det bekymringsfulle er neppe dagens disiplin i norsk område av ruffen, men at offiserkorpset er innbyrdes uenige, fyrbøterne er ambisiøse og energiske, kapteinen mangler og allmannamøtene fungerer ikke.

Det er i praksis vanskelig å håndtere usikkerhet av den typen en her står overfor: det fins trolig utfall som kan bli svært ubehagelige, i hvert fall for noen, men det er vanskelig å finne akseptable forsikringsordninger med mindre de utformes slik at (nesten) alle finner at de alt i alt er bedre tjent med å delta, enn å gi blaffen. Norske forskningsmiljøer har bidratt aktivt her, og jeg går ut fra at heller ikke Stein Hansen mener at det bør kastes vrak på gode sosialøkonomiske prinsipper om kostnadseffektivitet, allerede mens forhandlingene er i startfasen.

Stein Hansen har selvsagt rett i at bedre miljøprising, og dermed bedre allokering, ikke nødvendigvis løser det skalaproblemet en her står overfor. Selv om en stabiliserer utslippene på dagens nivå, gjerne etter gode økonomiprinsipper, så stabiliseres ikke konsentrasjonen av drivhusgasser. Derfor er jeg enig med Stein Hansen i at det vil være interessant å studere effektene for internasjonal og norsk økonomi av en stabilisering av CO₂-konsentrasjonen (eller egentlig: virkningene av ulike tiltak som bidrar til å stabilisere klimaeffekten på et forsvarlig nivå). En slik analyse for Norge vil imidlertid kreve en ganske komplisert internasjonal analyse som utgangspunkt. Foreløpig er det ingen

forskningsmiljøer eller internasjonale organer som har tatt på seg den oppgaven. Kanskje kan forskningsprosjektet «Bærekraftig økonomi» som Stein Hansen nevner bidra til å få igang en slik studie. Det kan ta tid og bli mange ad hoc innslag i analysene – siden det eksisterende internasjonale modellapparatet ikke er skreddersydd for analyser av skalaendringer av et slikt omfang som det her er snakk om. Men også av den grunn er det jo en interessant forskningsoppgave.

Metodespørsmål

Fagmiljøene ble av Finanskomitéen også bedt om å vurdere de metoder og det modellapparatet som Finansdepartementet benytter. Generasjonsregnskap og intertemporale modeller er kort kommentert foran. Også på en del andre områder vil det være ønskelig å kunne støtte seg til et forbedret analyseapparat. Det gjelder f.eks.:

- Langsiktige virkninger på økonomisk vekst av økt satsing på infrastruktur og forskning/utdanning. I nåværende makromodeller framkommer bare etterspørselseffekten av slike investeringer, mens virkningene i form av kostnadskutt og bedre produktivitet eventuelt må anslås skjønnsmessig. Investeringsrelasjonene i nåværende makromodeller trenger generelt en revurdering, jf. neste punkt.
- Mikrosimuleringsmodeller som kan benyttes til å analysere hvordan bedrifter/bransjer med ulike kjennetegn tilpasser produksjon, investering og arbeidskraftetterspørsel til endrete nasjonale og internasjonale rammebetingelser.
- Mikrosimuleringsmodeller som kan benyttes til å analysere hvordan husholdninger/personer med ulike kjennetegn tilpasser blant annet forbruk/sparing og arbeidstilbud som følge av endringer i direkte og indirekte skatter, stønader og regelverk. Med et slikt modellapparat vil en også kunne forbedre anslagene for fordelings- og budsjettvirkninger av foreslåtte politikkendringer.

SJUR DIDRIK FLÅM:

Kvalitet og relevans i samfunnsforskninga

NORAS var i fjor oppteken av dette temaet. Eg engasjerte meg då utan særleg framgang. Sidan det nye NFR no er i gjenge, vil eg gjerne gjenta mitt syn. God forskning krev innsats, talent, trening og idear – utanom litt hell. I så måte liknar den på andre aktivitetar. Men til skilnad er resultatet ofte ikkje predikterbart og sjeldan av klar, umiddelbar verdi. Hermed oppstår tre problem:

- 1) Korleis skal kvalitet (og produktivitet) sikrast?
- 2) Kva insitament og verdsetjing skal ein bruka?
- 3) Korleis skal verksemda effektivt organiserast?

Kvalitetskontroll

Eg påstår: I første omgang kan (og bør) kvalitet best prøvast av det internasjonale forskarsamfunnet. Som landslaget i fotball, som beste del av næringslivet – og som våre største filharmoniske orkester – må norsk samfunnsforskning også slå seg fram ute. Det finst nemleg berre eit kvalitetsstempel som duger: At arbeida blir publisert internasjonalt i velrenommerede tidsskrift.

Ein kan naturlegvis nøya seg med lokale gjennomslag, men det er ikkje nok, og det skaper tvil om gehalten: Gode forskingsresultat stig ikkje oppover, frå bygdeblad og nærradioar. Tvert i mot, dei renn langsam nedover, frå eksklusive fagtidsskrift, via lærebøker og studentar, ut i samfunnet.

Difor er valet stundom eksklusivt: forskar, journalist eller politiskar? Ein kan ikkje permanent eller samtidig vera alt dette. Forvirringa synest stor, særleg i norsk samfunnsforskning. Kanhenda er offentleg ordskifte her til lands særleg teori-fiendleg, argumentasjonssvakt og deklamatorisk. I så fall er sviket desto større om vitskapen, innanfor sitt eige domene, utviklar tilsvarende trekk, og dertil opptre utan metode. Kort sagt, det er sørgjeleg om samfunnsforskninga vel media som hovudarena, ofte med journalistisk form og politisk tilsnitt, utan å ha blitt prøvd i ein meir krevande samanheng. Å gå utanom sin etablerte skodeplass er risikabelt, m.a. blir ein lett grossist i trivialitetar. Så kvifor ikkje utnytte den mest krevande scenen til vår fordel? Kvifor ikkje opptre primært i journalar der krava til innhald, originalitet og form er størst?

Forskning føreset ein straum av sjølv-motivering. Mykje av denne kjem frå

fordeler som følgjer publisering i gode tidsskrift. Mange manglar dessverre slik motivasjon. Dei tviheld på forskartittelen, men unndrar seg kvalitetsprøving. Dei tilkjennegir seg aldri internasjonalt og hentar, i beste fall, all legitimitet frå lokale media. Naturlegvis, det kan førekomma at desse forskarane tener gode saker eller respektable klientar. I så fall er dei aktverdige, men mest for politisk aktivitet, journalistikk eller næringsverksemd og mindre for vitskapleg innsats.

Insitament

Som kjent, forskning kan gi magert utbytte. Oppdragsgivar eller mesén vil då vanskeleg kunna vita om dette skuldast dugløyse, latskap eller uhell. Særskilt er det slik i starten av ein forskarkarriere der vedkommande treng å møta tolmod og godvilje. Men etter kvart kan alle som vil, vita nokså godt. Det er nok å sjå på forskarens meritter. Difor må kvar søknad til det nye NFR må innehalda liste over *internasjonale* publikasjonar forfatta av den/dei fagleg ansvarlege.

Eg underforstår med dette framlegget at etablerte søkjarar som dei siste åra ikkje har publisert noko internasjonalt, ikkje bør få støtte frå NFR. Ein kan ikkje vedvarande bera havre til hest som ikkje rører seg, drar i feil retning eller greier seg sjølv.

Eg underforstår også at dei internasjonalt framgangsrike forskarane bør få ekstra med reisemidlar og støtte til å invitera utanlandske kapasitetar.

Eg har tidlegare gjort framlegg om at artiklar i respekterte tidsskrift blir honorert etter faste satsar. Dette framlegget gjentar eg gjerne her. Ein slik prosedyre ville forenkla byråkratiet og sikra stor fridom. Tildeling av

støtte ville lida mindre av dårleg skjønn, av nepotisme, provinsialisme og fagpolitiske konjunkturbølger.

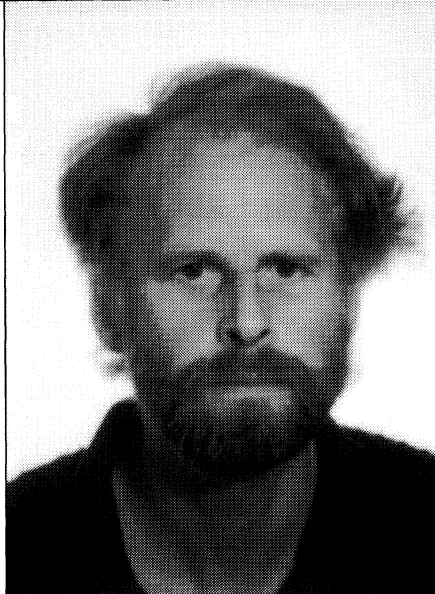
Eg er uroleg over det som no skjer. Innan instituttsektoren av norsk samfunnsforskning overlever ein godt med rapportar berre frå eiga presse. Alt dette er forståeleg. Som alle fotballag vil ein ønskja berre heimekampar, men det er uforståeleg at leiande aktørar i denne miseren blir bedne om å fastsetja normer. Så eg gjentar: Etablerte samfunnsforskarar bør få NFR-tilskot berre dersom dei publiserer internasjonalt med ein frekvens over eit fiksert minimum.

La meg, for illustrasjonen sin del, sjå kort på FAFO, den tida dette instituttet var assosiert med LO og understøtta av staten. Eg har halde FAFO's publikasjonsliste opp mot kva søsterorganisasjonen FIEF (Fackföreningsrörelsens Institut för Ekonomisk Forskning) presterer. Situasjonen er lite flatterande. I åra 1989–1991 publiserte svenske FIEF 57 artiklar i økonomiske tidsskrift, i hovudsak internasjonale. I same tidsrom, og vidare attende til 1982, fekk norske FAFO frå seg null, null og atter null av samanliknbare arbeid. No må det rett nok seiast at FIEF synes noko arrogant på den måten at ein leverer krevande arbeid kalla «Unemployment duration and competing risks; Evidence from Sweden», «Wage changes in long-term labor contracts», osv. i same bratte bakke. FAFO derimot, er språkleg forfriskande og folkeleg i omtalen av sin husflid. Der i garden heiter rapportane gjerne «Fast i fisken?», «Kluss i vekslinga», «Oss i mellom», «Svar skyldig?», «Mye vil ha mer» og liknande. – alt med tydeleg godhug for framrim og spørsmålsteikn.

Dette gjeld FAFO's teoretiske, metodiske innsats. For å danna seg eit bilete av den praktiske sida bør ein lesa boka «Rosa japper i fiskefarse» av Arne Eriksen, Tromsø (1992).

Organisering

Kvar prinsipal, som støtar forskning, ønskjer å unngå ukvalifiserte eller uansvarlege agentar, og vil gjer-

Sjur D. Flåm er Ph.D i anvendt matematikk fra University of Delaware 1985, og professor ved Institutt for økonomi, Universitetet i Bergen

ne vita om resultatmangel skuldast uhell, brist på kunnskap eller liten innsats. Organisasjonar over individnivå imøtekjem eit stykke på veg slike ønskjer. Dei er, som oftast, ansvarlege – fagleg og økonomisk – og dei vernar helst sitt omdømme gjennom kvalitetskontroll av arbeidskraft og produkt. Så langt kan mykje synas bra. Haken er at mange slike organisasjonar kjenner seg laust knytta til vitenskaplege tradisjonar, normer og praksis. Vidare står dei gjerne eit stykke unna undervisning og akademisk liv. Kva bør då NFR gjera?

Eit vellukka tysk eksperiment kan rettleia oss. Over siste tjue åra har Deutsche Forschungsgemeinschaft oppretta fleire såkalla Sonderforschungsbereiche *innafor* universitetssystemet. Desse har følgjande kjenneteikn: Ei gruppe blir etablert frivillig på eit, eller mellom fleire, universitetsinstitutt. Medlemmene forpliktar seg til å konsentrera si forskning nærmaste fem (eller ti) år innan eit tilstrekkelig breitt, men likevel klart fokusert felt. Ein leiar samordnar innsatsen og svarar rekneskap. Programmet blir vurdert uavhengig og sakkunnig i starten og seinare halvvegs framme. Eit program blir igangsett (fullført) berre om vurderinga er positiv nok, men får aldri gå lenger enn avtalt. Midlane kan *ikkje* brukas til permanente stil-

lingar, men elles svært fritt til invitasjonar, reiser, organisering av symposier osv. Å få slike program gir prestisje og ære. Interessentane og fordelene er mange: Ein tiltrekkjer dei beste forskarane, byr desse stor fleksibilitet og fridom, oppnår meir fagleg overrissling av undervisninga, og utnyttar infrastruktur som alt er på plass. Eg oppmodar NFR om å gå i same lei.

Avslutning

Norsk samfunnsforskning, støtta av NFR, treng ein ny arbeidskontrakt. Det manglar no meir av insitament enn av ressursar. Gode, vitale forskarar må ha tilskuv og oppmuntring. Andre kan, med full respekt frå mi side, ha eit kommersielt beite eller driva for eiga rekning.

Dessutan må ikkje kjerra stadig vekk bli spent framføre hesten. Risikoen er då for stor: Ein kan få relevans utan god kvalitet, form utan synleg innhald, formidling utan nemneverdig bodskap og reiser utan kvalifisert ærend.

Nei, la oss gjera ting i rett rekkefølge! Publisert i gode tidsskrift! Då følgjer alt det andre av seg sjølv. Då er kvaliteten så godt som garantert, innhaldet er verdt å leggja merke til, ein har noko nytt å fortelja til den som vil lyda, og internasjonal åtgang og kontakt er sikra.

Eg trøytnar på hypotetisk konjunktiv form og vitenskapleg draumkvade om kva vi burde satsa på, kva som ville vera eller kunne ha vore interessant osv. Det synest tryggare og betre å sjå på kva forskaren/gruppa hittil har lukkast med, gjerne med ekstra vekt på dei seinaste eller relevante prestasjonane. Såleis kan NFR understøtta færre vegetative friår, velferdsprega reiser og posørar. Eg ynskjer meg eit handfast presens der dei dugande gjer noko, blir lagt merke til og honorert av NFR. Då må det gis andre insitament enn no. Samstundes må forskarane kanskje – til liks med mange kunstnarar – forsona seg med å vera litt einsame. Og heilt ulike barneombudet Torgersen, som seier livet kjennes som ei evig direktesending, må vi godta å vera nokså usynlege.

FRITZ C. HOLTE:

Et alternativ til Layard et al's teorier¹

Layards, Nickells og Jackmans bok «Unemployment – Macroeconomic Performance and the Labour Market» har fått stor innflytelse i Norge. Boka, som heretter vil bli kalt LNJ, er bl.a. en viktig del av grunnlaget for NOU 1992: 26 (rapporten fra det første Kleppeutvalget).

I denne artikkelen bruker jeg LNJ som utgangspunkt for å skissere en teori som på visse punkter atskiller seg fra teoriene i LNJ.

Skisse av noen av teoriene i LNJ²

Med *arbeidsløshetsraten* mener vi «den andelen arbeidsløsheten utgjør av arbeidsstyrken».

Figur 1 beskriver hvordan prisnivået ifølge LNJ påvirkes av arbeidsløshetsraten. Påvirkningen kommer først og fremst via lønnsutviklingen.

Prisstigningen, dvs. endringen pr. tidsenhet i prisnivået, er konstant hvis og bare hvis arbeidsløshetsraten er lik et bestemt tall som kalles NAIRU. (NAIRU er en forkortelse for «non-accelerating inflation rate of unemployment»). Er arbeidsløshetsraten lavere enn NAIRU, stiger prisnivået stadig raskere; og er arbeidsløshetsraten høyere enn NAIRU, avtar prisstigningen (jf. fig. 1).³

Med «den langsiktige Phillipskurven» mener jeg her en kurve som viser hvilke kombinasjoner av arbeidsløshet og prisstigning som ikke bidrar til å endre prisstigningen. Ifølge den teorien som er uttrykt ved figur 1, er dette alle de, og bare de, kombinasjoner der arbeidsløshetsraten er lik NAIRU. Dette kommer til uttrykk i figur 2 ved at den langsiktige Phillipskurven er en loddrett linje som går gjennom punktet $1-u^*, 0$, der u^* er et symbol som betegner NAIRU.

Ofte utsettes samfunnsøkonomien for sjokk. Eksempler på sjokk er uventede endringer i etterspørslen etter produkter og uventede endringer i produktiviteten. Sjokk fører til at samfunnet som oftest ikke befinner seg på den langsiktige Phillipskurven. Men det fins «økonomiske mekanismer» som gjør at hvis samfunnet ikke befinner seg på denne kurven, trekkes det mot kurven. Derfor vil en tilstrekkelig lang periode uten sjokk føre til at arbeidsløshetsraten blir NAIRU.

Hvor stor NAIRU er, avhenger av forhold som kan endre seg. Størrelsen på NAIRU er derfor en annen i dag enn den var for f.eks. 30 år siden.

Påvirkes endringen i prisstigningen av størrelsen på prisstigningen?

Forutsetninger. La oss anta vi har å gjøre med et samfunn der (i) på et bestemt tidspunkt prisstigningen avtar og arbeidsløshetsraten er 0.1, og der (ii) myndighetene en tid framover sørge for at arbeidsløshetsraten holder seg lik 0.1, Forutsetning (ii) kan uttrykkes ved å si at myndighetene en tid framover sørger for at samfunnet hele tiden holder seg på en loddrett linje gjennom punkt (0.9, 0) i figur 3.

Spørsmål: Hvilken prisutvikling kan vi vente oss dersom disse to forutsetningene blir oppfylt?

LNJs svar. Ifølge LNJ er kurven i figur 1 uavhengig av hvilken verdi prisstigningen har. LNJs svar må følgelig bli at fordi prisstigningen avtar i en utgangssituasjon der arbeidsløshetsraten er 0.1, vil prisstigningen fortsette å avta så lenge denne raten holdes lik 0.1.

To teorier som ikke brukes i LNJs makroøkonomiske drøftinger. Jeg svarer annerledes. Årsaken er at jeg trekker inn i resonnementene to teorier som ikke brukes i LNJs makroøkonomiske drøfting av prisutviklingen.

Teori nr. 1: Prisstigningen i en bransje avhenger bl.a. av produktivtetsutviklingen i bransjen og av markedssituasjonen for bransjen. Derfor stiger prisene med ulik fart i ulike bransjer. – Denne teorien er antakelig nokså udiskutabel.

Teori nr. 2: Prisfastsetterne har større motvilje mot å sette ned prisene enn mot å la dem stige saktere enn et stigende prisnivå.⁴

Flere forhold kan bidra til at teori nr. 2. gjelder. Her er to av dem:

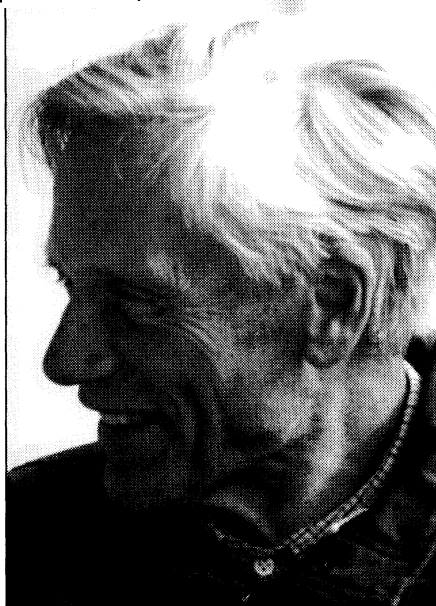
Hvis en produsent setter ned prisen på sitt produkt, kan det av andre produsenter i samme bransje bli tolket som et forsøk på å vinne markedsandeler. En slik tolkning kan sette i gang en priskrig som ingen av produsentene i bransjen ser seg tjent med, og som derfor ingen av dem ønsker. – Å la være å øke en produktpris like sterkt som det generelle prisnivået øker, vil ikke like lett bli tolket som invitasjon til priskrig.

En produsent har gjerne et lager av usolgte egne produkter. Nedsatte priser på disse produktene kan innebære at inntektene ved å selge dem blir mindre enn hva det har kostet å produsere dem. Slike tap vil kanskje noen av produsenter prøve å unngå. Det kan påvirke deres prisfastsetting selv om det kan argumenteres for at det ikke er fornuftig å la såkalte «sunken costs» påvirke prispolitikken.⁵

En påstand. Hvis vi aksepterer både teori nr. 1 og teori nr. 2 må vi vente at prisnivået faller saktere (eller øker raskere) når prisstigningen er nær null enn når den er rask.

Begrunnelse. Jeg skal begrunne denne påstanden, og også vise at begrunnelsen innebærer at den langsiktige Phillipskurven vanligvis har en annen form enn den som er gitt i figur 2. Begrunnelsen er verbal.⁶ Her er den:

1. Hvis arbeidsløshetsraten ligger *under* en viss grense, vil kamp mellom arbeidsgivere og arbeidstakere om fordelingen av inntektene skape en lønns-og-prisspiral som fører til at stadig raskere prisstigning.

Fritz C. Holte er Cand. oecon fra Universitetet i Oslo, 1950.

Han har tidligere vært professor ved Norges Landbrukshøgskole.

2. Hvis arbeidsløshetsraten er *ligger over* en annen og høyere grense, vil prisstigningen stadig avta. Årsaken er at den høye arbeidsløsheten trekker i retning av avtakende prisstigning, og at denne effekten er sterkere enn den tendensen til økende prisstigning som følger av inntektskampen mellom arbeidsgivere og arbeidstakere.

3. Mellom de områdene som er beskrevet i punktene 1 og 2 er et område for arbeidsløshetsraten jeg kaller *menyområdet* (jf. fotnote 7.)

Sett at myndighetene sørger for at arbeidsløshetsraten hele tiden er lik 0,1, og at denne raten ligger i menyområdet. I så fall vil prisstigningen avta hvis den er «høy», men øke hvis den er «lav». Denne forskjellen mellom «høy» og «lav» prisstigning skyldes følgende: (i) Når prisstigningen er høy, får alle eller nesten alle produsenter høyest inntekter ved å øke sine priser fra tid til annen. Under slike forhold aktiveres derfor lite eller ingen ting av det som måtte finnes av motvilje mot å sette ned prisene. – (ii) Når prisstigningen er lav, ville det for mange av produsentene ha vært aktuelt å redusere sine priser dersom de hadde sett bort fra motviljen mot å redusere dem. Under slike forhold aktiveres derfor mye av denne motviljen.

Ved en bestemt størrelse på prisstigningen betyr «motviljen» akkurat nok til å forhindre at prisstigningen avtar. I det eksemplet som er beskrevet i figur 3 er denne størrelsen 1 prosent pr. år når arbeidsløshetsraten er 0.1. Kombinasjonen av en prisstigning på 1 prosent pr. år og en arbeidsløshetsrate på 0.1 skaper følgelig en situasjon der prisstigningen holder seg konstant. Med andre ord, denne kombinasjonen er et punkt på den langsiktige Phillipskurven.

4. På tilsvarende måte svarer det til et hvert annet punkt enn 0.9 i menyområdet et punkt på den langsiktige Phillipskurven. Jo større arbeidsløshetsraten er, desto mer trekker arbeidsløsheten i retning av avtakende prisstigning, og desto mer motvilje mot prisreduksjon må derfor aktiveres for å få en situasjon der prisstigningen holder seg konstant. Det innebærer at jo større arbeidsløshetsraten er, desto lavere er den størrelsen på prisstigningen som fører til at prisstigningen ikke endres

Den ene delen er en linje gjennom punkter i diagrammet der (1 – arbeidsløshetsraten) er et bestemt tall som i

Den langsiktige Phillipskurvens tre deler

Konklusjonene i forrige avsnitt er presentert i figur 3. Ifølge figuren består den langsiktige Phillipskurven av tre deler.

Den ene delen er en linje gjennom punkter i diagrammet der (1 – arbeidsløshetsraten) er et bestemt tall som i

figuren er kalt NAIRUMAKS, og der prisstigningen ligger under et visst nivå. Denne linjen kaller jeg *NAIRU-MAKS-linjen*. Den er et grafisk uttrykk for situasjoner der arbeidsløshetsraten har den høyeste verdien den kan ha dersom prisstigningen skal kunne holde seg konstant. De prisstigningene som fins på NAIRUMAKS-linjen er alle så svake at i hver av dem påvirkes alle produsenter maksimalt av motviljen mot å redusere sine priser.

Den andre delen er en linje gjennom punkter der $(1 - \text{arbeidsløshetsraten})$ er lik et annet bestemt tall som i figuren er kalt NAIRUMIN, og der prisstigningen ligger over et visst nivå. Denne linjen kaller jeg *NAIRUMIN-linjen*. Den er et grafisk uttrykk for situasjoner der arbeidsløshetsraten har den laveste verdien den kan ha dersom prisstigningen skal kunne holde seg konstant. De prisstigningene som er representert på NAIRUMIN-linjen er alle så raske at ikke i noen av dem påvirkes noen produsenter av motviljen mot å redusere prisene.

Mellom NAIRUMAKS-linjen og NAIRUMIN-linjen ligger en del av kurven der prisstigningen er høyere jo høyere $(1 - \text{arbeidsløshetsraten})$ er. Denne delen, som antakelig ikke er rettlinjert, kaller jeg *menyen*.⁷

Arbeidsløshet og prisutvikling siden 1930-årene

Med utgangspunkt i teorien om den tredelte langsiktige Phillipskurven skal jeg skissere noe av mitt bilde av det som har hendt med arbeidsløsheten og prisene i industrilandene siden 1930-årene.⁸

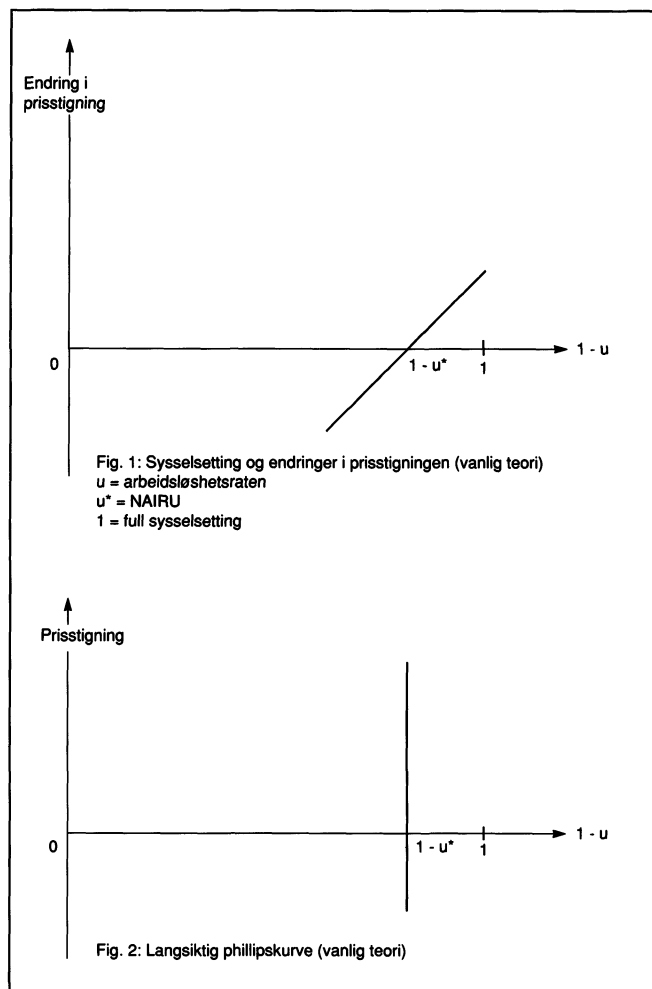
1930-årene. NAIRUMIN var lav. Det var likevel mye arbeidsløshet fordi lav samlet etterspørsel førte til at arbeidsløshetsraten var betydelig større enn NAIRUMIN. Arbeidsløsheten i denne perioden var følgelig stort sett av en type som kan reduseres gjennom etterspørselspolitikk. (Jf. den delen av figur 4 som gjelder forholdene i 1935.)

1940 – 1945. Verdenskrigen skapte spesielle forhold.

1945 – slutten av 1960-årene. Arbeidsløsheten var lav. NAIRUMIN var nemlig lav, og en kombinasjon av betydelig optimisme i næringslivet og stadig økende offentlig virksomhet ga en samlet etterspørsel som var stor nok til at arbeidsløshetsraten bare ble litt større enn NAIRUMIN. (Jf. den delen av figur 4 som gjelder 1955.)

I denne perioden oppdaget økonomene den delen av den langsiktige Phillipskurven som jeg har kalt «menyen». Det ble en vanlig oppfatning at arbeidsløshet kunne reduseres mot å akseptere en raskere, men ikke akselererende, prisstigning.

Slutten av 1960-årene – slutten av 1980-årene. Av ulike grunner ble NAIRUMIN etterhvert stadig større,⁹ og det førte til økt arbeidsløshet. Ut fra tidligere erfaringer om at arbeidsløshet kunne reduseres ved å øke den samlede etterspørselen, førte mange regjeringer i slutten av 1960-årene og begynnelsen av 1970-årene en etterspørselspolitikk som innebar at arbeidsløshetsraten ble mindre enn NAIRUMIN. (Jf. den delen av figur 4 som gjelder 1970.) Resultatet ble akselererende prisstigning uten at arbeidsløsheten ble så lav som tilskattet.

I denne perioden oppdaget økonomene NAIRUMIN-linjen. Oppdagelsen førte til at teorien om menyen forkastet og erstattet med følgende teori: «Det er fins én og bare en NAIRU (dvs. én og bare én verdi på arbeidsløshetsraten) som gir konstant prisstigning på lang sikt. Den langsiktige Phillipskurven er følgelig en loddrett linje.» (Jf. figur 2.)

Teorien om at det finnes én og bare én NAIRU førte til at økonomene ofte ga disse rådene til myndighetene:

(i) Prøv å få samlet etterspørsel så stor at arbeidsløshetsraten ikke blir høyere enn NAIRU. Men prøv ikke å bruke etterspørselspolitikken til å prøve på få arbeidsløshetsraten lavere enn NAIRU. Det vil bare føre til akselererende prisstigning uten å gi varig reduksjon av arbeidsløsheten.

(ii) Prøv å få redusert NAIRU. Det kan gjøres bl.a. ved å få endret framgangsmåtene for fastsetting av lønnsatser.

Slutten av 1980-årene – 1993. De senere årene har prisstigningen vært lav og ikke-akselererende, samtidig som arbeidsløsheten har vært meget høy. Årsakene til den høye arbeidsløsheten er at NAIRUMIN har vært høy samtidig som samlet etterspørsel har vært så lav at arbeidsløshetsraten er betydelig høyere enn NAIRUMIN.

Vi har nå denne litt paradoksale situasjonen: I de mest moderne lærebøkene i sosialøkonomi konsentreres drøftingene av sysselsettingsproblemene om NAIRU. (Her er LNJ et godt eksempel.) Men i drøftinger av aktuelle forhold, blir en stadig mer opptatt av at «for liten etterspørsel» i dag er en viktig årsak til arbeidsløshet.

Et trekk i bildet er at i mange land er det store under-skudd på de offentlige budsjetter slik at den offentlige gjelden vokser raskt. Dels på grunn av dette og dels kanskje også av frykt for at dens innenlandske prisstigningen skal bli raskere enn den utenlandske, tar få eller ingen regjeringer sikte på å føre en mye mer ekspansiv etterspørselspolitikk enn de gjør nå.

Noe forenklet kan vi beskrive forholdene slik: De tiltakene myndighetene setter i verk tar ikke eller bare i liten grad sikte på å øke etterspørselen. Men myndighetene i de ulike vest-europeiske land håper på at noe skal skje som vil skape en optimisme i næringslivet som kommer til å øke samlet etterspørsel. Dette «noe» kan f.eks. være at den tyske riksbanken holder lave rentesatser.

I Norge og antakelig også i mange andre land prøver myndighetene å bekjempe innenlandsk arbeidsløshet hovedsakelig ved å prøve å forbedre konkurranseevnen overfor utlandet, for på den måten å få «eksportert» noe av sin arbeidsløshet. I tillegg sies det at vi må få stuktur- endringer som reduserer NAIRU. Men evnen til å skape slike strukturendringer ser ut til å være forholdsvis liten.

«På lang sikt er det ingen trend i arbeidsløsheten»

LNJ har diagrammer for arbeidsløsheten i Storbritannia 1850-1990 og i USA 1890-1990. På grunnlag av dem konkluderer LNJ slik: « - unemployment is untrended in the very long term. (See fig.2) This is a key point. It suggests that ultimately there are very powerful mechanisms at work which have forced the number of jobs to respond to huge changes that have occurred in the numbers of people wanting work.» (LNJ s. 5.)

Ut fra det LNJ sier her, kan det synes nærliggende å resonnerer slik: Det er *de samme mekanismene* som har gjort seg gjeldende i mye over hundre år, og det er derfor grunn til å regne med at de også vil gjøre seg gjeldende i framtiden. Fordi disse mekanismene forhindrer en langsiktig trend i arbeidsløsheten, er det rimelig å anta at om en tid kommer arbeidsløsheten i Norge og andre vest-europeiske til å bli betydelig lavere enn den er nå. - Jeg er uenig i dette resonnementet, og skal ved hjelp av et tenkt eksempel belyse hvorfor jeg er det.

Her er hva som kan ha hendt i et bestemt vest-europeisk land.¹⁰

I 1850-årene utgjorde primærnæringene storparten av landets næringsliv. Arbeidsløsheten var høy. Den skyldtes en kombinasjon av rask befolkningsvekst og at det var begrenset hvor mye arbeidsinnsats som med fordel kunne brukes i utnyttningen av landets naturressurser. (Jf. forholdene i mange u-land i dag.)

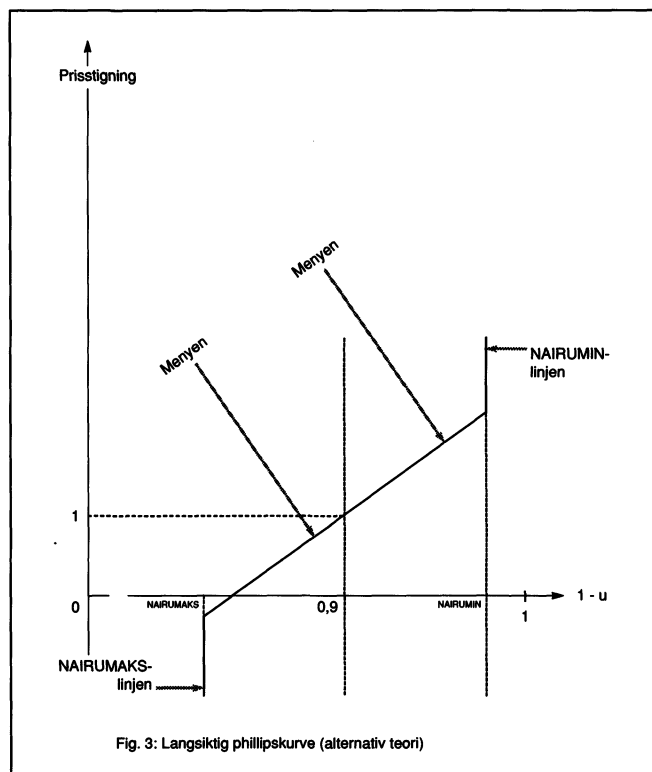

Fig. 3: Langsiktig phillipskurve (alternativ teori)

En kombinasjon av utvandring til USA og framvekst av industrielle muligheter som opphevet tidligere naturressurs-grenser for sysselsettingen, førte til at arbeidsløsheten senere en tid ble mye mindre.

Også i 1930-årene var det mye arbeidsløshet. Denne gangen var det ikke begrensede produksjonsmuligheter, men for liten etterspørsel, som var den viktigste årsaken til ledigheten. (Jf. det som er sagt om 1930-årene i et tidligere avsnitt.)

En kombinasjon av kraftig utvidelse av den offentlige virksomheten og optimisme i næringslivet som ga stor investeringslyst, førte til den samlede etterspørselen ble mye høyere i årene etter den andre verdenskrigen enn den hadde vært i 1930-årene. Etterspørselsøkningen førte til at arbeidsløsheten ble mye lavere enn i 1930-årene.

I dag er det igjen mye arbeidsløshet. Denne gangen skyldes arbeidsløsheten dels mismatch og andre forhold som skaper struktureldighet, og dels for liten samlet etterspørsel.

La oss som tidligere antydte tenke oss at vi resonnerer slik: Ved å se på data fra 1850 til i dag finner vi ingen langsiktig trend i arbeidsløsheten. Også tidligere har vi hatt perioder med høy arbeidsløshet. De er blitt avløst av perioder med lav arbeidsløshet. Dette gir oss grunn til å regne med at også den nåværende høye arbeidsløsheten bare vil være et midlertidig fenomen.

Ut fra den historiebeskrivelsen jeg har gitt foran, er det tydelig at dette kan være tvilsomme resonnementer. 1850-årene, 1930-årene og 1990-årene er perioder med ulik bakgrunn både for høy arbeidsløshet og for framtidige muligheter for lavere arbeidsløshet. La oss f.eks. sam-

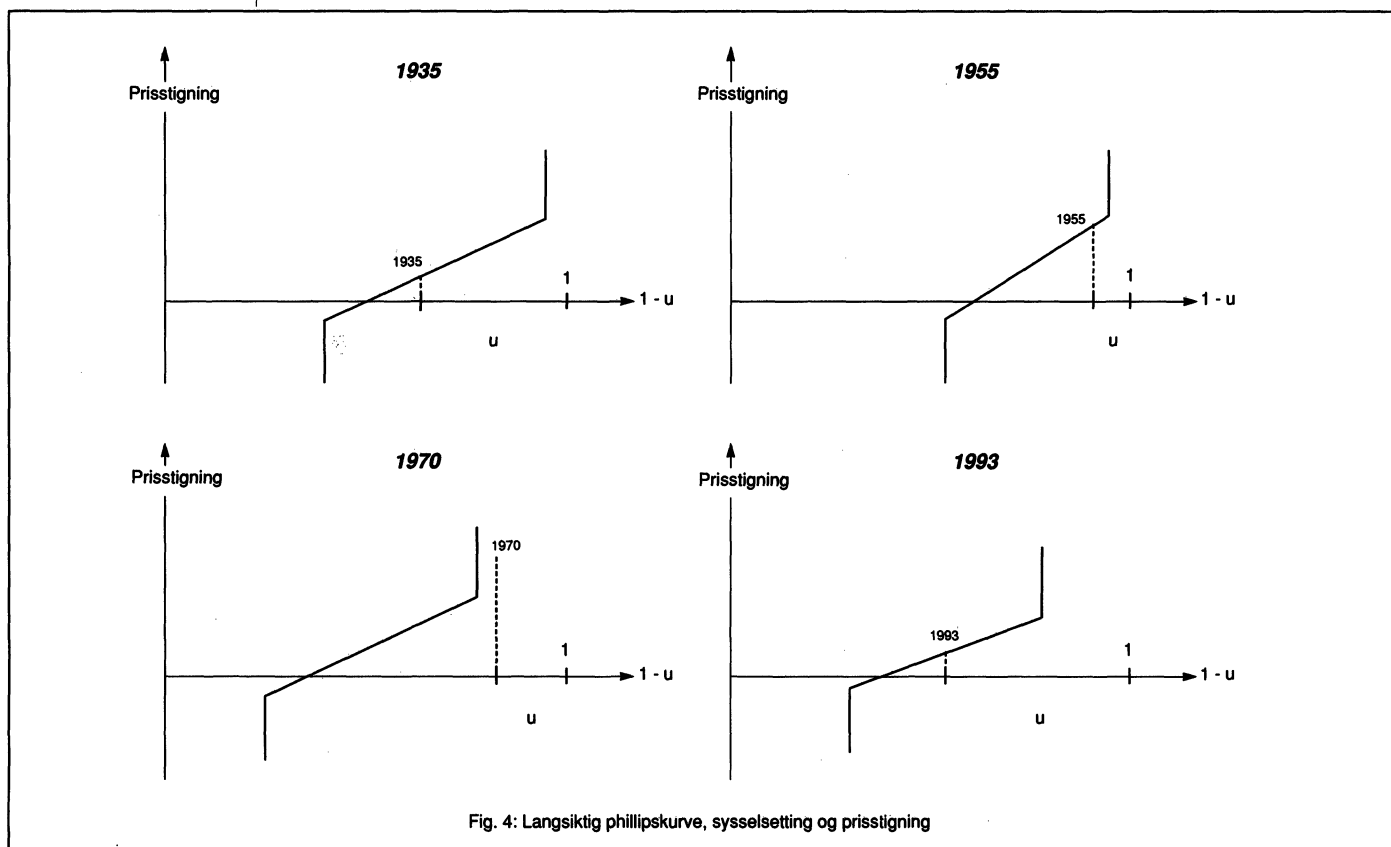

Fig. 4: Langsiktig phillipskurve, sysselsetting og prisstigning

menligne 1930-årene og 1990-årene.

For det første: I 1930-årene var de meste av arbeidsløsheten av en type som kunne bekjempes ved hjelp av etterspørselspolitikk. I 1990-årene er mye av arbeidsløsheten strukturledighet som skyldes mismatch. Så langt jeg kan bedømme, er det lite som tyder på at «markedskreftene» vil sørge for at det vil bli betydelig mindre mismatch i årene som kommer. Og myndighetenes muligheter for å bekjempe mismatch er antakelig nokså begrenset så lenge vi organiserer den økonomiske virksomheten som i dag.¹¹

For det andre: Det er en likhet mellom 1930-årene og 1990-årene ved at i begge perioder er samlet etterspørsel «for liten». Men det er en viktig forskjell i myndighetenes muligheter for å øke etterspørselen. I 1930-årene var myndighetenes inntekter og utgifter så lave at både offentlig bruk av varer og tjenester og offentlige overføringer til andre (og dermed nødvendigvis også skattene) etterhvert kunne økes kraftig, målt i forhold til nasjonalinntekten. Med dagens høye skatter og dagens vansker med å unngå permanent budsjettunderskudd, virker det lite rimelig at noe tilsvarende kan skje i årene framover. Tvert imot, det sies ofte at det er viktig å begrense veksten i de offentlige utgiftene. Muligheten for å føre en framtidig politikk som er mer ekspansiv enn den en i allerede har, er derfor dårligere nå enn de var i 1930-årene.

Jeg vil avslutte med å peke på to forhold som forsterker faren for at vi i nær eller litt fjernere framtid som oftest eller alltid vil få høy arbeidsløshet i industrilandene.

Sett at vi fortsatt kommer til å organisere den økonomiske virksomheten som nå, noe som bl.a. innebærer få restriksjoner på den innbyrdes handelen mellom industrilandene. I så fall er det flere forhold som taler for følgende: I framtiden vil det som oftest vil være god grunn for både for potensielle investorer og potensielle finansiere av investeringer til å ha et pessimistisk syn på framtidsutsiktene, eller i alle fall for å mene at disse utsiktene er meget usikre.¹²

Mye taler for at en stor del av de investeringene vi kommer til å få i industrien, kommer til å ta sikte på å redusere kostnadene; ikke på å utvide produksjonen. Slike investeringer bidrar til å redusere tallet på framtidige arbeidsplasser.

Hva vil EF-medlemskap bety for mulighetene for å prøve å bekjenne keynesiansk ledighet i Norge?

La oss anta at 1993-delen av figur 4 gir et riktig bilde av hvordan Norges langsiktige Phillipskurve kommer til å være i årene framover. La oss også i første omgang anta at Norge blir stående utenfor EF.

Den keynesianske delen av arbeidsløsheten, dvs. den delen som skyldes for liten samlet etterspørsel, kan norske myndigheter prøve å redusere ved å føre en ekspansiv politikk. Som alt nevnt vil mulighetene for å gjøre det begrenses av at verken skattene eller den offentlige gjelden bør vokse «for raskt». Men myndighetene har et

visst valg med hensyn til hvor ekspansiv politikken skal være.

En norsk politikk som er betydelig mer ekspansiv enn politikken i EF, vil antakelig føre til at vi får en ikke-aksellererende prisstigning som er raskere enn hos våre handelspartnere i EF. For å prøve å unngå at det skal ødelegge vår konkurranseevne, kan norske myndigheter prøve å sørge for en gradvis og kontrollert reduksjon av verdien av den norske krona, målt iforhold til ecu. – En slik politikk vil by på visse ulemper. De må vies mot fordelene ved den; fordeler bl.a. i form av lavere arbeidsløshet i hvert fall på kort sikt.

La oss dernest forutsette at Norge er blitt medlem av et EF der Maastricht-avtalen gjelder. Norske myndigheter vil da måtte følge EF-regler både for størrelsen på offentlige budsjettunderskudd og offentlig gjeld og for hvor raskt de innenlandske prisene kan stige. Dessuten vil binding av den norske krona til ecu frata norske myndigheter mulighetene for å devaluere krona. Alt dette vil bidra til å redusere norske myndigheters muligheter for å prøve å bekjempe den keynesianske delen av arbeidsløsheten i Norge.

REFERANSER:

- Holden, Steinar: Wage Bargaining, Nominal Rigidities and Inflation. – Memorandum from Department of Economics, University of Oslo, No 27, December 1990. .
- Holte, Fritz C.: Hva slags framtid – Universitetsforlaget 1992 (Holte 1992a)
- Holte, Fritz C.: Arbeidsløsheten i Norge, – Sosialøkonomen 9 1992 (Holte 1992b)
- Layard, Nickell og Jackman: Unemployment. Macroeconomic Performance and the Labour Market. – Oxford University Press 1991.
- NOU 1992:26 En nasjonal strategi for økt sysselsetting i 1990-årene.
- Samuelson og Nordhaus: Economics, 13th edition. – McGraw-Hill International Editions, 1989.

NOTER:

- ¹ Denne artikkelen er et resultat av mitt arbeid ved Prosjekt Alternativ Framtid.
 - ² De teoriene jeg skisserer i dette avsnittet, er teorier som en tid har tilhørt «mainstream economics», og som ikke er laget av Layard, Nickell og/eller Jackman.
- Mye av LNJ handler om hvordan fortiden påvirker nåtiden, om begrepet «hysteresis» spiller da en viktig rolle. Men i denne artikkelen kommer jeg ikke inn på disse teoriene. Jeg er nemlig først og fremst opptatt av formen på den langsiktige Phillipskurven, og den påvirkes ifølge LNJ ikke av hysteresis.

- ³ Både i figur 1 og de andre figurene måler jeg (1 – arbeidsløshetsraten) – og altså ikke arbeidsløshetsraten – langs den vannrette akselen. Det er gjort for å få figurer som er umiddelbart sammenlignbare med figurene i LNJ.
 - ⁴ Data fra 1950- og 1960-årene gir en viss støtte for denne teorien. Jf. fig. 15.6 på s. 330 i Samuelson & Nordhaus (1989).
 - ⁵ Steinar Holden har formulert en teori der stivheter i nominelle størrelser spiller en viktig rolle i forsøk på å forklare prisutviklingen. (Se Holden 1990.) Jeg gjør det samme i denne artikkelen. Men mens Holden beskjeftiger seg med lønnstakernes motvilje mot lavere nominelle lønnssetter, retter jeg søkelyset mot bedriftenes motvilje mot å redusere sine produktpriser.
 - ⁶ På tross av mine forsøk på å unngå det, vil antakelig noen av leserne finne uklareheter i begrunnelsen. En del av disse eventuelle uklarehetene vil antakelig lettest kunne avklares ved hjelp av et kvantitativt modell. Jeg har derfor laget en slik modell for et svært enkelt samfunn. Men modeller av denne type passer ikke i Sosialøkonomen slik tidsskriftets profil er nå. – De som ønsker det, kan få tilsendt modellen ved å skrive til Fritz C. Holte, Østlveien 14, 1415 Oppegård.
 - ⁷ Navnet er hentet fra en teori og en språkbruk som var vanlig for noen år siden. Da ble det ofte sagt følgende: Et lands myndigheter kan velge på en «meny» der rettene er kombinasjoner av arbeidsløshet og prisstigning. Rettene er slike at jo lavere arbeidsløshet myndighetene velger, desto raskere prisstigning må de finne seg i.
 - ⁸ Jeg skal presentere en serie nokså løst funderte hypoteser som kan drøftes grundigere om det synes ønskelig. Avsnittet gjør altså ikke krav på å være en vel dokumentert empirisk analyse.
- Det er ingen tvil om at i perioden fra 1930 til i dag har såkalte sjokk ført til vi vanligvis har hatt forhold som kan beskrives ved å si at samfunnet har befunnet utenfor den langsiktige Phillipskurven. Men for å forenkle skal jeg, unntatt i omtalen av 1970-årene og 1980-årene, anta at samfunnet har befunnet seg på den langsiktige Phillipskurven. – Også på andre måter er min «historiebeskrivelse» preget av at jeg ønsker å rette søkelyset mot bare noen få av de mange forhold som har påvirket arbeidsløsheten og prisutviklingen.
- ⁹ Denne utviklingen startet forøvrig en god stund før slutten av 1960-årene.
- I Holte (1992b) har jeg pekt på en del av de forholdene som førte til at NAIRUMIN siden 1950-årene har økt i Norge. Et viktig stikkord her er at endringer i produksjonsteknikken økte mulighetene for mismatch.
- Mismatch kan her defineres som «en forskjell mellom (i) fordelingen av etterspørselen etter arbeidskraft på henholdsvis yrkeskvalifikasjoner og distrikter, og (ii) fordelingen av tilbudet på arbeidskraft på henholdsvis yrkeskvalifikasjoner og distrikter».
- ¹⁰ Jeg har Norge i tankene. Men for ikke å invitere til en debatt om hva som har hendt i Norge, bruker jeg formuleringen «et bestemt vest-europeisk land». Det avgjørende for meg her er nemlig ikke hva som har hendt i Norge. Det jeg ønsker å peke på, er at årsakene til arbeidsløshet og/eller mulighetene for å bekjempe arbeidsløshet kan være forskjellige i forskjellige perioder, og at vi derfor bør være forsiktige med å trekke konklusjoner på grunnlag av trender beregnet på grunnlag av tidsrekker.
- ¹¹ Mer om det i Holte (1992a).
- ¹² Mer om det i Holte (1992b).

TORE ELLINGSEN OG ÅSA ROSÉN:

Hell eller dyktighet?

Teorier om lønnsforskjeller

Hvorfor har arbeidere ulik lønn?

Dersom man er økonom, men ikke arbeidsmarkedsøkonom, forefaller spørsmålet å være enkelt: Arbeidere har ulik lønn fordi deres tjenester har ulik verdi. Men mange velbetalte forskere hevder nå at dette ikke er hele historien. Nedenfor følger en oversikt over argumentene og vårt eget syn på saken.

Segmenterte arbeidsmarkeder: Empiri

Ingen vil bestride at det er en positiv sammenheng mellom lønn og produktivitet. Derimot er det nå mange som hevder at lønnen påvirkes av andre faktorer enn produktiviteten. Det finnes, hevder man, gode og dårlige jobber, og hell såvel som dyktighet avgjør hvilken jobb man får. Dette er teorien om segmenterte (duale) arbeidsmarkeder.

Konklusjonen er basert på regresjoner av følgende slag: Variasjon i lønn innenfor et gitt yrke forklares av variasjon i arbeidernes karakteristika (utdannelse, erfaring, alder, kjønn) samt av variasjon i arbeidsgivernes karakteristika (næring, profitt, størrelse, kapitalintensitet). Anta nå at lønnen reflekterer individuell produktivitet, og at arbeidernes karakteristika er et godt mål på produktiviteten. Om det ikke er vesentlige forskjeller i arbeidets attraktivitet, burde arbeidsgivernes karakteristika ikke bety noe for lønnen.¹ Imidlertid er lønnen klart høyere i store, kapitalintensive og profitable foretak. Dette vises i en serie artikler av Dickens og Katz (1987a, 1987b), Krueger og Summers (1988) og Groshen (1991).² Disse studiene er basert på amerikanske data. Edin og Zetterberg (1992) viser at effekten er tilstede også i Sverige, men er langt svakere. Det samme gjelder trolig i Norge, der Dale (1988) påviser effekter på lønnen av bransje og foretakets størrelse, men uten å ta hensyn til arbeidernes utdannelse og erfaring.

Foruten å sette på prøve vår forståelse av arbeidsmarkedet, reiser disse undersøkelsene også normative spørsmål. Dersom det er sant at det finnes en «lønnspremie» i visse jobber, er det naturlig å revurdere statens rolle i arbeidsmarkedet. – Om arbeidsgiverne neglisjerer den positive virkningen på lønnsnivået av å etablere flere gode jobber, så kan det være grunn til å subsidiere dem (Katz og Summers (1989)). Men la oss først se nærmere på resultatene, og vurdere den underliggende mikroteorien.

Skjulte produktivetsforskjeller?

En rekke økonomer, først og fremst tilknyttet Chicago universitetet, benekter at vesentlige lønnspremier eksisterer. Vi skal referere til disse som humankapitalskolen eller nyklassikerne. Representanter for dette synet er Murphy og Topel (1987,1990), som anser at foretaksspesifikke variable ikke ville ha noen betydning for lønnen

dersom man målte arbeidernes produktivitet mer presist. Antall år under utdanning er for eksempel et ganske svakt mål på arbeiderens kunnskap. Kanskje forklares lønnsforskjellene av ikke observerte ulikheter i produktivitet. Ettersom næringer med høy lønn typisk ansetter arbeidere med relativt lang utdanning, er det vel ikke urimelig om de også ansetter *de beste* arbeiderne med en gitt utdanning?³ Denne kritikken har blitt møtt med flere ulike argumenter, som vi nå skal drøfte.

(i) *Introduksjon av mer presise mål på produktiviteten endrer ikke resultatene.*

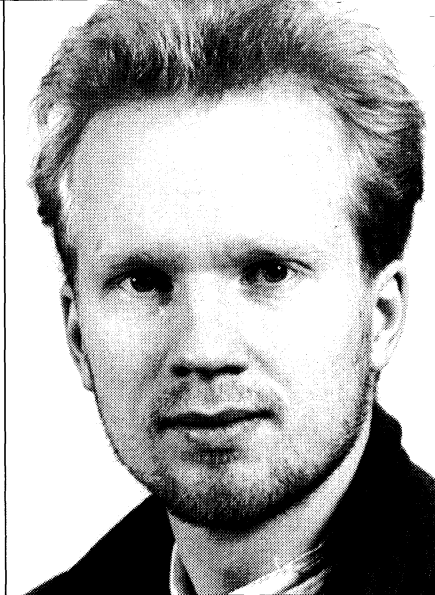
I praksis er det imidlertid gjort svært lite forskning som støtter dette synet. De klassiske referansene er enten gamle (Evans (1960), Conant (1963)) eller anvender mål på produktivitet som ikke nødvendigvis korrelerer bra med faktisk produktivitet (Blackburn og Neumark (1992) benytter data fra IQ-tester). Det er også grunn til å anta at det eksisterer en publiseringsskjevhet her. Det er mer oppsiktsvekkende om et mål på dyktighet ikke er reflektert i lønnen enn om det er positivt korrelert med lønnen. – Vi skulle gjerne se et datamateriale som har bedre produktivitetsvariable enn de eksisterende undersøkelsene. Dette burde være mulig å samle, særlig for studier av lønnsforskjeller innenfor næringer.

(ii) *Lønnsforskjellene er sterkt korrelerte over yrkesgrupper. Hvorfor skal et foretak som ansetter høyt kvalifiserte sjåfører også ansette høyt kvalifiserte sekretærer?*

Nyklassikerne forklarer dette som et resultat av komplementariteter mellom arbeidere. Satt på spissen; om en kjede av arbeidere ikke er sterkere enn sitt svakeste ledd, vil en dyktig arbeider være mest verdifull sammen med andre dyktige arbeidere. Mer problematisk for humankapitalskolen er det neste argumentet.

(iii) *Arbeidere som bytter jobb fra en næring til en annen, får en endring i lønnen som er nesten like stor som forskjellen i gjennomsnittslønnen i de to næringene.*

Kan dette være forenlig med forskjeller i arbeidernes generelle produktivitet? Ny-klassikernes første reaksjon var at fenomenet skyldtes selvseleksjon. De eneste som bytter jobb fra en velbetalt til en dårlig betalt jobb er de som ikke passer i den velbetalte jobben (ikke er produktive nok). Gibbons og Katz (1992) viser imidlertid at sammenhengen er mer robust enn som så. I et datamateriale som beskriver lønnsutviklingen for arbeidere som skifter jobb på grunn av at arbeidsgiveren har gått konkurs, endres arbeidernes lønn med 75% av forskjellen i gjennomsnittslønn mellom den gamle og den nye næringen. En spesielt viktig observasjon er at sammenhengen også holder for de arbeiderne som får jobb i en

Tore Ellingsen, Ph.D. fra London School of Economics 1991, er ansatt ved Handelshögskolan i Stockholm.

annen næring enn sin opprinnelige, noe som betyr at næringsspesifikk kunnskap ikke forklarer resultatet. Gibbons og Katz konkluderer at empirien ikke er konsistent med en Walrasiansk beskrivelse av arbeidsmarkedet.⁴

Andre indikasjoner

Mer direkte indikasjoner på at lønnen ikke klarer arbeidsmarkedet finnes også. Wial (1991) rapporterer at mange arbeidere opplever arbeidsmarkedet som et lotteri, der hell og personlige forbindelser avgjør om man får en god jobb eller ikke. Et annet indisium er at frivillige oppsigelser forekommer mindre hyppig i de næringene som tilsynelatende betaler lønnspremier.⁵ Få oppsigelser

kan bety at det er *ex post* lønnspremier, men betyr ikke nødvendigvis at arbeidsmarkedet er rasjonert *ex ante*. Av større relevans er derfor arbeidet til Holzer, Katz og Krueger (1991), som viser at det ikke er signifikant flere søkere til stillinger i høyt lønnsnæringer. Dette er selvsagt et problematisk faktum for dem som tror på segmenterte arbeidsmarkeder.⁶

Hvilken ikke-Walrasiansk teori?

Selv om man aksepterer at lønn korrelerer med andre faktorer enn produktivitet, er det fortsatt et langt steg til en enhetlig teori for segmenterte arbeidsmarkeder. Grovt sett finnes det tre typer teorier som anses å forklare lønnspremier.

Den første er *disiplin-teorien*, utviklet av Shapiro og Stiglitz (1984). I henhold til denne betales en høy lønn for å hindre arbeiderne å skulke; om lønnen er god vil man ikke risikere jobben. Denne teorien har to svakheter. For det første gir den ingen forklaring til hvorfor det eksisterer *ex ante* lønnspremier. Arbeidsgiverne kan jo tilby en lav lønn i begynnelsen av ansettelsesforholdet (la arbeideren gi et pant) mot løfte om en høyere lønn senere, og dermed bevare den disiplinerende effekten uten å betale arbeideren mer enn nåverdien av dennes reservasjonslønn. (Se Carmichael (1990) for en utførlig diskusjon av dette argumentet.) For det andre kan teorien ikke forklare hvorfor alle yrkesgrupper innenfor en næring skulle tjene en lønnspremie. Hvorfor er skulking blandt sekretærer vanskeligere å oppdage i en kapitalintensiv bransje?

Den andre teorien er *makt-teorien* som finnes i en rekke varianter. Her betraktes lønnspremien som en konsekvens av arbeidernes forhandlingsmakt. Denne makten er en funksjon av de truslene arbeiderne kan rette mot sin arbeidsgiver. Foretak som har en høy (kvasi-)proffitt

er for eksempel mer sårbare for streiker og gå-sakte aksjoner, og betaler derfor en høyere lønn.^{7 8} Dette kan også forklare hvorfor lønnspremier korrelerer med kapitalintensitet og størrelse av foretaket. Denne teorien er derfor den mest populære blant dem som tror at arbeidsmarkedet er segmentert (som Katz og Summers (1989)). I likhet med disiplin-teorien, mangler imidlertid også makt-teorien en forklaring på hvorfor det finnes lønnspremier ex ante. Arbeidere burde være villige til å betale for en jobb med høy lønn, enten direkte eller gjennom en lav startlønn. Et annet problem for makt-teorien er å forklare hvorfor lønnspremiene er så like på tvers av land med svært ulik institusjonell struktur, som kapitalisme og kommunisme.

Endelig har vi *seleksjons-teorien*. I følge denne har arbeiderne privat informasjon om sin produktivitet. Om foretaket tilbyr en lav lønn, er det bare arbeidere med dårlig alternativ sysselsetting som søker jobben. Med en høyere lønn tiltrekkes arbeidere av bedre kvalitet. Den tradisjonelle innvendingen mot seleksjonsteorien er at den bare holder når arbeidsgiverne aldri lærer arbeidstageres produktivitet, som i Weiss (1980), eller når de kun kan skrive korte kontrakter. I motsatt fall kan arbeiderne tilbys en lønnsprofil som bare aksepteres av dem som foretaket er interessert i å ansette (selv-seleksjon), og arbeiderne tjener liten eller ingen lønnspremie (se Murphy og Topel (1990) for en enkel fremstilling).

Vi må konkludere at ingen av disse teoriene gir en tilfredsstillende forklaring på hvorfor det eksisterer ex ante lønnspremier.

Friksjoner og seleksjon

Den mest naturlige forklaringen på hvorfor arbeidere kan være mer eller mindre heldige når de søker jobb, er at det er kostbart å lete etter arbeid. Likeledes er det kostbart for foretak å ha ubesatte stillinger. Hva vi behøver å vise er at ulike foretak i likevekt kan betale ulike lønner, og at den lønnen de velger er bestemt av foretakets type.

Albrecht og Axell (1984) viser at det kan være lønns-spredning i et søkemarked dersom arbeiderne har ulike reservasjonslønn, og det ikke haster like mye for alle foretak å besette stillinger. Arbeidsgivere som har det travelt tilbyr da en høyere lønn for å kunne tiltrekke seg søkere av alle typer. Ideen at foretak skiller seg ad i sin ventekostnad finnes også hos Weitzman (1989), Lang (1991), og Montgomery (1991).

Vi anser det mer trolig at foretak tilbyr høy lønn for å tiltrekke seg arbeidskraft av høy kvalitet enn for å besette stillinger fort. Dette er temaet Ellingsen og Rosén (1993). I en modell der arbeidstagerne er av ulik kvalitet viser vi at det finnes likevekter med lønns-spredning, selv når foretakene er identiske. Arbeidsgiverne er indifferente mellom å tilby en høy lønn og tiltrekke seg dyktige søkere og å tilby en lav lønn og tiltrekke seg mindre kvalifisert arbeidskraft. Imidlertid er det typisk et intervall

av typer som aksepteres i enhver jobb, og dermed også ulik kvalitet på potensielle søkere til de fleste jobber. Det faktum at arbeidere har ulik produktivitet medfører dermed også at hell spiller en rolle i arbeidsmarkedet.⁹

For å endogenisere hvilke foretak som tilbyr en høy lønn behøver man bare innføre minimale komplementariteter. Anta eksempelvis at en type arbeidskraft er komplementær med kapital, og ørlite komplementær med arbeidskraft av andre kategorier, og at tilsvarende komplementariteter ikke eksisterer blant andre foretak. Da er det endogent at det første foretaket vil velge høyt lønnsstrategien for alle yrkesgrupper.

Modellen forteller en historie som passer vel overens med den empiriske undersøkelsen til Gibbons og Katz. Ettersom det er rasjonelt for mange av foretakene å binde seg til sine lønner, vil arbeidere som får jobb i et slikt foretak alltid få den samme lønnen uavhengig av sin produktivitet. På den andre siden vil man bare bli ansatt dersom man er tilstrekkelig produktiv, så det er naturlig at lønn i den foregående jobben er en god, om ikke perfekt, prediktor på lønnen i den nye.

Men selv om slike søkemodeller kan gi opphav til lønnspremier, gir de neppe grunnlag for offentlig intervensjon. Om man støtter en bransje som tradisjonelt har valgt en høyt lønnsstrategi slik at denne ekspanderer, er resultatet at foretak i andre bransjer finner det mer lønnsomt å velge en lavt lønnsstrategi, og nettovirkningen på lønnsnivået blir null.

Vårt tips (og håp) er at rekrutteringsmodeller, friksjon og seleksjon, vil spille en stadig viktigere rolle i arbeidsmarkedsteorien i de nærmeste årene.

REFERANSER:

- Akerlof, George A. (1982): Labor Contracts as a Partial Gift Exchange, *Quarterly Journal of Economics*, 97, 543–569.
- Akerlof, George A. (1984): Gift Exchange and Efficiency Wage Theory, *American Economic Review, Papers and Proceedings*, 74, 79–83.
- Akerlof, George A., Andrew V. Rose og Janet L. Yellen (1988): Job Switching and Job Satisfaction in the U.S., *Brookings Papers on Economic Activity*, 495–582.
- Albrecht, James W. og Bo Axell (1984): An Equilibrium Model of Search Unemployment, *Journal of Political Economy*, 92, 824–840.
- Blackburn, McKinley og David Neumark (1992): Unobserved Ability, Efficiency Wages, and Interindustry Wage Differentials, *Quarterly Journal of Economics*, 107, 1421–1436.
- Blanchflower, Daniel, Andrew Oswald og M. Garrett (1990): Insider Power in Wage Determination, *Economica*, 57, 143–171.
- Cain, Glenn (1976): The Challenge of Segmented Labor Market Theories to Orthodox Theory, *Journal of Economic Literature*, 14, 1215–1257.
- Carmichael, H. Lorne (1990): Efficiency Wage Models of Unemployment: One View, *Economic Inquiry*, 28, 269–295.
- Conant, Eaton H. (1963): Worker Efficiency and Wage Differentials in a Clerical Labor Market, *Industrial and Labor Relations Review*, 16, 428–433.
- Dale, Kristin (1988): Lønnsforskjeller i industrien, Arbeidsrapport nr. 85, Industriøkonomisk institutt.
- Dickens, William T. og Lawrence F. Katz (1987): Industry Wage Differences and Industry Characteristics, in Kevin Lang and

Jonathan S. Leonard (eds.): *Unemployment and the Structure of Labor Markets*, Oxford: Basil Blackwell.

Dickens, William T. and Lawrence F. Katz (1987b): Inter-Industry Wage Differences and Theories of Wage Determination, Working Paper No. 2271, N.B.E.R.

Dickens, William T. og Kevin Lang] (1992): Labor Market Segmentation Theory: Reconsidering the Evidence, Working Paper 4087, N.B.E.R.

Edin, Per-Anders og Johnny Zetterberg: Inter-industry Wage Differentials: Evidence from Sweden and a Comparison with the United States, *American Economic Review*, 82, 1341-1349.

Ellingsen, Tore og Åsa Rosén (1993): Skill or Luck: Search Frictions and Wage Differentials, *under utarbeidelse*.

Evans, Robert Jr. (1960): Worker Quality and Wage Dispersion: An Analysis of a Clerical Labor Market in Boston, *Industrial Relations Research Association Proceedings*.

Gibbons, Robert og Lawrence F. Katz (1992): Does Unmeasured Ability Explain Inter-Industry Wage Differentials? *Review of Economic Studies*, 59, 515-535.

Groshen, Erika L. (1991): Sources of Intra-Industry Wage Dispersion: How Much do Employers Matter? *Quarterly Journal of Economics*, 106, 869-884.

Holzer, Harry J. Lawrence F. Katz og Alan B. Krueger (1991): Job Queues and Wages, *Quarterly Journal of Economics*, 106, 739-768.

Katz, Lawrence F. og Lawrence H. Summers (1989): Industry Rents: Evidence and Implications, *Brookings Papers on Economic Activity*, 209-275.

Krueger, Alan B. og Lawrence H. Summers (1988): Efficiency Wages and the Inter-Industry Wage Structure, *Econometrica*, 56, 259-293.

Lang, Kevin (1991): Persistent Wage Distribution and Involuntary Unemployment, *Quarterly Journal of Economics*, 105, 181-202.

Mincer, Jacob og Yoshio Higuchi (1988): Wage Structures and Labor Turnovers in the United States and Japan, *Journal of the Japanese and International Economies*, 2, 97-133.

Montgomery, James D. (1991): Equilibrium Wage Dispersion and Interindustry Wage Differentials, *Quarterly Journal of Economics*, 105, 163-179.

Murphy, Kevin M. og Robert Topel (1987): Unemployment, Risk and Earnings: Testing for Equalizing Differences in the Labor Market, in Kevin Lang and Jonathan S. Leonard (eds.): *Unemployment and the Structure of Labor Markets*, Oxford: Basil Blackwell.

Murphy, Kevin M. og Robert Topel (1990): Efficiency Wages Reconsidered: Theory and Evidence, in Y. Weiss (ed.): *Advances in the Theory and Measurement of Unemployment*, London: Macmillan.

Nickell, Stephen og Sushil Wadhvani (1990): Insider Forces and

Åsa Rosén, Ph.D. fra
London School of Economics
1992, er forsker ved
Fackföreningsrörelsens Institut
för Ekonomisk Forskning (FIFF).

Wage Determination, *Economic Journal*, 100, 496-509.

Shapiro, Carl og Joseph E. Stiglitz (1984): Equilibrium Unemployment as a Worker Discipline Device, *American Economic Review*, 74, 433-444.

Weiss, Andrew (1980): Job Queues and Layoffs in Labor Markets with Flexible Wages, *Journal of Political Economy*, 88, 526-538.

Weitzman, Martin L. (1989): A Theory of Wage Dispersion and Job Market Segmentation, *Quarterly Journal of Economics*, 103, 121-137.

Wial, Howard J. (1991): Getting a Good Job: A Case Study of Mobility in a Segmented Labor Market, *Industrial Relations*, 30, 396-416.

NOTER:

¹ Innenfor visse bransjer kan det være tale om et «skittent tillegg» for noen yrkeskategorier, men det er tvilsomt at det skulle gjelde for alle kategorier arbeidere i bransjen.

² Det finnes også en eldre empirisk litteratur. En kritisk gjennomgang av denne finnes i Cain (1976). En mer sympatisk innstilling oversikt er Dickens og Lang (1992a).

³ Cain (1976) er en tidligere formulering av samme synspunkt.

⁴ På den annen side viser Gibbons og Katz også at lønn i foregående jobb har prediksjonskraft for lønn i den nye jobben selv når alle andre faktorer er tatt hensyn til; arbeiderne beholder rundt 45% av sin lønnspremie når de bytter jobb. Dette tyder på at det finnes vesentlige ikke-observerte produktivitetsforskjeller.

⁵ Se for eksempel Akerlof, Rose og Yellen (1988), Mincer og Higuchi (1988) og Katz og Summers (1989).

⁶ Holzer et al viser også at det er langt flere søkere til stillinger som tilbyr nøyaktig minstelønnen enn til stillinger som tilbyr litt mer enn denne. Dette tyder på at det faktisk er en nær sammenheng mellom lønnsnivå og antall søkere dersom lønnen inneholder en premie.

⁷ Se Blanchflower, Oswald og Garrett (1990), Katz og Summers (1989), og Nickell og Wadhvani (1990).

⁸ Det kan også tenkes at arbeidernes beslutningsomhet er en følge av de normene som har utviklet seg i bransjen. Om arbeidsgiveren bryter mot en norm, så streiker arbeiderne. Akerlof (1982, 1984) utvikler dette synet. For at denne teorien skal bli vesentlig mer enn en tautologi, er det viktig å forklare hvordan disse normene oppstår.

⁹ Noen tekniske detaljer: I denne modellen finnes det ingen asymmetrisk informasjon. Dessuten er det endogen i modellen at noen foretak velger å annonsere lønn mens andre velger å forhandle om den. Det som hindrer foretakene i å betale hver arbeider en individbestemt lønn er at det ikke er mulig å skrive tilstrekkelig detaljerte jobbannonser for de foretakene som annonserer lønnen.

Abonnement

Abonnement løper til oppsigelse foreligger

**Trygve Haavelmo:
ØKONOMI, INDIVID OG
SAMFUNN**

**Utvalg og innledning ved
Karl Ove Moene og
Asbjørn Rødseth**

Universitetsforlaget, Oslo, 1993.
263 sider. Pris kr. 280,-

Kalle Moenes og Asbjørn Rødseths utvalg av Trygve Haavelmos skrifter spenner over en lang periode, fra 1944 til 1988. Boken fremstår som en artikkelsamling, selv om bare 12 av de 19 kapitlene opprinnelig er skrevet i artikkelform. De øvrige kapitlene er tre utdrag fra Haavelmos doktoravhandling *The Probability Approach in Econometrics* fra 1944 (her i norsk oversettelse ved Lars Mjøset) og fire utdrag fra stensilerte memoranda fra Sosialøkonomisk Institutt ved Universitetet i Oslo. Emnemessig er kapitlene gruppert i fem hoveddeler, Om faget sosialøkonomi, Økonometri, Kritisk lys på økonomisk teori, Miljøproblemet og Makroøkonomisk politikk.

Det er fint at vi har fått dette utvalget fra Haavelmos arbeider. Redaktørene av boken sier i sin innledning at de primært har hatt studenter i tankene, men at de håper at boken også skal være av interesse for samfunnsvitere mer generelt. Nå må det sies at noe læreboksstoff i tradisjonell forstand er dette ikke. Derimot vil mye av stoffet være verdifull supplerende lesning innenfor en rekke spesialfelt. Studentene vil ikke fra disse artiklene kunne tilegne seg basiskunnskaper eller analyseteknikker, men de vil kunne få et mer bevisst og reflektert forhold til sitt fag. For andre samfunnsvitere vil boken kunne være en kilde til forståelse av økonomisk tankegang, til dels anvendt på felt som grenser til de andre samfunnsvitenskapene.

Et hovedmotiv i de to artiklene om metodiske spørsmål er at økonomer bør se sin oppgave ikke bare i å forklare og beskrive hvordan det økonomiske systemet faktisk virker, men også i å anwise og utforske alternative

samfunnsmodeller; økonomen bør «betrakte sin rolle som litt mer av oppfinnerens og ikke bare av oppdagerens» (s. 29). Det Haavelmo etterlyser, er åpenbart en større forskningsmessig aktivitet rettet mot problemstillinger som på den ene side er «større» enn virkningene av å øke en bestemt skattesats og på den annen side «mindre» enn valget mellom sosialisme og privatkapitalisme. Dette er skrevet i 1971, og jeg har følelsen av at det er i denne retning utviklingen faktisk har gått. For å ta noen eksempler: Vi har nå langt flere teoretisk baserte analyser som tar for seg valget mellom ulike skatte- og trygdesystemer, vi har fått en stor litteratur om alternative bedriftsformer, og vi har fått en rekke viktige innspill om allokeringsmekanismer i økonomier der kollektive goder og eksterne virkninger er av sentral betydning (tenk f.eks. på ideen om omsettelige kvoter i forurensningsdebatten, oppfunnet av J. H. Dales i 1968). Alt dette er eksempler på anvendt velferdsteori, et område som hadde en svak posisjon før 1971. Jeg for min del føler derfor at Haavelmos kritikk av økonomisk teori er mindre berettiget idag enn den var for vel 20 år siden.

Kapitlene om økonometri er hentet fra de innledende delene av Haavelmos berømte doktoravhandling, og de er av vitenskapsfilosofisk snarere enn av teknisk-økonometrisk karakter. Dette er arbeid som har vært av historisk betydning for utviklingen av det økonomiske fagområde, og det er derfor spesielt verdifullt at dette stoffet nå er gjort så lett tilgjengelig for norske lesere.

Den delen av boken som kaster kritisk lys på økonomiske teorier, begynner med «Hva kan statiske likevektsmodeller fortelle oss?» fra 1958. Poenget her er at en statisk likevektsmodell som tar sitt utgangspunkt i produsenter og konsumenter som er pristakere, ikke kan gi noen forklaring på den dynamiske prosessen som er i virksomhet når markedet ikke er i likevekt. Dynamiske teorier om tilpasningen i frikonkurransemarkedet bygger derfor ikke på noen adferdsteori som er teoretisk tilfreds-

stillende. Det neste kapitlet er «Bedriftsadferd, investeringer og konjunkturer» og er hentet fra et memorandum fra 1969. Her formulerer Haavelmo det viktige skillet mellom prisklarering og kvantumsklarering i markedet og påpeker bl.a. at etterspørselen etter arbeidskraft er avhengig av om bedriften møter kvantumsbegrensninger i produktmarkedet. Begge disse kapitlene, men vel særlig det siste, er eksempler på at Haavelmo har vært tidlig ute med tanker som først senere ble viktige forskningstemaer i den internasjonale litteratur. Hadde han dengang bearbeidet sine tanker med sikte på internasjonal publisering, ville han ha scoret enda flere poeng i økonomenes verdenscup.

Artiklene om miljøspørsmål inneholder mange interessante refleksjoner. Haavelmos mest originale bidrag her er ideen om at forurensningsproblemene på et bestemt tidspunkt ikke direkte skyldes de skadelige utslipp av avfallsstoffer på samme tidspunkt, men de akkumulerte utslipp over tid. Dette poenget er viktig når en skal vurdere kostnader og fordeler av tiltak mot forurensning; en implikasjon er f.eks. at miljøproblemene kan bli verre selv om utslippene blir redusert. Vi trenger et langsiktig perspektiv på miljøspørsmålene.

Den siste delen av boken handler om makroøkonomisk politikk. Jeg synes at den mest interessante artikkelen her er «Finanspolitikken framtid» fra 1959, som for øvrig knapt kan sies å være spesielt makroøkonomisk. Det spørsmålet Haavelmo tar opp her, er hvordan vi kan få til et mer rasjonelt system for ressursbruk innenfor den offentlige sektor. Han er uvanlig polemisk i sin omtale av den vanlige økonomisk-politiske debatt og av den finanspolitiske litteratur («velbrukt grammofonplate», «irrelevant prinsippsnakk»), men dessverre uten konkrete henvisninger til spesifikke politiske debatter eller litteratur. I stedet lanserer han et slags «back to basics»-program der han fastslår at de grunnleggende problemene for den offentlige sektor burde være effektiv ressursbruk, et klarere skille mellom

effektivitets- og fordelingshensyn og en nøktern holdning til hva den offentlige sektor med rimelighet kan tenkes å bidra med i samfunnsøkonomien. Han antyder også at han f.eks. kunne tenke seg et system med mer øremerking av skatter for å få til en bedre avstemming mellom folks betalingsvilje og tiltakenes kostnader, selv om slik øremerking medfører bindinger som isolert sett fører til effektivitetstap. Dette er nok et eksempel på at Haavelmo har vært tidlig ute, i dette tilfellet med tanker som i de senere år har preget debatten om reformer innenfor den offentlige sektor.

Det ligger i sakens natur at en bok av denne typen i noen grad er av historisk interesse. En del av det som var nytt den gang det ble skrevet, er nå inkorporert i litteraturen, og en del av kritikken treffer ikke så godt nå som den gang det ble skrevet (og godt er det). Likevel er dette en frisk og levende bok, ikke minst fordi den er så personlig i stilen; Haavelmo er en av de forfattere som man føler skriver *til* leseren. Og mye av stoffet kan fremdeles inspirere moderne økonomer, f.eks. hans mer filosofisk pregede refleksjoner om «Preferansestruktur og vurderinger» og «Om produksjon av meninger». Gamle Haavelmo-fans vil finne mye å glede seg over i denne boken, og jeg tror den vil verve mange nye.

Redaktørene har skrevet et instruktivt forord som også relaterer utvalget til andre av Haavelmos arbeider. I første setning skriver de. «I perioden 1930 til 1960 ble økonomifaget omdannet fra en lenestolsaktivitet til en empirisk vitenskap i matematisk språkdrakt.» Som en karakteristikk av holdningen til empiri blant eldre tiders økonomer synes jeg dette er misvisende. Det innser man ved f.eks. å bla litt i Marshalls *Principles* og oppdage i hvor stor grad han baserer den teoretiske fremstillingen på empirisk kunnskap som han måtte langt ut av lenestolen for å få tak i. Paradoksalt nok har den teknologiske utvikling ført til at empirisk vitenskap – i betydningen økonometri – faktisk kan drives fra lenestolen. Om det bare er

av det gode, er en annen sak. En bør ihvertfall legge inn noen perioder med refleksjon, gjerne med denne boken for hånden.

*Agnar Sandmo
Institutt for samfunnsøkonomi,
Norges Handelshøyskole*

**Arne Jon Isachsen,
Carl B. Hamilton og
Thorvaldur Gylfason:
OMSTILLING TIL MARKED –
ØKONOMISKE UTFORDRINGER**
Universitetsforlaget, Oslo 1992,
300 sider, pris: kr. 249,-.
Samtidig utgjeve på litauisk av
forlaget Alna, og på engelsk av
Oxford University Press.

Denne boka omhandlar eit viktig og aktuelt tema: omstillinga frå planøkonomi til marknadsøkonomi i Sentral- og Aust-Europa. Denne omstillingsprosessen kan få konsekvensar for den økonomiske utviklinga og framtida for Europa og resten av verda. Gjennom dei siste 30 åra har det planøkonomiske systemet ikkje vore i stand til å halde følge med den økonomiske veksten og veldsutsutviklinga i marknadsøkonomiane. Den stagnerande levestandarden er ein viktig faktor bak revolusjonane i Sentral- og Aust-Europa i 1989-90. I dag framstår den vestlege marknadsøkonomien som den økonomiske modellen desse landa siktar mot.

I følge forfattarane skal boka gje ein prinsipiell diskusjon av dei utfor-

dringane ein overgang frå ein sentralisert planøkonomi til ein desentralisert marknadsøkonomi vil medføre. Kva slag krav og utfordringar vil samfunnet samla og kvar einskild borgar stå overfor dersom det nye systemet skal kunne fungere rimeleg godt? Boka skal på ein enkel måte forklare økonomiske omgrep og mekanismer som er lite brukte og lite forstått i Sentral- og Aust-Europa. Forfattarane poengterer at marknadsøkonomien ikkje er eit trylleformular som løyser alle problem – det ligg mange dilemma og uløyste problem innbakt i den. Det er lagt meir vekt på å forklare økonomiske mekanismer enn på politisk økonomi og den historiske bakgrunnen for situasjonen. Forfattarane meiner at boka også er aktuell i samband med deregulering til marknad i Skandinavia. Målgruppa er studentar i økonomi og andre samfunnsfag, politikarar, og tilsette i næringsliv og forvaltning.

Boka er velskrive og lettlest, utan bruk av likningar og formelt økonomisk analyseapparat. Den bør difor vere tilgjengeleg for ein vid lesarkrets. Det er lagt stor vekt på grunnleggande økonomisk teori, forklaring av føresetnadane for ein marknadsøkonomi og måten den fungerer på. Den andre hovuddelen av boka er brukt til å drøfte overgangsproblem frå planøkonomi til marknadsøkonomi. Dermed ser den ut til fyrst og fremst å vere retta mot lesarar med liten bakgrunn i økonomi. I tillegg vil den vere godt tilpassa økonomar frå Sentral- og Aust-Europa med lite kunnskap om marknadsøkonomi. Ut frå tittelen på boka vil ein vestleg økonom kanskje vente å finne mindre grunnleggande økonomisk teori og meir plass brukt til problem og utfordringar i samband med omstilling til marknadsøkonomi. I tillegg kunne ein ha lagt meir vekt på den historiske bakgrunnen for situasjonen, og på politiske, institusjonelle og sosiokulturelle vanskar og utfordringar i samband med omstillinga.

Boka er inndelt i fire hovuddelar, der den fyrste ser på grunnlaget for faget økonomi og på verkemåten til ein planøkonomi. Den andre delen

ser på verkemåten til ein marknadsøkonomi, medan den tredje delen tek opp tema som offentleg økonomi, pengane si rolle, kapitalmarknaden, arbeidsmarknaden, og internasjonal handel. Den fjerde delen tek opp problem og utfordringar ved privatisering av produksjonsmiddel, der eit eige kapittel er brukt til omtale av rekneskapar og rekneskapsføring. I slutten av boka er det ei liste over økonomiske ord og uttrykk.

Ein marknadsøkonomi er bygd på privat eigedomsrett, konkurranse og fritt varebyte, og «harde budsjett-skranker», som opnar for konkursar. Dette rammeverket må lovfestast og sikrast av staten. Produsentane bestemmer type produkt, mengde, kvalitet og pris. I ein planøkonomi bestemmer planleggingsorganet alt dette. Dersom ein vare har overskotsetterspørsel eller overskotstilbod, vil produsenten i ein marknadsøkonomi justere mengde produsert og/eller pris for å oppnå størst mogeleg overskot. Det planøkonomiske system har problem med denne type tilpassing fordi prisane ligg faste og det er vanskeleg å endre på planen for leveransar mellom bedrifter og til forbrukarane. Systemet blir lite fleksibelt og produktivitsutviklinga hemma. Eit anna kjenneteikn ved ein planøkonomi er «mjuke budsjettsskranker», som medfører at staten dekkjer eventuelle underskot. I eit slikt system manglar konkursar, og dermed ein effektiv mekanisme for sanering og omstilling i produksjonen. Resultatet blir kronisk varemangel der produsentane sine interesser dominerer forbrukarane sine interesser.

Effektivitet og fordeling er to viktige sider av ein privatiseringspro-

sess. Dei nye eigarane må vere i stand til å utnytte produksjonsapparatet på ein effektiv måte, samstundes som privatiseringa må skje på ein slik måte at fordelinga blir oppfatta som rettferdig av folk. Ein kritisk faktor i ein slik omstillingsfase er mentaliteten til folk og i kva grad produsentane er i stand til å reagere på signal i form av overskotsetter-spørsel eller overskotstilbod i ein marknad og endra prisar. Ein rekonstruksjon av bankvesenet blir nødvendig for å sikre effektiv kapitaltilgang til investeringar. Småbedrifter kan auksjonnerast bort til interesserte kjøparar. Ut frå eit effektivitetsom-syn kan det vere bra at utlendingar får kjøpe opp bedrifter og tilføre kapital og kunnskap. Store bedrifter kan stykkast opp for å unngå monopol, og deretter privatiserast. Eit alternativ er å etablere investerings-selskap («holding companies») som har ein profesjonell eigarrolle i mange selskap. Aksjar i investerings-selskapa kan delast ut til borgarane eller seljast. Ein kritikk mot rask oppretting av nokre få investerings-selskap er at dei kan bli ein ny maktbase for det gamle nomenklaturet. Fordelinga av bustader og jord er også viktig. Skal tidlegare eigarar eller etterkommarar etter desse få jorda gratis, eller skal dei som driv jorda i dag få kjøpe den billeg? I mange tilfelle er det etterkommarane etter tidlegare eigarar som arbeider på stats- og kollektivbruka, og desse kan få tilbakeført jorda slik den tidlegare var fordelt på mindre gardsbruk. I andre tilfelle er det ikkje aktuelt å tilbakeføre jorda til tidlegare eigarar (t.d. tidlegare tyskeigd jord i Polen), og brukarane kan ha fått opparbeidd

bruksrett til jorda eller i det minste forkjøpsrett til den.

I ein omstillingsprosess vil mange bedrifter gå konkurs og arbeidsløysa mellombels stige. For å sikre politisk legitimitet og støtte til omstillingsproessen er frie, demokratiske val viktige slik at styresmaktene har folk sin tillit. Av same grunn bør eit sosialt sikringsnett etablerast som kan trygge hushalda og svake grupper sine grunnleggande behov ved arbeidsløysa og redusert kjøpekraft.

Eit viktig spørsmål er om ei omstilling til marknadsøkonomi bør skje gradvis eller raskt. Forfattarane sitt syn er at ein samla og rask snuoperasjon er det beste alternativet sidan dei ulike elementa i ein reform er gjensidig avhengige av kvarandre. Fire viktige element er prisreform (fri prisdanning), privat eigedomsrett, fri handel (sikre konkurranse) og makroøkonomisk stabilitet. Fri handel med andre land er også viktig, og forfattarane meiner at den viktigaste hjelpen dei vestlege marknadsøkonomiane kan gje er å opne for import frå økonomiane i omstilling. Etter over 70 år med planøkonomi står det tidlegare Sovjet overfor større utfordringar enn land som Polen, Ungarn, Tsjekkia og Slovakia, der planøkonomien vart pådytta utanfrå og berre har vart i vel 40 år.

Oppsummert er dette ei velskrive og god grunnleggande lærebok i omstilling til marknadsøkonomi for eit breitt publikum, og spesielt for økonomar frå Sentral- og Aust-Europeiske land som har liten erfaring med marknadsøkonomi.

*Asbjørn Torvanger
Senter for Internasjonal
Klima- og Energipolitisk Forskning*

Stiftelsen for samfunns- og næringslivsforskning (SNF) er en stiftelse opprettet for å drive anvendt forskning innen økonomi, administrasjon og tilhørende fagområder. Den har avdelinger i Bergen i tilknytning til Norges Handelshøyskole og i Oslo i tilknytning til Sosialøkonomisk institutt, Universitetet i Oslo.

Ved SNF-Oslo ønsker vi å tilsette fast

SENIORFORSKER/ FORSKER

Hovedoppgaven vil være ledelse av og deltaking i prosjekter. For tiden dekker prosjektporteføljen i SNF-Oslo en rekke områder, med tyngdepunkt innen arbeidsmarked, energi og miljø og offentlig økonomi. Prosjektene utføres for departementer, forskningsråd og internasjonale organisasjoner. Vi har utstrekt samarbeid med andre norske og med utenlandske forskningsmiljøer.

Den som tilsettes vil i sin forskning samarbeide med ansatte ved Sosialøkonomisk institutt, ha ansvar for veiledning av stipendiater og assistenter, og delta i initiering og utforming av nye prosjekter. Stillingen er i utgangspunktet ikke knyttet til noe bestemt område, men forskningsoppgavene vil tilpasses prosjekttilgang og den tilsat-
tes kompetanse. Det legges stor vekt på å gi utfordrende oppgaver, og på å gi mulighet til faglig vedlikehold og oppdatering.

Vi holder til i Forskningsparken på universitetsområdet ved Blindern.
For tiden har 15 personer i SNF-Oslo sin daglige arbeidsplass her.

Kompetansekravet for tilsetting som forsker er nivåmessig som for amanuensis og for tilsetting som seniorforsker nivåmessig som for professor. Kvalifikasjoner som anses som særlig verdifulle i anvendt forskning kan i vurderingen av kompetansenivået til en viss grad erstatte akademiske kvalifikasjoner. Ved vurderingen av søkerne vil det bli lagt vekt både på faglig nivå og på innretning av kompetansen i forhold SNF-Oslos forventede behov. Søkeren må beherske norsk, dansk eller svensk.

Vi har en egen pensjonsordning og individuelle lønnsavtaler. Kvinner oppfordres spesielt til å søke.

Nærmere opplysninger kan fåes ved henvendelse til
forskningsjef Erik Hernæs, tlf 22 95 88 21.

Søknad sendes til SNF-Oslo, Gaustadalléen 21, 0371 Oslo 3,
senest 15. august 1993.

Minneord

om Sven Vigger (1915–1993)

Fra 1937 til han gikk av for aldersgrensen i 1982 var han instituttets avholdte og respekterte kontorsjef. I Viggers tid vokste vi fra nesten ingenting til et av de største institutt på universitetet. Hele tiden var vi nok det ryddigste og best administrerte. Viggers tittel skiftet fra tid til annen, men hans stilling var hele tiden den samme: instituttets opplyste, velvillige men absolutte enehersker.

Vi vitenskapelig ansatte var lettet over å kunne overlate den daglige driften til hans trygge hender. For de kontoransatte var Vigger sjefen. De kjente ham som det punktlige og korrekte ordensmenneske, men også som en avholdt sjef som tok godt vare på «damene sine» - som det het den gang.

Alle minnes vi Vigger med varme og godhet. Vi snakker ofte om ham – slik og slik var det i Viggers tid, sånn og sånn ville Vigger ha gjort det – ikke sjelden med et lite sukk (det var tider, det); ofte med et smil.

Sven Vigger og kurset hans i maskinregning lærte generasjon etter generasjon av norske økonomer å regne. Jeg er en av hans elever. Den tall-innsikt han lærte meg har

jeg hatt glede og nytte av i alle dager siden, lommekalkulator og PC til tross.

Sven Vigger var nær medarbeider av Ragnar Frisch; kanskje den nærmeste. Før datamaskinen hadde Frisch i Vigger både PC og mainframe. Inntil 20 medarbeidere kunne sitte og regne samtidig under Viggers ledelse på de små plingeling maskinene som vi kalte håndkverner. Det kunne lyde som et mekanisk verksted. Dette regneverkstedet var med og gjorde norske økonomer med Ragnar Frisch i spissen til ledende i verden i økonometri og kvantitativ økonomi.

Slik sett er Sven Vigger en ubesungen helt i norsk samfunnsvitenskap. Han har sin del av æren for de to Nobelpriser norske sosialøkonomer har mottatt.

Men det er den blide, elskelige, alltid rolige Sven Vigger vi medarbeidere og venner på Sosialøkonomisk husker best, og som vi vil takke fra hjertet for de mange års medarbeiderskap og vennskap.

Fred være med hans minne.

Hilde Bojer

Sven Vigger arbeidet for Sosialøkonomisk Institutt, Universitetet i Oslo, i 45 år. Førtifem år.

ARTIKKELSAMLING

I samarbeid med studenter og lærere ved Sosialøkonomisk institutt, Universitetet i Oslo har Sosialøkonomenes Forening laget en artikkelserie basert på utvalgte artikler fra tidsskriftene Sosialøkonomen og Statsøkonomisk Tidsskrift fra 1958 til i dag. Forfatterne har vederlagsfritt stilt sine artikler til disposisjon til dette formål.

Vi tror at samlingen kan ha interesse for økonomistudenter også andre steder i landet. Interesserte kan henvende seg til sekretariatet pr. brev eller telefon.

ARTIKLER FRA SOSIALØKONOMEN/
STATSØKONOMISK TIDSSKRIFT

92 sider. oris kr. 100,-. Til studenter kr. 80,-.

Johansen, L.:

Forholdet mellom næringene under økonomisk vekst. Statsøk. Tidsskrift (1958).

Rødseth, A.:

Nyare teori om stabiliseringspolitikk i opne økonomiar. Sosialøkonomen nr. 6. 1979.

Rødseth, A.:

Inflasjonen i opne økonomiar. Sosialøkonomen nr. 8, 1982.

Johansen, L.:

Arbeidsløsheten: Lettere opp enn ned? Sosialøkonomen nr. 10, 1982.

Sandmo, A.:

Normativ beskatningsteori – problemstillinger og resultater. Statsøk. Tidsskrift (1982).

Holte, F. C.:

Hvorfor er det så vanskelig å bli kvitt arbeidsløsheten i OECD-landene? Sosialøkonomen nr. 8, 1985.

Holthe, F.C.:

Mer om arbeidsløsheten i OECD-landene. Sosialøkonomen nr. 9, 1985.

Stølen, N.M.:

Virkninger av en endring i lønssatsene og valutakursene analysert ved modellen MODAG A. Sosialøkonomen nr. 10, 1985.

Hagen, K. P.:

Optimal prissetting i offentlige bedrifter – en oversikt. Statsøk. Tidsskrift (1986).

Hoel, M.:

«Endogen makroøkonomisk politikk med fagforeninger». Sosialøkonomen nr. 7, 1987.

Medlemskap i SF

Tenker du på å melde deg inn i Sosialøkonomenes Forening?
Be om informasjon i sekretariatet, telefon 22 17 00 35,
telefax 22 17 31 55

Redaktør:
Knut Anton Mork

Redaksjon:
Rolf J. Brunstad
Gunnar Bårdsen
Fredrik Carlsen
Steinar Holden
Tor Arnt Johnsen
Birger Vikøren
Produksjonskonsulent:
Inger Kurås

Utgitt av
Sosialøkonomenes
Forening
Leder: Frank Myhre
Generalsekr.: Gerd Buflod

Besøksadresse:
Storgt. 26 IV
0184 OSLO 1
Postadresse:
Postboks 8872
Youngstorget
0028 OSLO
Telefon 22 17 00 35
Telefax 22 17 31 55
Postgiro: 0813 5167887
Bankgiro: 6001.05.13408

Utkommer med 11 nummer
pr. år, den 15. i hver måned
unntatt juli.

Abonnement kr 450,-
Studentabonnement
kr 225,-
Enkeltnr. kr 60,- inkl. porto.

ANNONSEPRISER
(ekskl m v a):
1/1 side kr. 4 000,-
3/4 side kr. 3 500,-
1/2 side kr. 3 000,-
Byråprovisjon 10%

Frist for annonser:
Den 5. i hver måned.

Forskningsrapporter:
Pr. innrykk kr. 200,-
(maks. 400 anslag)

Trykt i offset.
Grafisk Hus a/s, Bergen

NYE FORSKNINGSRAPPORTER

NORGES BANK

Boks 1179, Sentrum 0107 OSLO 1, tlf. 22 31 60 00

Kapitalkrav til renterisiko i finansinstitusjoner:
En vurdering av egenskaper ved norske renter
Av Amund Holmsen

Endringer i rentenivået påvirker markedsverdien av fastrente-papirer. Finansinstitusjoner som har slike papirer i sin portefølje, er utsatt for renterisiko. Som et ledd i internasjonal standardisering av tilsynsregler for finansinstitusjoner har Baselkomitéen for banktilsyn og EF lagt fram regelverk for renterisiko. Dette notatet vurderer hvor godt de foreslåtte reglene passer på de norske markedene for rentebærende papirer.

I regelverket antas at korte renter er mer volatile enn lange, og at lange renter innbyrdes er sterkere korrelert enn korte.

Det vises i notatet at den rene forventningsteorien gir støtte til antakelsen om at korte papirer er mer volatile enn lange. denne konklusjonen holder også i en modell med varierende terminpremie.

Tekstene er utført på norske NIBOR- og obligasjonsrenter, og viser at korte renter er mer volatile enn lange. Testene bekrefter også hypotesen om større korrelasjon mellom renter med nærliggende bindingstider, enn mellom renter med bindingstider lengre fra hverandre. Det er også en tendens til at korrelasjonen mellom renter med lik bindingstid og ulik debitor, øker med bindingstiden.

Notatet gir også en teoretisk bakgrunn for hvorfor finansinstitusjoner reguleres og hvordan reguleringer bør utformes.

ISSN: 0801-2504. ISBN: 82-7553-041-5. Arbeidsnotat 1993/1. 79 s. 26. februar 1993.

NVE
NORGES VASSDRAGS-
OG ENERGIVERK

Norges vassdrags- og energiverk (NVE) er statens fagmyndighet innen vassdrags- og energiforvaltningen. Staten er underlagt Nærings- og energidepartementet og er organisert i seks avdelinger. NVE har 325 ansatte.

NORGES VASSDRAGS- OG ENERGIVERK søker

RÅDGIVER/FØRSTEKONSULENT

(Vikariat i 2 år m/mulighet for forlengelse)

til Enøk- og markedsavdeling, markedsseksjonen.

Markedsseksjonen ivaretar sentrale forvaltningsoppgaver med det formål å fremme et effektivt kraftmarked. Oppgavene omfatter utredninger og saksbehandling innen tariffing av netjtjenester, økonomisk analyse av energiverk, effektivitetsanalyser og rammebetingelser for de organiserte kraftmarkeder. Seksjonen har bred kontakt med aktører i kraftmarkedet og samarbeider med nasjonale og internasjonale forskningsmiljø.

Vi ønsker særlig søkere som kan styrke vår kompetanse innen ett eller flere av følgende områder:

- økonomisk analyse og kontroll av e-verkenes rapportering vedrørende åpningsbalanser og kostnadsunderlag for overføringstariffer
- planlegging, drift, kostnadsanalyser og tariffing av elektriske nett
- handel i de fysiske kraftmarkeder.

Søkere med mer generell kompetanse er også aktuelle. Det kreves høyere utdanning, gode faglige kvalifikasjoner og god muntlig og skriftlig fremstillingsevne.

Stillingen lønnes etter kvalifikasjoner opp til ltr. 28, f.t. kr. 317.581,- i det offentlige regulativ. Herfra trekkes pensjonsinnskudd etter gjeldende regler.

Nærmere opplysninger ved seksjonssjef Jon Sagen, tlf. 22 95 92 48.

Søknad med utførlige opplysninger og attestkopier sendes Norges vassdrags- og energiverk, Administrasjonsavdelingen, Postboks 5091 Majorstua, 0301 Oslo, merket «Nr. 13/93» innen 1. juli 1993.

Vi ønsker
våre lesere en riktig
GOD SOMMER

Retur:

Sosialøkonomen, P.b. 8872 Youngstorget
0028 OSLO

Blad i postabonnement

Rikstrygdeverket har den sentrale ledelsen av trygdeetaten, som består av trygdekontorer og fylkeskontorer over hele landet med vel 6 000 medarbeidere. Vi forvalter folketrygdloven og andre trygdeordninger med et årlig budsjett på ca. 113 milliarder kroner.

AVDELINGSDIRECTØR TIL UTREDNINGS-AVDELINGEN

Utredningsavdelingen har hovedansvar for etatens arbeid med premissleveranse om trygdesystemet og trygdeetatens arbeid. Det omfatter statistikk, regnskap, budsjett, beregninger, analyse, evaluering og endringsforslag som gjelder de sosiale trygdeordningene.

Avdelingen består av fire kontorer, stab og sekretariat, i alt 50 personer. Vi er tverrfaglig sammensatt med godt faglig og sosialt miljø.

Til stillingen søkes en erfaren leder med høyere utdanning, fortrinnsvis innen økonomi, andre samfunnsfag eller realfag. Vi ønsker en person med gode lederegenskaper, resultatorientering og samarbeidsevne.

Relevant erfaring med budsjettarbeid, statistikk og analyse vil bli tillagt vekt. Kunnskap om våre trygde- og velferdsordninger er en fordel.

Vi ønsker flere kvinnelige ledere og oppfordrer kvinner til å søke.

Stillingen er plassert i kategori 1 for toppledere i Staten med en basislønn på 364 000 kroner. Det skal inngås en særskilt tilsetningskontrakt med stillings- og resultatkrav.

Nærmere opplysninger kan gis av Eva Birkeland eller Svein R. Kristensen, telefon 22 92 70 00.

Søknader merket A/11/93 sendes:

Rikstrygdeverket, Personal- og organisasjonskontoret,
Drammensveien 60, 0271 Oslo, innen 25.juni 1993.